لێکدانەوەی پێشەکی ئەلجەزەری

نووسینی: إحسان برهان الدين

پێشەكی مامۆستا دلێر گەرمیانی

الحمد لله رب العالمين، والصلاة و السلام على خير خلق الله محمد و على آله وصحبه أجمعين.

پاش خوێندنەوەو پێداچوونەوەم بەهەوڵی برای بەڕێزم مامۆستا إحسان برهان الدين، خۆشحاڵ بووم بەوەی كە بە یارمەتی خوای گەورە توانیبێتی كاری برایانی خۆی لە بواری جوان خوێندنەوەی قورئاندا زیاتر بڕازێنێتەوەو، ئەگەر بۆشاییەك لەو بوارەدا هەبووبێت بەیارمەتی خوا پڕی كردبێتەوە بە نووسینەكەی كە بە ڕای بەندە مامۆستایان و قوتابیانی ئەو زانستە پێویستیان بەو كتێبەیەو، بەهێزیی نووسینەكەی لە بەهێزیی هەڵبژاردنی ئەو مەتنە بەناوبانگەی (إبن الجزري)ە كە مەنهەجی كۆن و تازەی زۆرێك لە مەشایخی قیرائاتە، بەڕاستی برای بەڕێزم توانیویەتی مافی ئەو لێكدانەوەیە بدات بەشێوەیەك هیچ شتێكی گرنگی فەرامۆش نەكردووە و ئەوەندەش درێژی نەكردووەتەوە خوێنەر تووشی مەلەل و ماندووبوون بكات، هەروەها ئەوەندەش كورتی نەكردووەتەوە مافی بابەتەكانی نەدابێت و، ئەوەی شایەتی باسە ئەم نووسینەی ڕازاندووەتەوە و بەهێزی كردووە بە گەڕانەوە و پاڵپشت كردنی بابەتەكەی بە قسەی گەورە زانایانی ئەو زانستە، سوپاس بۆ خوا یەكەم كتێبێكە بە زمانی كوردی بە شێوەیەكی مەنهەجی لەسەر شێوازی نووسین و لێكدانەوەی زانایانی تەجوید ئەو مەتنەی لێكداوەتەوە، خوای گەورە پاداشتی خێری بداتەوە و بەردەوامیی پێ ببەخشێت بۆ زیاتر خزمەت كردنی قورئانی پیرۆز و ئەو زانستانەی پەیوەستن بە قورئانەوە... آمین.

دلێر أحمد محمد

الجامع للقراءات الأربع عشرة

پێشەکی د.دیاری أحمد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله ...

گومانی تێدا نیە کە بەرزترین و پیرۆزترین زانست زانستەکانی قورئانی پیرۆزە، کە وتەی خوای گەورەیە بۆ بەندەکانی.. لەوزانستانەش زانستی چاك خوێندنەوە (تجويد)ی قورئانە، کە بەلای زانایانەوە لەسەر هەموو موسڵمانێك واجبە قورئان بە (تجويد)ەوە بخوێنێتەوە.. ئەگەر چی شارەزابوون لەزانستە (نظري)یەکەشی لەسەر هەموویان واجب نەبێت (واتە فەرزی کیفایەیە) وەکو هەموو بەشەکانی تری زانست.

لەگەڵ ئەوەی مایەی فەخری گەلی کوردی موسڵمانە کە زانای ژمارە یەکی تەجوید و (حُجة) لە (قراءات)ی قورئاندا (شمس القرّاء إبن الجزري) ڕۆڵەی ئەم گەلە بەوەفایەیە، بۆ دیاریە بەنرخەکەی ئیسلام بۆ گەلەکەیان کە (قورئانە)[1]. مێژووی پیرۆزی پێشینمان بۆ خزمەتی قورئان پڕ نوورە و، مایەی شانازیە.. بەڵام لەسەدەکانی دوایدا –کەحەقی خۆیەتی ناوبنرێت بە سەدەکانی دواکەوتن– یان ڕاوەستان وقەتیسمان لە هەموو ئاستەکانی شارستانیەت (ماددی و ڕۆشنبیری) کە ئوممەتی ئیسلام، بە کوردیشەوە بەرەو دوواوە ڕۆیشتوون..

مێژوومان کەڵەپیاوی کوردی وەکو (إبن تيمية)ی تیاهەڵکەوتووە کەنموونەی تازەکەرەوەی (فقه) و (إجتهاد) و دەرچون لە کۆتی (تقليد) ولاسایی کردنەوەی بێ بنەما بووە.. بەڵام لە سەدەکانی دواکەوتوویدا، بەناو پێشەوایانی دین خۆیان خەریك کردووە بە حاشیەی حاشیەکانەوە، بێ بایەخدان بە (دليل) کە دینەکەیان دینی (دليل)ە! بەهەمان شێوەش لە بواری قورئاندا لە ساڵەکانی بەرەودوا چووندا پشتگوێخستنێکی زۆر بەدی دەکرێت لە خزمەتی قورئاندا.. تەنانەت قورئان وای لێهاتبوو تەنها کتێبێکی پیرۆزبێت و لەناو پەڕۆدا دابنرێت بۆ موبارەکی و، نابێت باسی ڕاڤەی ئایەتەکان بکرێت نەك ئەو کەسە (کافر) بێت!! تەنانەت قوتابیانی شەرعیش (طلاّب العلم) لە کاتی قورئان خوێندندا هەڵەیەکی زۆردەکەن و ڕەچاوی بنەماکانی چاك خوێندنەوەی قورئان ناکرێت.

سوپاس بۆ خوا لەم دواییەدا، لەگەڵ دەستپێکردن وگەشەسەندنی ڕابوونی ئیسلامی و گەڕانەوەی ڕۆڵەکانی میللەت بەرەو گرنگیدان بە ئیسلام و، مامەڵەکردنی وەکو بەرنامەی ژیان و، هزر و ئەسڵی شارستانیەت.. هەروەکو چۆن گرنگی درا بە زانستەکانی تر، گرنگیش ـ کەم تا زۆر ـ دراوە بە زانستەکانی قورئان، بەڵام لەئاستی پێویستدا نەبووە، بەتایبەتی زانستی

[1] بڕوانە: الموسوعة الكبرى لمشاهير الكرد عبر التأريخ / د.محمد علي الصويركي الكردي / ج٤، ص١٢٠.

قیرائات و (ئەدا) و گرنگی دان بە سەنەدی نەپچڕاو بۆ سەرچاوەی ئەم قورئانە كە پێغەمبەری خوایە (دروودی خوای لەسەر بێت).. چونكە ئەگەر زانستێك بشێت تەنها لە ڕێی خوێندنەوەی چەند كتێبێكەوە دەست بكەوێت، ئەوا چۆنێتی قورئان خوێندنەوە هەرگیز ناشێت، بەلكو دەبێت لەڕێی مامۆستایەكی شارەزاوە بێت كەبنەماكانی خوێندنەوەی قورئانی بەڕاستەوخۆ لەدەمی مامۆستایەكەوە وەرگرتبێت، بەو شێوەیە تا دەگاتە پێغەمبەری خوا (درودی خوای لەسەر بێت) ..

لەگەڵ ئەوەی بەزمانی كوردی چەند كتێبێك دانراوە دەربارەی زانستی تەجوید، بەلاَم ئەوە بەدی دەكرێت، لە زۆریاندا، كە نوسەرەكەی خۆی شارەزاییەكی تەواوی نەبێت لە ماددە زانستیەكە و، پراكتیكیشی زۆر نەبێت.. لەوە دەچێت هەر وەرگێڕانێكی دانراوە عەرەبیەكان بووبێت! لەگەڵ ئەوەی كە سوودیشیان زۆرە.. بەلاَم كەم و كوڕیان پێوەدیارە، بەپێچەوانەی ئەم كتێبەی بەردەستمان كە برای بەڕێز كاك إحسان نوسیویەتی.. كە خۆی شارەزاییەكی باشی هەیە لە خوێندنەوەی قورئان و، خاوەنی سەنەدی نەپچڕاوە و، لە دەمی شارەزایانەوە قورئانی وەرگرتووە.. بۆیە كتێبەكەی لەسەر بناغەیەكی پتەو نوسراوە و زانیاری زۆری تێدایە.. ئەمە و جگە لەوەی كە زۆر سەرچاوەی گرنگ و متمانە پێكراوی بەكارهێناوە لە بابەتەكەدا.

لە ڕاستیدا ئەم كتێبە زیاتر بۆ شارەزایان و قوتابیانی شەرعیە، بەلاَم هەموو ڕۆشنبیرێك سوودی خۆی لیَ وەردەگرێت، دەتوانم بلێم تا ئێستا بە زمانی كوردی نموونەی ئەم دانراوە نیە.. بۆ ئەوانەی كە دەیانەوێت بە دروستی قورئان لای مامۆستایەكی شارەزا خەتم بكەن، زۆر گرنگە بگەڕێنەوە بۆی..

داوكارم لە خوای گەورە ئەم كارە جوانە لە برای نووسەر وەربگرێت و بیكاتە توێشووی قیامەتی.

د. دیاری احمد اسماعیل
الجامع للقراءات العشر من طريق الشاطبية والدرّة

پێشــەكی نووســەر

٣٢١

الحمد لله الذي خلق السماوات الأرض وجعل الظلمات والنور ثم الذي كفروا بربهم يعدلون، والصلاة والسلام على الرحمة المهداة، سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه وأتباعه و أحبابه أجمعين.

خۆشبەختی بۆ ئەو كەسەی قورئان بەجوانی و دروستی دەخوێنێتەوە و، ساتەكانی شەو و ڕۆژی لەگەڵدا بەسەر دەبات، چونكە قورئان لە ڕۆژی قیامەتدا دەبێت بە تكاكار بۆ خوێنەرانی، وەكو پێغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی**: (أن القرآن يشفع يوم القيامة في اصحابة...)[٢].

لەڕاستیدا ژیان لەسایەی قورئاندا–وەكو یەكێك لە خواناسان دەفەرموێت–: نیعمەتێكی گەورەیە، نیعمەتێكە كەسێك نەیچەشتبێت نازانێت چۆنە، نیعمەتێكە تەمەن پیرۆز دەكات و مرۆڤ لە هەموو پیسیەك پاراو دەكاتەوە.

یەكەم پەیامی قورئانیش بۆ مرۆڤایەتی داوای فێربوونی زانست بوو (إقرأ)، زانستیش نیە مەزنتر لەزانستەكانی قورئانی پیرۆز، چونكە–ڕاستەوخۆ–پەیوەندنی بە فەرموودەی پەروەردگارەوە هەیە، یەكێك لە گرنگترین زانستەكانی قورئانیش زانستی تەجوید و شێوازەكانی خوێندنەوەی قورئانە بەپێی ئەو بنچینە و بنەمایانەی گەورە زانایانی ئەم زانستە دیاریان كردووە.

بەڵام ئەوەی كە جێگەی داخە، ئەم زانستە مەزنە پشكێكی كەمی بەركەوتووە لەبایەخدانی مسوڵمانان لەم وڵاتەی خۆمان و بەتایبەتی مەبەستم كوردستانە، ئەوەش كەمتەرخەمیەكی بێ پاساوە، چونكە بوارێك نیە شایانی گرنگی پێدان بێت ئەوەندەی قورئانی پیرۆز، فەرمانی خوای گەورەش لەم بارەوە ڕوونترە لە تیشكی خۆر لە ناوەڕاستی ڕۆژدا كە **فەرموویەتی**: (ورتل القرآن ترتيلا).

ئەوە فەرمانێكی خواییە، هاوەڵان بە باشترین شێوە لە خۆیاندا بەرجەستەیان كردبوو، بەو شێوازەی كە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان وەرگرتبوو. فێربوونی قورئانیش بەشێوەیەكی ڕاست و دروست بەهەوڵدان و كۆشش دەبێت، چونكە بەدەست هێنانی ئەو زانستە ڕادەوەستێت لەسەر لایەنە تیۆری و كردەیەكەی پێكەوە، بەتایبەتی بۆئەوانەی كە دەیانەوێت ڕۆڵی مامۆستایی و فێركردنی موسوڵمانان ببینن، پێویستە لەسەریان سەرباری ئەوەی بەجوانترین

---

[٢] أخرجه مسلم ١/٥٥٣، و أحمد ٢٥٤، ٢٥٧، ٥/٢٤٩، و الطبراني في الكبير ١٣٩–٥/٣٨، البيهقي في السنن الكبرى ٢/٣٩٥.

شێوە پیتەكانی قورئان دەربڕن، بشگەڕێنەوە بۆ سەرچاوە متمانە پێكراوەكانی ئەم زانستە–بەتایبەتی سەرچاوە دێرینەكان–چونكە هەموو زانا هاوچەرخەكان زانستەكانیان لەوانەوە سەرچاوە دەگرێت، لێرەشەوە گرنگی زمانی عەرەبی دەردەكەوێت، چونكە زمانی ئاینیی ئێمەی موسوڵمانانە، واتە ئامرازی تێگەیشتنمانە لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها بۆ تێگەیشتن لەو گەنجینە بە نرخانەی كە زانایان بۆیان بەجێهێشتووین، وا زەمانەش جارێكی تر خۆی دووبارە دەكاتەوە و، لەژێر پاساوی جیاجیا هەڵمەتی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بەچڕی لەدژی ئەم زمانە ئەنجام دەدرێت، بەهیوای پەیدابوونی نەوەیەك لەداهاتوودا تێگەیشتنی قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بەلایانەوە قورستربێت لە سەركەوتنی چیایەكی سەخت، ئەوەش لێپرسراوێتیەكی مێژوویيە دەكەوێتە سەر ئەستۆی موسوڵمانانی ئەم سەردەمە، خوای گەورەش بێ نیازە لەو هەوڵانەی ئێمە و، خۆی بەڵێنی پاراستنی قورئانەكەی داوە، بەڵام تاقیمان دەكاتەوە تاكو چ ئەندازەیەك پەرۆشین لەسەر ئاینەكەمان، مەخابن سەرەتای بەرووبوومی ئەو هەوڵانەش دەركەوتوون لە نەوەی تازە پێگەیشتوودا و، یەكێكیش لە دیاردەكانی گرنگی نەدان نەشارەزاییە لە قورئان خوێندندا، ئەم مەترسیەش كە لێرەدا دەیخەمە روو زیاتر مەبەستم لەڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزە ئەگینا–سوپاس بۆخوا–هەوڵی مامۆستایان و كەناڵەكانی ڕاگەیاندنی ئیسلامی و سەرجەم ئەو خزمەتانەی ئەمڕۆ بەئاینی ئیسلام پێشكەش دەكرێت، هەموو ئەمانە غەریبی ئیسلامیان لابردووە و بووژانەوەیەكی بەرچاو وەدیدەكرێت لەنێو موسوڵمانانی هەرێمدا.

لێرەشەوە داواكارم لە فێرخوازانی زانست–بەتایبەتی قورئانی پیرۆز–ڕێبازی وەرگرتنی زانست لەڕێگەی سەنەدەوە زیندوو بكەنەوە، چونكە ئەوە ڕێبازێكی متمانە پێكراوە بۆ وەرگرتن و فێربوون.

منیش فەزڵ و چاكەی خوای گەورە بەسەرمەوەیە بەوەی هەڵی خوێندنەوەی یەك خەتمەی بۆ ڕەخساندم بە قیرائەتی عاصم لەسەر هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص) لەسەر دەستی مامۆستامان (مامۆستا دلێر گەرمیانی)–دواتریش (أصول)ی دە پێشەوا گەورەكانم لەلای خوێند و قۆناغی (الجمع الصغیر)یشم تەواو كردو ئیستا لە (الجمع الكبیر)دا گەیشتوومەتە جوزئی هەشتەم بەسەنەدی نەپچڕاو بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەوەش دەرگای چوونە ژوورەوەی ئەم زانستە گرنگەی بۆ واڵا كردم و، یەكێك لەو كتێبە بە پێز و بەنرخانەی خوێندمەوە و، بە وانە وتمەوە چەند جارێك، كتێبی (المقدمة الجزریة)ی (إبن الجزري) بوو ڕەحمەتی خوای لێبێت، ئەم كتێبە وەكو پێناسەمان كردووە لە سەرەتای ئەم ڕاڤەكردنە یەكێكە لە باشترین ئەو كتێبانەی لەبواری زانستی تەجوید و بنەماكانی خوێندنەوەی قورئاندا نووسراون بەشێوەی هۆنراوە، چونكە نووسەرەكەی پێشەوایەكی ناوداری هەرەگەورەیە، كە هەموان بێ ڕاجیایی كۆكن لەسەر پێشەوایەتی ئەو، بێگومان زانستیش–هەر زانستێك بێت–

لەسەرچاوەکەیەوە وەربگیردرێت باشترە، هەروەکو چۆن ئاوخواردنەوە لە سەرچاوەی سازگار باشتر و خۆشترە لەو شوێنانەی دوورن لە سەرچاوەوە.

بۆیە پشت بە خوای گەورەو، لەژێر ڕووناکی کۆمەلێك لێکدانەوەی زانایانی کۆن و هاوچەرخ، هەڵسام بە نووسینی شەرحێك بۆ ئەم کتێبە، هاندەریشم—پاش ڕەزامەندی پەروەردگارم—ئەوەبوو بینیم موسوڵمانان بایەخی پێویستیان بەم زانستە نەداوە و، تەنانەت خاوەن بڕوانامە و ڕۆشنبیرەکانیش هەر بەجوانی نازانن قورئان بخوێننەوە و، لە زۆربەی حوکمەکانی بێ ئاگان، جگە لەوەش هاندەرێکی بەهێزی ترم هەبوو کەبریتی بوو لەوەی تاکو ئێستا ئەم کتێبە بەباشی نەناسراوە لەنێو مسوڵمانانی کورد و کەس هیچ لێکدانەوەیەکی بۆنەکردووە کە چاپ کرابێت.

شایانی باسیشە کە ئەم کتێبە و، هیچ کتێبێکی تر لەم زانستە، قەرەبووی هەبوونی مامۆستا ناکاتەوە بۆ فێرکردنی فێرخواز، چونکە ئەگەر بگونجێت هەر زانستێك لە ڕێگەی کتێبەوە وەربگیردرێت، زانستی تەجوید و جوان خوێندنەوەی قورئان هەرگیز بەتەواوی بەدەست ناخریت بەبێ مامۆستایەکی لێهاتوو، ئەوپەڕی هیواشم لەم کتێبە ئەوەیە سەرچاوەیەکی فێرکردن بێت بۆ مامۆستایانی قورئان و، بابەتێکی هاندەر بێت بۆ قوتابیانی زانست بیخوێننەوە و سوودی لێوەربگرن بە هاوکاری کەسانی لەخۆیان شارەزاتر.

لەئەزموونی خۆیشمەوە لەکاتی فێربوونی قورئان بەپێی بنەماو بنچینەکانی **دەڵێم**: ئەی قوتابی زانست و جوان خوێندنەوەی قورئان، پێش ئەوەی خەتمەیەکی تەواو بخوێنیت لەلای مامۆستایەکی لێهاتوو، گوێگرتنت بۆ قورئان زۆر جیاوازە لەگەڵ پێش تەواو کردنی خەتمەکە، تۆ پێشتر گوێت لە ئایەتێك دەگرت بەسەریەکەوە، بەڵام ئێستا پیت پیت بەگوێتدا تێدەپەڕێت، چونکە مەخرەج و سیفەتی پیتەکانی دەزانیت، بۆیە نزم کردنەوەی پیتی بەرز و پێچەوانەکەی، قەلقەلە پێنەکردنی پیتەکانی قەلقەلە و پێچەوانەکەی، ڕانەوەستان لەسەر پیتەکانی (لن عمر)، تێپەڕبوون بەسەر پیتەکانی (صفير) بەبێ پێدانی ئەو سیفەتە، کورت کردنەوەی مینگە و مەددەکان لەئاستی خۆیان و شتی تر، هەموو ئەمانە ئێستا سەرنجت ڕادەکێشن، پێیان دەزانیت کەهەڵەن، من دەستەبەری ئەوەم بۆ هەر براو خوشکێکی موسوڵمانی قورئان دۆست، کە ئەگەر مەخرەج و سیفەتەکان شارەزا بوو و، خەتمەیەکی قورئانی بە درووستی خوێند لەسەر دەستی مامۆستایەکی کارامە هەست بە حاڵەتێکی تازە دەکات لە خۆیدا، کە هەرگیز پێشتر هەستی پێنەکردووە، شادیەکە لەوانەیە دیاری خوای گەورە بێت بۆ ئەو کەسەی بەشێك لەساتەکانی تەمەنی تەرخان دەکات بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

واشنەزانی لێهاتوویی لە بنەماکانی تەجوید و ڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز مەسەلەیەکی ڕواڵەتیە و، کاریگەری زۆری نیە، نەخێر، بەڵکو وادەزانم ئەوە (یەکێکە) لە

هۆكارەكانی تێنەگەیشتن لە قورئان و (تدبر) نەكردنی، ئاخر كەسێك چۆن سوود لە مەزنترین سورەتی قورئان (الفاتحة) وەربگرێت كە بە پەلە بیخوێنێتەوە وەكو ئەوەی گورگێكی بەدواوە بێت و، پیتەكانی تێكەڵ و پێكەڵ بكات، یان (آية الكرسي) هەروەها ئایەتەكانی تر، ئەو پەلەپەل كردنە و تێكەڵ كردنی وشەكان بەسەر زماندا بەو شێوازە، ڕێگرە لە سوود وەرگرتن و تێڕامان لە واتاكانیدا.

چی بێت لەقورئان باشتر، ئادەمیزاد تەمەنی تێدا بەسەر بەرێت، ئێمە بەو شێوەیەین وەكو حەسەنی بەسری ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد تۆ بریتیت لە چەند ڕۆژانێك، جا كە ڕۆژێكت تێپەڕی وەكو ئەوەیە هەندێكت لەنێو چووبێت، ئەگەر كەسێكیش هەندێكی لەنێو چوو، بێگومان زۆر نابات و بەجارێك تیا دەچێت.

كتێبی خواش لەپێشترە لە هەموو زانست و بوارێكی تر بۆ بایەخ پێدان، ئەو ساتانەش لەگەڵ فێربوون و تێگەیشتن و لەبەركردنی ئایەتەكانیدا بەسەر دەچێت ساتگەلێكی پیرۆزن و قورسی تەرازووی ڕۆژی قیامەتن (إنشاءالله).

لەم نووسینەشدا ئەوەندەم بەسە توانیبێتم ئەم بابەتە بوروژێنم بۆ مامۆستایان و نووسەران كە هەولێكی جددی دەست پێبكەن بۆ ڕاڤەكردن و لێكۆلینەوە و وەرگێڕانی ئەو هەموو سەرچاوانەی كە خوێنەری مسوڵمانی كورد نەك هەر لێیان سوودمەند نەبوونە، بەڵكو ناویشیان نەبیستووە، ئەوەش زیانێكی گەورەیە، چونكە لەڕاستیدا گەورە زانایان و كەڵەپیاوانی ئەم بابەتە مەزنە نووسین و شوێنەواری ناوازەیان بۆ بەجێهێشتووین، گەلی كورد لەژێر جۆرەها پاساودا لێی بێبەش بووە، منیش بەپشتیوانی خوای پەروەردگار چەندین سەرچاوەی ترم داناوە كاریان لەسەر بكەم ئەگەر تەمەن دەرفەتی تێدا مابێت.

دەپاڕێمەوە لەخوای گەورە و **دەڵێم:**

ئەی چاكترین كەسێك گوێ لەنزاو پاڕانەوەی بەندەكانی دەگرێت، بمپارێزە لەوەی لەم نووسینەم مەبەستم ناوبانگ دەركردن و ڕوپامایی بێت، بۆئەوەی كردەوەم پووچەڵ نەبێت و پاداشتم بە زایە نەچێت، لاسایی پێشەوای گەورە (الشاطبي)یش دەكەمەوە، **دەڵێم:**

وناديت اللهم يا خير سامع   أعذني من التسميع قولا و مفعلا

إليك يدي منك الأيادي تمدها   أجرني فلا أجري بجور فاخطلا [٣]

لەكۆتاییشدا دەڵێم:

لەم لێكدانەوە كورتەدا گەڕاومەتەوە بۆ زۆرێك لە كتێبەكانی تەجوید و شەرحی (الجزرية) لە كۆن و نوێدا، ئەم بوارەش بوارێك نیە لەخۆمەوە قسەم تێدا كردبێت، بەڵكو هەرچیم

---

[٣] بڕوانە: الوافي في شرح الشاطبية / عبد الفتاح القاضي/ ٢٧-٢٨.

نووسيوه هەر گواستنەوه بووه بۆ قسەی زانایان لەمەڕ ڕاڤەکردنی دێڕەکانی هۆنراوەکە، بەڵام ئەزموونی وانە وتنەوەی تەجوید و، ڕاڤەکردنی پێشەکی (الجزرية) هەلی کەڵك وەرگرتنی بۆ ڕەخساندم لەگەڵێك لەو کتێب و سەرچاوانەی لەم بارەوە نووسراون و، بە گوێرەی توانای خۆم هەوڵم داوە ئەو سوودانە بە خوێنەرم بگەیەنم.

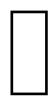
جا ئەگەر تووشی هەڵەو نەپێکان بوو بێتم لە جێگەیەکی کتێبەکەو، کەسێك بەرچاوی ڕوون کردمەوە و هەڵەیەکی بۆ ڕاست کردمەوە، بەئەو پەڕی سنگ فراوانیەوە وەریدەگرم و، لەهەڵەکەم پاشگەز دەبمەوە، چونکە لەکۆتاییدا من زیاتر نیم لە ئادەمیزادێك کە قابیلی هەڵەکردنە.

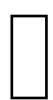
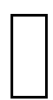
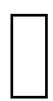
سبحانك اللهم وبحمدك أشهدُ ألاّ أله إلاّ أنت أستغفرك و أتوب أليك.

باوکی موحەممەد / إحسان برهان الدين

کەلار ٢٠١٠/٨/١٩

ihsanburhan@yahoo.co.uk

کورتەیەك دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري)

ئەبولخەیر شەمسەددین موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی عەلی کوڕی یوسف، عومەری، دیمەشقی، شیرازی، ناسراو بە (إبن الجزري)[٤].

لە شەوی شەممە، لە پاش نوێژی تەراویح لە بیست و پێنجی ڕەمەزانی ساڵی (٧٥١)ی کۆچی لە گەڕەکی (بين السورين) لە دیمەشق لە دایك بووە.

[٤] (جزيرة إبن عمر): ناوچەیەکە لەسەر سنوری سوریا – تورکیا، لەئەو سەری باکوری موسڵ، ئەم دورگەیە ڕوباری دیجلە لە یەك لاوە دەورەی داوە بەشێوەی مانگ، بەڵام دواتر کەندرێك لەلایەکانی تروەوە دروست کراو، ئاستێکی لەسەر دروست کراو، هەربۆیە ئاو چواردەوری ناوچەکەی دا، کەسانێکی زۆریش بەو ناوچەیە ناسراون وەکو لە کتێبی (معجم لأدباء ١/١٦٠ ﻫ) و (كفاية الالمعي / ٨٥) باسکراون.

باوكی بازرگان بوو، چل ساڵ بوو منداڵی نەدەبوو، كاتێك ڕۆیشت بۆ حەج لەلای ئاوی زەمزەمدا پاڕایەوە لە خوای گەورە كە كوڕێكی زانای پێببەخشێت.

ئەم باوكە بازرگانە پیاوێكی خواناس و زانست پەروەر بوو، قورئانی مەزنڕادەگرت و، لە لای مامۆستایانی ناودار وەری دەگرت، خودی (إبن الجزري) لە باسكردنی ژیاننامەی (الحسن السروجي) مامۆستایدا **فەرموویەتی**[٥]:

(مامۆستای من و مامۆستای باوكم ڕەحمەتی خوای لێبێت، باوكمی فێری قورئان خوێندن كرد).

(إبن الجزري) جگە لە زانستی قورئان و لەبەركردنی گوێی لە فەرموودەكانی پێغەمبەریش (ﷺ) دەگرت لە گەورە زانایانەوە، وەكو هاوەڵانی (الفخر ابن البخاري) و كەسانی تر لە دیمەشق، ئیجازەشی لە گەورە زانایانی وەرگرت، وەكو خاڵی بەساڵاچووی باپیری (محمد بن إسماعيل الخبان)، پاشان دەستی كرد بە كۆكردنەوەی شێوەكانی خوێندنەوەی قورئان (القراءات)، لەسەر دەستی زانایانی شام **وەكو:** (عبدالوهاب بن السلار) و (أحمد الطحان) و (أحمد رجب) لەنێوان ساڵی ٧٦٦-٧٦٧ ك، حەوت خوێندنەوەكەشی لە (ابراهيم الحموي) وەرگرت و، دواتر لەسەر دەستی (إبن اللبان) هەموو خوێندنەوەكانی تەواو كرد.

پاشان ئارەزووی گەشتی پەیدا كرد لەپێناو بەدەست هێنانی ئیسناد بەرزی و، زۆرتر كارامەبوون، هەربۆیە ڕووی كردە وڵاتی پیرۆزی حیجاز لەساڵی ٧٦٨ ك، لەوێیش پەیوەندی كرد بە وتارخوێن و پێشنوێژی مەدینە (محمد بن عبدالله الخطيب) و قیرائاتی لێوەرگرت، لەسەر كتێبی (الكافي) و (التيسير) پاشان گەڕایەوە بۆ دیمەشق و درێژەی دا بە خوێندنەكانیدا لەلای (إبن السلار) و، چەند زانایەكی تر.

لەپاش ئەوە ئارەزووی گەشت كردنی كرد بەرەو ئەندەلوس بەمەبەستی خوێندنی زانست لەلای (محمد بن يوسف الاندلسي) بەڵام باوكی ڕێگەی نەدا، هەروەها حەزی كرد بچێتە (كرك) بەڵام حەزەكەی بەدی نەهات، پاشان بڕیاری دا بچێت بۆ قاهیرە لە ساڵی ٧٦٩ ك، لەوێ زانستی قورئان خوێندنی لە گەورە زانایانی وەرگرت، **وەكو:** (محمد بن الصايغ) و (عبدالرحمن البغدادي) و (ابى بكر بن الجندي) لەپاش وەرگتنی ئیجازە گەڕایەوە بۆ دیمەشق، بەڵام پاش مانەوەیەكی كەم گەڕایەوە بۆ قاهیرە لەساڵی ٧٧١ ك، بۆئەوەی جارێكی تر لەسەر چەند كتێبێكی قورئان شێوەكانی خوێندنەوەی قورئان وەربگرێت، هەروەها بۆ وەرگرتنی زانستی فەرموودەش لەسەر دەستی ئەوانەی مابوون لە قوتابیەكانی (الدمياطي) و

---

[٥] بڕوانە: غاية النهاية ١/٢٤٩.

(الابرقوهي) و، زانایانی تر، هەروەها زانستی فیقهیشی وەرگرت لەسەر مەزهەبی پێشەوا شافیعی لەبازنەی ماﻣۆستا (عبدالرحيم الاسنوي) و زانای تر.

پاشان قاهیرەی بەجێهێشت بەرەو دیمەشق و، هەموو قیرائاتەکانی کۆکردەوە لەسەر دەستی (القاضي احمد الكفري)، پاشان خێرا جارێکی تر گەڕایەوە بۆ قاهیرە، لەساڵی ٧٧٨ ك، دەستی کرد بەخوێندن لەلای (الضياء القزويني) و زانای تر لەزانستی (الاصول) و (المعاني) و (البيان)، هەروەها گەشتی کرد بەرەو شاری ئیسکەندەریە بۆئەوەی قیرائات بەکۆکراوەیی وەربگرێت لەسەر دەستی (عبدالوهاب القروي الاسكندري)، بەڵام لەوێ هەستی کرد سۆزی دەخروشێت بۆ شارەکەی خۆی، بۆیە–لەپاش وەرگرتنی مۆڵەت و بڕوانامەی زانستی لەسەر دەستی ماﻣۆستایانی–گەڕایەوە بۆ دیمەشق وەکو زانایەکی گەورە لە چەندین زانستدا لەسەرووی هەموشیانەوە لە زانستی (القراءات) و(الحديث) و (الفقه).

لە دیمەشق ئەستێرەی (إبن الجزري) درەوشایەوە و، ناوبانگی پەیدا کرد و، (إبن كثير)ی زانا و لێکدەرەوەی قورئانیش ئیجازەی "فتوا"دانی پێبەخشی لەساڵی ٧٧٤ ك، ئینجا بەمەبەستی قورئان وتنەوە بە فێرخوازانی زانست و، بۆماوەی چەندین ساڵ لە مزگەوتی (الأموي) دانیشت و لێپرساوێتی قوتابخانەی (العادلية)شی گرتە ئەستۆ، هەروەها بوو بە ماﻣۆستای (دار الحديث) لە (الأشرفية الكبرى) و، بوو بە لێپرسراوی قوتابخانەی گەورە لە (تربة أم صالح)، لەپاش لە دونیا دەرچوونی (إبن السلار) ی ماﻣۆستای لەساڵی ٧٨٢ ك، ئەمەش لەکاتێکدا بو کە زانایانی گەورە **وەکو:** (الشهاب ابن الحجي) و کەسانی تر لە ژیاندا بوون،چەندین ئەرکی زانستی دیکەشی لە ئەستۆ گرت، هەروەها قوتابخانەیەکیشی دروست کرد بۆ فێرکردنی قورئان و خۆی بوو بە ماﻣۆستای، پاشان بەباشی زانی دەست بکات بە بڵاوکردنەوەی زانست و گەشت بکات لەپێناویدا، پاش ئەوەی وەکو قوتابی گەشتی دەکرد، ئەمجارە وەکو زانایەك، بۆیە لەساڵی ٧٧٨ ك گەشتی کرد بۆ میسر بەهاوڕێیەتی موحەممەدی کوڕی، لەپاش ساڵێك لە میسر دەرچوو بەڵام لەساڵی ٧٩٨ ك جارێکی تر گەڕایەوە میسر و چووە ئیسکەندەریە و، وڵاتی ڕۆم، کاتێك گەشتە شاری برۆسە ڕێزی زۆری لێنرا لەلایەن سوڵتانی عوسمانی "بایەزید"ەوە و، حەوت ساڵ لەوێ مایەوە سەرقاڵی زانست و، وتنەوەی (قراءات) و، زانستەکانی قورئان و فەرموودە بوو تێیدا.

قوتابییەکی زۆری هەبوو لەوێ، لەپاش کۆچی دوایی سوڵتان بایەزید، (إبن الجزري)لە ساڵی ٨٠٥ ك ڕووی کردە (بلاد ماوراء النهر) و، لەوێ چوو بۆ شاری (كش) و دواتر چوو بۆ (سمرقند) و، تەیمورلەنگ ڕێزی زۆری لێ گرت، لەساڵی ٨٠٧ ك بەرەو خۆراسان بەڕێکەوت و، ڕۆشتە (هراة) و (يزد) و دواتر لە ئەسفەهان مایەوە، تاکو ڕەمەزانی ساڵی ٨٠٨ ك و، ئینجا ڕۆشتە شاری شیراز، سەرانی دەسەڵات لە شیراز وابەستەیان کرد کە لەوێ بمێنێتەوە و،

كردیشیان بە دادوەری شیراز و دەوروبەری، چواردەساڵ لەوێ مایەوە، قوتابخانەیەكی قورئانی لەوێ دروستكرد و، قوتابی زۆری لەدەور كۆبوویەوە.

لەساڵی ٨٢١ ك ڕووی كردە عێراق، لە بەسرە نیشتەجێ بوو بۆ قورئان ووتنەوە و، فێركردن، هەربۆیە قوتابی زۆری لەدەور كۆبوویەوە و، لە شیرازەوە (طاهر بن عزيز الأصبهاني) خۆی گەیاندە لای (إبن الجزري) مامۆستای و خەتمەیەكی تەواوی بە (القراءات العشرة) لەلا تەواو كرد و، دەستی كرد بە خەتمەیەكی تر بەڵام تەواوی نەكرد.

لەساڵی دواتر ڕووی كردە شاری مەدینە و،بەلای گوندی عونەیزەدا تێپەڕی بەهاوڕێیەتی (معين الدين بن عبدالله قاضي كازرون)ی قوتابی خۆی، پاش دووركەوتنەوەیان لەو گوندە عەرەبە بیابان نشینەكان هێرشیان بۆ هێنان، بەڵام خوای گەورە ڕزگاری كردن لە دەستیان و، هەڵاتنەوە بەدەستی بەتاڵەوە بەرەو عونەیزە، چونكە هەرچیان پێبوو بەتاڵانی برا، لەو دەڤەرەش (إبن الجزري) هۆنراوەی (الدرة المضية في القراءات الثلاث المتممة للعشرة)[٦]ی نووسی، كەلەكۆتاییەكەیدا ئاماژە دەكات بۆ ڕووداوی دەستدرێژی كردنەسەریاندا و، **دەفەرموێت:**

غريـبـة اوطـان بـنـجد نـظمتها — و عـظـم اشتـغال البال وافٍر وكـيف لا
صُددت عن البيت الحرام وزوري الـ — ـمقام الشريف المصطفى اشرف الملا
وطوقـني الأعراب بالـليل غـفـلـة — فـما تـركـوا شيئا وكدت لأقـتـلا
فـادركــني الـلـطف الخفي وردّني — عُـنـيـزة حتى جاءني مـن تـكـفـلا
بـحـمـلـي و ايصـالـي لطـيـبـة آمنا — فيارب بـلـغني مـرادي وسـهــلا[٧]

لە عونەیزە (قاضي) ناوبراو خەتمەیەكی بە خوێندنەوەی ئەبوجەعفەر لەلای (ابن الجزري) خوێند و لە مەدینە تەواوی كرد و، لەوێیش پێشنوێژی حەرەمی مەدینەش دەستی كرد بە خوێندن لەلای[٨].

كاتێك وادەی حەج كردن نزیك بوویەوە بۆ ئەو مەبەستە خۆی سازدا و، پاشان لەهەردوو حەرەمی مەككە و مەدینە مایەوە بۆ وانە وتنەوە و، دانانی كتێب، دواتر دەرچوو بەرەو عێراق و، لەساڵی ٧٢٦ ك جارێكی تر گەڕایەوە بۆ حەج، پاش تەواو بوونی حەج ڕۆیشت

---

[٦] (الدرة): بریتیە لە قیرائەتی ئەبوجەعفەر و یەعقوب و خەلەفی دەیەم بەشێوەی هۆنراوە دانەر ئوصولی ئەم سێ قیرائەتەی تێدا كۆكردووەتەوە (أُصول و فرش) ((م. دلێر گەرمیانی)).

[٧] بڕوانە: كۆتایی پەراوێزی (التسهيل لقراءات التنزيل).

[٨] بڕوانە: غاية النهاية / ٢/٢٥١ .

بەرەو قاهیرە و، لەوێ چاوی بە ئەحمەدی کوڕی کەوت و، هەروەها لەگەڵ سوڵتان ئەشرەفدا کۆبوویەوە و ڕێزی زۆری لێی گرت[٩]، ئەوکاتەش کەچاوی بە ئەحمەدی کوڕی کەوت بیست ساڵبوو یەکتریان نەبینیبوو، بۆیە نامەی بۆنووسیبوو لەوڵاتی ڕۆمەوە ئامادە بێت و، دەڕۆژ پێکەوە مانەوە. لەساڵی حەجی داهاتوودا ڕووی کردە مەککە و، یەك مانگ تێیدا مایەوە ئینجا دەرچوو بەرەو یەمەن لەڕێگەی دەریاوە، بەمەبەستی فێرکردن و قورئان وتنەوە و بازرگانی کردن، لەوێ خەڵکەکە پێشبڕکێیان دەکرد لەسەر نزیك بوونەوە و خوێندن لەلای، چونکە ئەوان پێشتر کتێبی (الحصن الحصين)ی (إبن الجزري) یان خوێندبوویەوە، (إبن الجزري) لەناویاندا مایەوە تاکو وادەی حەج لە ساڵی داهاتوودا و، لەگەڵ ئەحمەدی کوڕی بەڕێکەوتن بەرەو میسر، چەند مانگێك لەوێ مانەوە و، لێی دەرچوون لە (جمادى الآخرة)ی ساڵی ٨٢٩ ك بەرەو دیمەشق و لەوێ لەیەکتر جیابوونەوە" کوڕەکەی بەرەو وڵاتی ڕۆم و خۆی بەرەو شیراز، هەر لەوێیش مایەوە لەسەر ئەو حاڵە لە فێرکردن و وتنەوەی قورئان تاکو لەڕۆژی هەینی ٥ / ربيع الأول / ٨٣٣ ك کۆچی دوایی کرد، کاتێك خەڵکی هەواڵی مردنییان بیست، لەهەموو لایەکەوە کۆبوونەوە و، بەخەڵك و کاربەدەستانەوە پێشبڕکێیان دەکرد بۆ هەڵگرتنی تەرمەکەی و، هەر لەو قوتابخانەی کە دایمەزراندبوو لەشیراز نێژرا.

نووسین و کتێبەکانی (إبن الجزري):

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت نووسینی زۆری هەیە لە هەموو بابەتەکانی زانست لە ئیسلامدا بەتایبەتی زانستی (القراءات) ژمارەیان دەگاتە زیاتر لە (٨٠) کتێب، بەڵام ئێمە لێرەدا تەنها باسی چەند کتێبێکی بەناوبانگی دەکەین **وەکو:** – تحبير التيسير في القراءات العشر.

- تقريب النشر في القراءات العشر.
- التمهيد في علم التجويد.
- الدرة المضية في قراءات الأئمة الثلاثة المرضية.
- طيبة النشر في القراءات العشر.
- غاية النهاية في أسماء رجال القراءات.
- المقدمة الجزرية.
- منجد المقرئين و مرشد الطالبين.

---

[٩] بڕوانە: البدر الطالع / ٢/٢٥٨ .

- النشر في القراءات العشر[10].

پێناسەیەك بۆ (المقدمة الجزرية)

پێشەکی (الجزرية) هۆنراوەیەکە لە دانانی (إبن الجزري) لەسەر بەحری (الرجز) بریتیە لە سەدوحەوت کۆپلە (دێڕ)، هەموو بابەتە سەرەکیەکانی زانستی تەجویدی لەخۆگرتووە، ڕێکخستنیشی بۆ بابەتەکان لەسەر بنەمایەکی (منطق)ی ڕوون دامەزراندووە، سەرەتا بەپێشەکیەکانی تەجوید دەستپێدەکات و، ئینجا باسی مەخرەج و سیفەتی پیتەکان دەکات و، دواتر هەندێ حوکمی تایبەت باس

دەکات بەو پێشەکیانەوە، وەکو یاساکانی ڕاوەستان و،شێوازی نووسینی قورئان و، ڕاوەستان لەسەر کۆتایی وشەکان.

وادیارە (إبن الجزري) ناوونیشانی لاوەکی لەنێوان دێڕەکانی هۆنراوەکەیدا دانەناوە، وەکو دەردەکەوێت لەکۆنترین دەستنووسەکانی ئەم کتێبە، بەلاّم هەندێ لەوانەی لەبەریان گرتووەتەوە یان بلاّویان کردووەتووە کتێبەکەیان بەپێی بابەتەکانی دابەشکردووە و، ناونیشانی ناوخۆییان بۆ داریکردووە، وەکو ئاسانکاری بۆ خوێنەر و فێرخواز.

پێشەکی (الجزرية) پەیوەندی هەیە بە کتێبەکانی تری (إبن الجزري) یەوە کە لەوێیش باسی بابەتەکانی زانستی تەجویدی کردووە، وەکو (التمهيد) و (النشر) و، هۆنراوەی (طيبة النشر) کە لەگەلّ پیشەکی (الجزري) دا لە ٣٠ کۆپلەدا هاوبەشن، ئەوەشم بەلاوە پەسەندە[11] کە (المقدمة) زووتر نووسراوە لەپێش کتێبی (الطيبة)، هەروەها بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆش پەیوەندی هەیە لەگەلّ کتێبی (التمهيد)، هەربۆیە ئەو کتێبانە بەلێکدانەوە و ڕاڤەکردنێکی چاك دێتە ئەژمار بۆ ئەم هۆنراوەی کە لەبەر دەستمانایە، ڕاڤەکارانی ئەم پێشەکیەش بەم پەیوەندیەیان زانیوە و، سوودیان لەو کتێبانە زۆر وەرگرتووە.

پێشەکی (الجزرية) گرنگی زۆری پێدراوە لەلایەن پسپۆران و بایەخداران بە زانستی تەجویدەوە، لەڕووی لەبەرکردن و لەبەرگرتنەوە و، ڕاڤەکردن، ئەمەش لەبەر چەند هۆیەك، لەوانە: کورتی و پوختەیی ئەو هۆنراوەیە، هەروەها ئاسانی وشەکانی و گشتگیری بابەتەکانی بۆ هەموو باسەکانی تەجوید، لەسەرووی هەموو ئەو هۆکارانەشەوە، بەناوبانگی نووسەرەکەی

---

[10] بۆ ئەم نووسینەم دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري) لە کتێبی (شيخ القراء الإمام ابن الجزري) سوودم بینی.

[11] خاوەن ئەم قسەیە (د.غانم قدوري الحمد)ە.

لەسەردەمی خۆیدا و، سەردەمەکانی تریش، تاوەکو ئەم ڕۆژگارەی خۆمان، بەڵگەش لەسەر بایەخ پێدانی ئەم پێشەکی یە زۆری لێکدانەوەکانێتی لەلایەن زانایان و ڕاڤەکارانەوە، کەدەگەنە زیاتر لە پەنجا لێکدانەوەی درێژ و کورت، **وەکو:**

١. الحواشي المفهمة في شرح المقدمة، لأبي بكر أحمد (ت ٨٣٥ هـ).

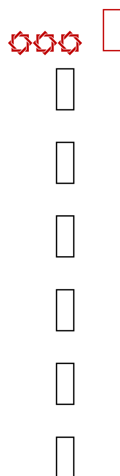
٢. الطرازات المعلمة في شرح المقدمة الجزرية، لعبد الدائم الحديدي الأزهري، قوتابی (إبن الجزرية) چاپ کراوە.

٣. اللالئ السنية في شرح المقدمة الجزرية، لأحمد بن محمد القسطلاني (ت ٩٢٣ هـ).

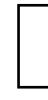
٤. الدقائق المحكمة شرح المقدمة، لزكريا الأنصاري (ت ٩٢٦ هـ)

٥. المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية، لملا علي القاري (ت ١٠١٤ هـ).

لێکدانەوەی زۆری تریشی هەیە جگە لەمانە – چاپکراون، هەندێکیش هێشتا دەستنووسن و چاپ نەکراون[١٢].

[١٢] بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري ١٢ / ١٣.

دەقی هۆنراوەکە

پێشەکی

١	يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ	(مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِي)
٢	(الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهُ	عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ
٣	(مُحَمَّدٍ) وَآلِهِ وَصَحْبِهِ	وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ مَعْ مُحِبِّهِ
٤	(وَبَعْدُ) إِنَّ هَذِهِ مُقَدِّمَهْ	فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ
٥	إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ	قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا
٦	مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ	لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ
٧	مُحَرِّرِي التَّجْوِيدِ وَالْمَوَاقِفِ	وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي الْمَصَاحِفِ
٨	مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ بِهَا	وَتَاءِ أُنْثَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبْ بِهَا

بابەتی مەخرەجی پیتەکان

٩	مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ	عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ
١٠	فَأَلِفُ الْجَوْفِ وَأُخْتَاهَا وَهِي	حُرُوفُ مَدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي
١١	ثُمَّ لِأَقْصَى الْحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ	ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ
١٢	أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا وَالْقَافُ	أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ
١٣	أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يَا	وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا
١٤	لاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا	وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا
١٥	وَالنُّونُ مِنْ طَرْفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا	وَالرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا
١٦	وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ	عُلْيَا الثَّنَايَا وَالصَّفِيرُ مُسْتَكِنْ
١٧	مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى	وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا
١٨	مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ	فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ
١٩	لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ	وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

بابەتی سیفەتەکان

٢٠	صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِلْ	مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ
٢١	مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ)	شَدِيْدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)
٢٢	وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ)	وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ
٢٣	وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ	وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحُرُوفِ المُذْلَقَهْ
٢٤	صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ	قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ) وَاللِّينُ
٢٥	وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا	قَبْلَهُمَا وَالانْحِرَافُ صُحِّحَا
٢٦	فِي اللاَّمِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ	وَلِلتَّفَشِّي الشِّيْنُ ضَادًا اسْتُطِلْ

بابەتی تەجوید

٢٧	وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمْ	مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمْ
٢٨	لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنْزَلا	وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلا
٢٩	وَهُوَ أَيْضًا حِلْيَةُ التِّلاَوَةِ	وَزِيْنَةُ الأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ
٣٠	وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا	مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا
٣١	وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لأَصْلِهِ	وَاللَّفْظُ فِي نَظِيْرِهِ كَمِثْلِهِ
٣٢	مُكَمِّلاً مِنْ غَيْرِ مَا تَكَلُّفِ	بِاللُّطْفِ فِي النُّطْقِ بِلاَ تَعَسُّفِ
٣٣	وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ	إِلاَّ رِيَاضَةُ امْرِئٍ بِفَكِّهِ

بابەتی گەورەکردن و بچووك کردنەوە

٣٤	فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ	وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ
٣٥	كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُوذُ إِهْدِنَا	أَللَّهُ ثُمَّ لاَمِ لِلَّهِ لَنَا
٣٦	وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلاَ الضْ	وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ
٣٧	وَبَاءِ بَرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي	وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي
٣٨	فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ	وَرُبْوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَجِّ الْفَجْرِ
٣٩	وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا	وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا
٤٠	وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطْتُ الْحَقُّ	وَسِينَ مُسْتَقِيمِ يَسْطُو يَسْقُو

بابەتی ڕائەکان

٤١	وَرَقِّقِ الرَّاءَ إذَا مَا كُسِرَتْ	كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ
٤٢	إنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلاَ	أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلاَ
٤٣	وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكَسْرٍ يُوجَدُ	وَأَخْفِ تَكْرِيْرًا إذَا تُشَدَّدُ

بابەتی لامەكان

٤٤	وَفَخِّمِ اللاَّمَ مِنِ اسْمِ اللَّهِ	عَنْ فَتْحٍ أَوْ ضَمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ
٤٥	وَحَرْفَ الاسْتِعْلاَءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا	لاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا
٤٦	وَبَيِّنِ الإطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ	بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ
٤٧	وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا	أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا
٤٨	وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى	خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى
٤٩	وَرَاعِ شِدَّةً بِكَافٍ وَبِتَا	كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا
٥٠	وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إنْ سَكَنْ	أَدْغِمْ كَقُلْ رَبِّ وَبَلْ لاَ وَأَبِنْ
٥١	فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ	سَبِّحْهُ لاَ تُزِغْ قُلُوبَ فَالْتَقَمْ

بابەتی (ض) و (ظ)

٥٢	وَالضَّادَ بِاسْتِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ	مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي
٥٣	فِي الظَّعْنِ ظِلِّ الظُّهْرِ عُظْمِ الْحِفْظِ	أَيْقِظْ وَأَنْظُرْ عَظْمِ ظَهْرِ اللَّفْظِ
٥٤	ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كُظْمٍ ظَلَمَا	اُغْلُظْ ظَلاَمَ ظُفُرٍ انْتَظِرْ ظَمَا
٥٥	أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى	عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى
٥٦	وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا	كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلُّ
٥٧	يَظْلَلْنَ مَحْظُورًا مَعَ الْمُحْتَظِرِ	وَكُنْتَ فَظًّا وَجَمِيْعِ النَّظَرِ
٥٨	إلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ	وَالْغَيْظِ لاَ الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ
٥٩	وَالْحَظُّ لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ	وَفِي ضَنِيْنِ الْخِلاَفُ سَامِي

بابەتی وریاكردنەوە

٦٠	وَإنْ تَلاَقَيَا الْبَيَانُ لاَزِمُ	أَنْقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ
٦١	وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ	وَصَفِّ هَا جِبَاهُهُم عَلَيْهِمُ

بابەتی (م) و (ن)ی شەددەدار و زەنەدار

٦٢	وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ	مِيمٍ إذَا مَا شُـدِّدَا وَأَخْفِيَنْ
٦٣	الْمِيمَ إنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَـدَى	بَاءٍ عَلَى المُخْتَارِ مِنْ أَهْـلِ الأدَا
٦٤	وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ	وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أنْ تَخْتَفِي

بابەتی بنەماكانی تەنوین و نونی زەنەدار

٦٥	وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى	إظْهَارٌ ادْغَـامٌ وَقَلْبٌ اخْفَـا
٦٦	فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وادَّغِمْ	فِي اللاَّمِ وَالـرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَـزِمْ
٦٧	وَأَدْغِمَـنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِـنُ	إلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا
٦٨	وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا	لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِـذَا

بابەتی (مد) و (قصر)

٦٩	وَالمَـدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِـبٌ أَتَـى	وَجَائِزٌ وَهْـوَ وَقَصْـرٌ ثَبَتَـا
٧٠	فَلاَزِمٌ إنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَـدْ	سَاكِنُ حَالَيْنِ وَبِالطُّولِ يُمَـدْ
٧١	وَوَاجِـبٌ إنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ	مُتَّصِـلاً إنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ
٧٢	وَجَائِزٌ إذَا أَتَـى مُنْفَصِلا	أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفًا مُسْجَلاَ

بابەتی زانینی ڕاوەستان

٧٣	وَبَعْـدَ تَجْوِيدِكَ لِلحُـرُوفِ	لاَبُـدَّ مِـنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُـوفِ
٧٤	وَالابْتِـدَاءِ وَهْـيَ تُقْسَمُ إذَنْ	ثَلاَثَةً تَـامٌ وَكَـافٍ وَحَسَـنْ
٧٥	وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَـإنْ لَمْ يُوجَدِ	تَعَلُّقٌ أَوْ كَـانَ مَعْنًـى فَابْتَـدِي
٧٦	فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ	إلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَـوِّزْ فَالْحَسَنْ
٧٧	وَغَيْـرُ مَا تَـمَّ قَبِيْـحٌ وَلَـهُ	أَلْوَقْـفُ مُضْطَـرًّا وَيُبْدَا قَبْلَهُ
٧٨	وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبْ	وَلاَ حَرَامٌ غَيْرُ مَا لَـهُ سَبَبْ

بابەتی پچڕاو و پێكگەیەنرا و (ت)

٧٩	وَاعْـرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا	فِي مُصْحَفِ الإمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى
٨٠	فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كِلِمَاتٍ أنْ لا	مَـعْ مَلْجَأٍ وَلاَ إلَـهَ إلاَّ
٨١	وَتَعْبُـدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُـودَ لاَ	يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلَنْ تَعْلُوا عَلَى
٨٢	أَنْ لا يَقُولُوا لاَ أَقُـولَ إنَّ مَـا	بِالرَّعْدِ وَالْمَفْتُوحَ صِلْ وَعَنْ مَـا

٨٣	نُهوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومِ وَالنّسَا	خُلْفُ المُنَافِقِينَ أَم مَنْ أَسَّسَا
٨٤	فُصِّلَتْ النّسَا وَذِبْحِ حَيْثُ مَا	وَأَنْ لَمِ المَفْتُوحَ كَسْرُ إنَّ مَا
٨٥	لانْعَامِ وَالمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا	وَخُلْفُ الانْفَالِ وَنَحْلِ وَقَعَا
٨٦	وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ	رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ
٨٧	خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا	أُوحِيْ أَفَضْتُمُ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا
٨٨	ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلا	تَنْزِيلُ شُعَرَاءِ وَغَيْرَ ذِي صِلا
٨٩	فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ	فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنّسَا وُصِفْ
٩٠	وَصِلْ فَإلَّمْ هُودَ أَلَنْ نَجْعَلا	نَجْمَعَ كَيْلا تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى
٩١	حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ	عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ
٩٢	وَمَالِ هَذَا وَالَّذِينَ هَؤُلا	تَ حِينَ فِي الإمَامِ صِلْ وَوُهِّلا
٩٣	وَوَزَنُوهُمُ وَكَالُوهُمْ صِلِ	كَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لا تَفْصِلِ

بابەتی تائەکان

٩٤	وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ	لاعْرَافِ رُومِ هُودِ كَافِ البَقَرَهْ
٩٥	نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلِ إبْرَهَمْ	مَعًا أَخِيرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هَمْ
٩٦	لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّور	عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّور
٩٧	وَامْرَأَتُ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ	تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ
٩٨	شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ	كُلاً وَالانْفَالَ وَحَرْفَ غَافِرِ
٩٩	قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ	فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَابْنَتْ وَكَلِمَتْ
١٠٠	أَوْسَطَ الاَعْرَافِ وَكُلَّ مَا اخْتُلِفْ	جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

بابەتی هەمزەی پێکگەیاندن

١٠١	وَابْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ	إنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ
١٠٢	وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي	لاسْمَاءِ غَيْرَ اللاَّمِ كَسْرُهَا وَفِي

١٠٣	ابْنِ مَعَ ابْنَةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ	وَامْـرَأةٍ وَاسْـمٍ مَـعَ اثْنَتَيْنِ
١٠٤	وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ	إِلَّا إِذَا رُمْـتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ
١٠٥	إِلَّا بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِـمْ	إِشَـارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَـمْ

كۆتایی

١٠٦	وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ	مِنِّي لِقَارِئِ الْقُرْآنِ تَقْدِمَهْ
١٠٧	أَبْيَاتُهَا قَـافٌ وَزَايٌ فِي الْعَدَدْ	مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَدْ
١٠٨	(وَالحَـمْدُ لله) لَهَا خِتَـامُ	ثُـمَّ الصَّلَاةُ بَعْـدُ وَالسَّـلَامُ
١٠٩	عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ	وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِـهِ

٣٢١

یەکێك لەو شتانەی دانەرانی کتێب لە زانستە ئیسلامیەکاندا پێوەی هۆگر بوون، دەستپێکردنی کتێبەکانیان بوو بە هێنانی ناوی خوای گەورە و، سوپاس کردنی و سەلاْواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ).

(الخطيب البغدادي) کە لەساڵی ٤٦٣ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:**

(پێویستە دەست پێکردن لە هەموو کتێبێکی زانستدا بە "بسم الله الرحمن الرحيم" بێت)[١٣].

لە ڕاستیشدا شێوازێکی نەگۆڕ نیە بۆ وتاری دەستپێکردنی دانانی کتێب.

پێشەوا (النووي) کە لەساڵی ٦٧٦ ك لە دونیا دەرچووە **دەفەرموێت:** سەلاْواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) لەپاش وتنی (الحمد لله) ئەوە پیشەی زانایانە ڕەحمەتی خوایان لێبێت...

---

[١٣] بڕوانە: الجامع لأخلاق الراوي ١/١٩٣، بەوەرگرتن لە الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية/ د.غانم قدوري الحمد / ٢٥.

زانایانیش بە (مکروه) یان زانیوە کەسێك تەنها وشەی (الصلاة) بەبێ (السلام) بەکار بهێنێ لە سەلاواتدا.[14]

(إبن حجر العسقلاني) کە لە ساڵی ٨٥٢ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:** (وتاری دەستپێکردنی نووسینی کتێب کورت هەڵنەهاتووە لەسەر شێوازێك نەتوانرێت لێی لابدرێت، بەڵکو تەنها مەبەست لەوەیە شێوازی دەستپێکردنەکە ئامانج بپێکێت).[15]

وتەی دانەریش لەسەرەتای ئەم هۆنراوەیە: (بسم الله الرحمن الرحيم) **واتە:** دەست پێدەکەم و، هۆنراوەکەم ڕێك دەخەم و، کتێب دادەنێم بە پەنابردن بەناوی خوای گەورە[16].

١. يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ   (مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيّ الشَّافِعِي)

لێکدانەوەی وشەکان:

(يَقُولُ) **واتە:** دەڵێت، دانەر وشەی (يَقُول)ی بەشێوازی ڕانەبردوو (مضارع) بەکارهێناوە، ڕابردوو و ڕانەبردووش وەکو یەکن لێرەدا بێجیاوازی.

(رَاجِي) **واتە:** تکاکار، تکاکردن بۆ شتێك کە شیاوی جیبەجێکردن بێت.

(عَفْوِ) **واتە:** لێبوردن و لێنەگرتن.

(رَبٍّ) وشەیەکی **هاوبەشە**—وەکو خالد الأزهري **دەڵێت:**—بە سەرگەورە و خاوەن و چاکساز و پەروەرشیار دەوترێت، بەڵام ئەگەر ئەم وشەیە بە ڕەهایی بێت ئەوا خوای گەورە دەگرێتەوە و بە کەسی تر ناوترێت (رَبٍّ)، مەگەر بەتایبەت کردن **وەکو:** (رب الدار) **واتە:** خاوەن ماڵ و وشەی لەو شێوە.

(سَامِعِ)[17] **واتە:** بیسەر، بەڵام (سميع) گونجاوتر بوو، چونکە زیاتر بەکارهاتووە لە دەقە شەرعیەکاندا[18].

---

[14] بڕوانە: صحيح مسلم بشرح النووي ١/٤٣-٤٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجيز /٢٥.

[15] بڕوانە: فتح الباري ١/٨، بەوەرگرتن لە الشرح الوجيز /٢٥.

[16] بڕوانە: القسطلاني: اللالئ السنية / ١٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجيز /٢٥.

(مُحَمَّدُ) ناوی دانەری پێشەكیەكەیە ڕەحمەتی خوای لێبێت.

(الْجَزَرِيّ) مەبەست لە دورگەی ئیبنو عومەرە لە ولاتی ڕۆژهەلات.

واتای گشتی:

موحەممەدی كوڕی جەزەری شافیعی، كە تكاكارە بەر لێبوردنی پەروەردگاری بیسەری بكەوێت دەلێت:

٢. (الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهُ   عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ

(الْحَمْدُ) **واتە:** ستایش كردن بە زمان بەمەبەستی مەزن ڕاگرتن، ئیتر ئایا لە بەرانبەر نیعمەتێك بێت یان نا، بەلام وشەی (الشكر) سوپاس و مەزن ڕاگرتنە بۆ پەروەردگار بەرانبەر بە نیعمەتێك كە بەخشیویەتی، دەسپێكردنی دانەریش بەم وشەیە مانای شوێن كەوتنێتی بۆ قورئانی پیرۆزو فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ).

(وَصَلَّى اللَّهُ) وشەی (الصلاة) لەلایەن خوای گەورەوە بەزەییە و[19]، لەلایەن فریشتەكانەوە داوای لێخۆشبوونە و، لەلایەن ئادەمیزادەوە نزاو پاڕانەوەیە[20].

(عَلَى نَبِيِّهِ) وشەی (النبي) ئەگەر بە هەمزەوە بێت لە (النبأ)ەوە هاتووە **واتە:** هەواڵ، چونكە پێغەمبەر (ﷺ) لەلای پەروەردگاری هەواڵ دەهێنێت، ئەگەر بەبێ "هەمزەش" بێت لە (النبوة)وە هاتووە، **واتە:** بەرزایی، پێغەمبەری خواش (ﷺ) خاوەنی پلەوپایەی بەرزە لەلای پەروەردگاری.

---

[17] ناو و سیفەتەكانی خوای گەورە تەوقیفیە و هەموو ناوەكانی بە صیغەی موبالەغە هاتووە، جا سەمیع لەسەر وەزنی (فعیل)ە و موبالەغەیە، بەلام سامیع تەنها (إسم فاعل)ە و هیچ موبالەغەیەكی تێدا نیە بەلام بۆ پاراستنی وەزنی هۆنراوەكە بەكاری هێناوە ((م.دلێر گەرمیانی))

[18] بڕوانە: المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ص ٢٠.

[19] قال البخاري: قال أبو العالية: صلاة الله: ثنائه عليه عند الملائكة. مەبەست لەم صەلاواتە ئەوەیە خوای گەورە بەندەكانی ئاگەدار دەكاتەوە سەبارەت بە پلەوپایەی پێغەمبەر (ﷺ) بەوەی ستایشی دەكات و لەلای مەلائیكە نزیكەكانی باسی دەكات. ((م.دلێر گەرمیانی))

[20] بڕوانە: جامع شروح مقدمة الجزرية / ٢٠.

(مُـصْـطَـفَـاه) **واتە:** هەڵبژێردراوی خوای گەورە، وەكو لە صەحیحی پێشەوا موسلیم دا هاتووە كە پیغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی** " إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل، واصطفى قريشاً من كنانة، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم، فأنا خيار من خيار من خيار.[٢١] "

واتە: "خوای گەورە هۆزی كینانەی لە نەوەی ئیسماعیل هەڵبژاردووە و، هۆزی قورەیشی لە كینانە هەڵبژاردووە و، نەوەی هاشیمی لە قورەیش هەڵبژاردووە و، منیشی لە نەوەی هاشیم هەڵبژاردووە، بۆیە من چاكی نێو چاكانی نێو چاكانم"

واتای گشتی:

سوپاس بۆ خوا و سۆز و، بەزەیشی لەسەر پێغەمبەر و هەڵبژاردەكەی بێت (ﷺ).

٣. (مُحَـمَّـدٍ) وَآلِـهِ وَصَـحْـبِـهِ وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ مَـعْ مُحِبِّهِ

(مُـحَـمَّـدٍ) (ﷺ)، ناوی پێغەمبەرە (ﷺ)، لە كتێبەكانی سیرەدا هاتووە كە بە عەبدولموتتەلیبی باپیری پێغەمبەر (ﷺ) وترا كاتێك لە ڕۆژی حەوتەمدا ناوی كوڕەزاكەی نا موحەممەد، وتیان بۆچی ناوت ناوە موحەممەد ؟ لەكاتێكدا لە باوباپیران و خزمەكانتدا ئەو ناوە نەنراوە !، وتی ئومێد دەكەم لە ئاسمان و زەمیندا ستایش بكرێت، خوای گەورەش ئومێدەكەی بەدی هێنا.

(وَآلِـهِ)[٢٢] ئیمامی شافیعی **فەرموویەتی:** خزمە ئیماندارەكانی دەگرێتەوە لە بەنی هاشم و بەنی عەبدولموتتەلیب.

(وَصَـحْـبِـهِ) كۆیە بۆ وشەی (صحابي) **واتە:** هاوەڵی پێغەمبەر (ﷺ)، وشەی (صحابي) هەموو كەسێك دەگرێتەوە كە بە موسوڵمانی كۆبوبێتەوە لەگەڵ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەگەر بۆ ساتێكی كەمیش بووبێت و مردبێتیش لەسەر ئیمان.

---

[٢١] اخرجه مسلم، كتاب الفضائل، باب فضل نسب النبي (ﷺ)، برقم (٢٢٧٦) و الترمذي و غيره من حديث واثلة بن الاسقع (ﷺ).

[٢٢] آل: ئەگەر كۆ بكرێتەوە لەگەل (أتباع) **واتە:** (آله و أتباعه) ئەوا (آل) **واتە:** خزمە ئیماندارەكانی، ئەگەریش بەتەنها بێت واتە شوێن كەوتوانی لەپێش هەموانیشەوە خزمە ئیماندارەكانی دەگرێتەوە. ((م.دلێر گەرمیانی))

(وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ) ئەو كەسەیە كە كردەوەی پێدەكات، یان مامۆستایە.

(مَعْ مُحِبِّهِ) ئەو كەسەی كە قورئانی خۆش دەوێت، قوتابیش دەگرێتەوە.

واتای گشتی:

دروودو سڵاوی خوای گەورە برژێتە سەر خاووخێزان و خزمان و یارو یاوەرانی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها لەسەر ئەو كەسەش كە كردەوە بە قورئان دەكات، ئەو كەسەش كە قورئانی خۆش دەوێت.

٤. (وَبَعْدُ) إِنَّ هَـذِهِ مُقَدِّمَـهْ فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ

(وَبَعْدُ) **واتە:** لەپاش باسكردنی سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورەو سەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەری نازدار (ﷺ)، ئەم وشەیە عەرەب بەكاریان هێناوە، كاتێك ویستوویانە لە باسێكەوە بچن بۆ باسێكی تر.

(إِنَّ هَـذِهِ) ئاماژەیە بۆ شتێكی هەست پێكراو كە ئەم هۆنراوەیە، كە ئێمە لێرەدا خەریكی لێكدانەوەیین.

(مُقَدِّمَـهْ) **واتە:** پێشەكی، وەكو ئەو دەستەی پێشی سوپا ڕێ دەكەن پێیان دەوترێت(مقدمة الجيش)، هەر لەم واتایەشەوە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ الحجرات١.

(فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ) **واتە:** ڕوون كردنەوەی ئەو شتانەیە كە پێویستن لەسەر خوێنەری قورئان بیانزانێت.

واتای گشتی:

لەپاش سوپاس و ستایشی خوای دلۆڤان و، صەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەم هۆنراوەیەم پێشەكیەكە سەبارەت بەو مەسەلانەی كە پێویستە خوێنەری قورئان بیانزانێت.

٥. إذْ وَاجِـبٌ عَلَيْهِـمُ مُحَتَّـمُ   قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

(إذْ وَاجِـبٌ) ئەو شتانەی بە ڕەهایی پێویستن و، وازلێهێنانیان گوناهە.

(عَلَيْهِمُ) **واتە:** لەسەر قورئان خوێنەران.

(مُحَتَّـم) وشەیەکە بۆ جەخت لەسەر کردن هاتووە.

(قَبْلَ الشُّرُوعِ) **واتە:** پێش دەستپێکردنی قورئان خویندن.

(أَوّلاً) **واتە:** جەخت کردنەوەیە لەسەر وشەی پیش خۆی.

(يَعْلَمُوا) **واتە:** بیزانن.

واتای گشتی:

پێویستە لەسەر ئەوانەی کە قورئان دەخوێنن پێش دەستپێکردنیان ئەم مەسەلانە بزانن.

٦. مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ   لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ

(مَخَارِجَ الْحُرُوف) **واتە:** جێگای دەرچوونی پیتەکانی زمانی عەرەبی، کە بریتین لە (٢٩) پیت، بەڵام بەگشتی زانایان سێ ڕێڕەویان هەیە، سەبارەت بە ژمارەی مەخرەجەکان:

ڕێڕەوی یەکەم: ژمارەیان (١٤) مەخرەجە، ئەمانەش بە بۆچوونی (الفراء) و (قطرب) و ئەوانەی کە شوێنکەوتووی ئەوانن، مەخرەجی (الجوف) **واتە:** بۆشایی نێوان گەروو و دەم یان لابردووە، هەروەها جێگەی وشەکانی (ل، ر، ن) بەیەك مەخرەج دادەنرێن لەجیاتی (٣) مەخرەج.

ڕێڕەوی دووەم: ژمارەی مەخرەجەکان (١٦)ەیە، ئەمەش ڕێڕەوی (سیبویە) و (الشاطبي) و (إبن البري) و هاوبۆچوونەکانیانە، ئەمانیش مەخرەجی جەوفیان لابردووە، وایان داناوە کە ئەو پیتانە لە شوێنە هاوشێوەکانیانەوە دەردەچن واتە لەمەخرەجەکانی ترەوە.

ڕێڕەوی سێیەم: ژمارەی مەخرەجەکان (١٧) مەخرەجن، ئەمەش ڕێڕەوی (الخليل بن أحمد الفراهيدي) و ئەوانەیە کە لەسەر بۆچوونی ئەون، **وەکو**: (إبن الجزري) و جومهوری زانایانی پسپۆر لەم بوارەدا ئەم ڕێڕەوەیان پەسەند کردووە[٢٣].

(الصِّفَات) **واتە**: هەروەها سیفەتی پیتەکانیش بناسن.

(لِيَلْفِظُوا) لە نوسخەیەکدا هاتووە (لينطقوا) **واتە**: قسەبکەن و بیخوێننەوە.

(بِأَفْصَحِ اللُّغَات) **واتە**: بە پاراوترین زمان لەنێو زمانەکاندا زمانی عەرەبیە، کە زمانی پیغەمبەرە (ﷺ) و، قورئانی پێدابەزیوە.

ڕێکەوتیش نیە کە خوای گەورە لە نێوان هەموو زمانەکانی مرۆڤایەتیدا زمانی عەرەبی هەڵبژاردووە بۆ ئەوەی پەیامی کۆتایی بۆ خەڵکی سەرزەوی بنێرێت، لەڕاستیدا ئەم زمانە تایبەتمەندی زۆری هەیە، هەرچۆنێکیش بێت زمانێکی ئاینیە بۆمان و ئەرکی سەرشانیشمانە بەرگری لێبکەین، ئاشکرایشە کە چۆن هەوڵەکان چڕ کراونەتەوە بۆ دژایەتیکردنی ئەم زمانە بەپێی ئامانجگەلێکی دوور کە ئەوانەی بە پلانەکە هەڵدەستن ڕەچاویان کردووە، لەوەش دڵنیان کەدروست بوونی نەوەیەکی لاواز لە زمانی عەرەبیدا واتە نەوەیەکی تێنەگەیشتوو لە قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەمەش ئامانجە ڕاستەقینەکەیە.

لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەم و تاکو ناوەڕاستی ئەو سەدەیە، هەوڵێکی چڕ و بێووچان بەخەرج درا لەپێناوی لابردنی زمانی عەرەبی لە وڵاتی میسر، لەڕێگەی بەکارهێنانی پیتی لاتینی لەجیاتی پیتی عەرەبی، بەلاّم سەرانی موسوڵمانان لەو وڵاتە دەرکیان کردبە گلاّوی ئەو پیلانە و، ڕووبەڕووی بوونەوەو هەر بە ساوایی و لە بێشکەدا ئەو بیرۆکەیان لەنێو برد، بەلاّم مەخابن وا ئەو بیرۆکەیە جارێکی ترو پاش زیاتر لە نیو سەدە سەری هەڵداوەتەوە و، پێویستە لەسەر موسوڵمانان بەرگری لە زمانی عەرەبی بکەن چونکە زمانی قورئان و سوننەتە، مامۆستا (أنور الجندي) ڕەحمەتی خوای لێبێت، **دەڵێت**: ئەمڕۆ زمانی عەرەبی زمانی گفتوگۆ کردنە بۆ سەدملیۆن عەرەب و، زمانی هزرە بۆ هەزار ملیۆن موسوڵمان[٢٤]، زمانێکی دێرینیشە کە پێش هاتنی ئیسلام بە هەزار ساڵ قسەی پێکراوە.

(الخليل بن أحمد الفراهيدي) لە کتێبی (العين)دا **دەڵێت**: تێکڕای وشەکانی زمانی عەرەبی کە گفتوگۆیان پێدەکرێت بەوانەشەوە کە فەرامۆش کراون دەگاتە (١٢،٣٠٥، ٤١٢) وشە.

---

[٢٣] بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٠.

[٢٤] ئەوە سەرژمێری هەشتاکانە ، چونکە ژمارەی موسوڵمانان لەم ڕۆژگارەدا دەگاتە یەك ملیار و سێ سەد ملیۆن کەس لە جیهاندا.

هەروەها (الحسين الزبيرى) دەڵێت: وشەکانی زمانی عەرەبی ژمارەیان دەگاتە (٦٩٩،٦، ٤٠٠) واتە: زیاتر لە شەش ملیۆن و پێنج سەد هەزار وشە کار بە (٥٤٢٠) وشەی دەکرێت، ئەوەکانی تر هەمووی پەراوێز خراون[٢٥].

واتای گشتی:

پێویستە لەسەر خوێنەری قورئان شوێنی دەرچوونی پیتەکان و سیفەتەکانیان بزانن، بۆئەوەی شارەزایی پەیدا بکەن دەربارەی چاکترین و پاراوترین زمان کە زمانی عەرەبیە.

٧. مُحَرِّري التَّجْوِيدِ وَالمَوَاقِفِ وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ

(مُحَرِّرِي) **واتە:** پێویستە لەسەریان ئەوانەی کە باسکراون بیزانن مادام کۆشش دەکەن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

(وَالمَوَاقِفِ) **واتە:** شوێنەکانی ڕاوەستان و دەستپێکردن لە قورئاندا.

(وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ) **واتە:** ئەو شێوازانەی کە قورئانی پێنووسراوەتەوە لە موسحەفەکانی پێشەوا عوسمان (ﷺ)، چونکە ڕوکنێکی قورئانە، دوو ڕوکنەکەی تریش بریتین لە (تواتر) و گونجان لەگەڵ شێوەیەك لە شێوەکانی زمانی عەرەبی[٢٦].

واتای گشتی:

ئەوانەی کە ورد دەبنەوە لە جوان خوێندنەوەی قورئان و، ڕاوەستان و دەست پێکردنی ڕێکوپێك و، ڕەچاوکردنی خوێندنەوەبەپێیی ئەو ڕێنووسەی کەلە موسحەفەکانی عوسماندا (ﷺ) هاتووە.

٨. مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ بِهَا وَتَاءِ أُنْثَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبْ بِهَا

(مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ) **واتە:** ئەو شتانەی کە بە دابڕاوی دەنووسرێت، نەك پیتەکان، **وەکو:**

﴿ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ ﴾ البقرة ١٤٤.

[٢٥] بڕوانە: دراسات إسلامية معاصرة / ٣٣.

[٢٦] بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / 11.

(وَمَوْصُول بِهَا) یان پێكەوە دەنووسرێت لە قورئاندا **وەكو:** ﴿يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي﴾طه٩٤ [٢٧].

(وَتَاءِ أُنْثَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبْ بِهَا) **واتە:** ئەو پیتانەی (ت) كە دەگەڕێتەوە بۆ مێینەو بەشێوەی (ـة)ی كۆتایی نەنووسراون لە قورئاندا **وەكو:** (جنت، امرأت)

(بِهَا) **واتە:** بە (ها)، ئەم واتایەش دواتر شی دەكەینەوە.

واتای گشتی:

ئەو وشە دابڕاو و پێكەوە لكاوانەی كە لە قورئاندا هاتوون، هەروەها نووسینی پیتی (ت) وەكو نووسینی پیتی (ه) و دوو نوقتەی لەسەرە.

بابەتی شوێنی دەرچوونی پیتەكان (مەخرەجەكان)
بەشی یەكەم / پیتەكان

بێگومان ئەم بەشە گرنگترین بابەتە لە بواری تجویددا، بۆیە پێویستە لەسەر هەموو كەسێك كە دەیەوێت بەجوانی قورئان بخوێنێتەوە، شوێنی دەرچوونی پیتەكان بناسێت، بۆئەوەی وشەكانی قورئان بەڕاست و دروستی بخوێنێتەوە، هەربۆیە (إبن الجزري) فەرموویەتی:

إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

پیتەكان:

پیت بریتیە لە دەنگێك پشت دەبەستێت بە شوێنێكی دیاری كراو، یان نادیار.

[٢٧] بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / كامل المسيري / ٢٤٩-٢٧٤ .

ئەوەی کە دیاری کراوە لەڕێگەی بەشێك لە بەشەکانی گەروو و زمان و لێوەوە دەردەچێت، نادیارەکانیش ئەو پیتانەن کە دەرچوونیان پەیوەندی نیە بەم شوێنانەوە، ئەوانیش بریتین لە وشەکانی (ا، و، ی) ئەم پیتانە پەیوەندیان بە هەناسەوە هەیە و، لەگەڵ تەواو بوونی هەناسە دەبڕێنەوە، وەکو دواتریش بە پشتیوانی خوای گەورە روونیان دەکەینەوە[٢٨].

بەشەکانی پیتەکان: دوو بەشن: عەرەبی و ناعەرەبی، عەرەبیەکان سەرەکی و لاوەکین، سەرەکیەکانی (٢٩) پیتن بەلای زانایانەوە جگە لە (المبرد)، کە ئەو پێی

وایە پیتەکان (٢٨) پیتن، چونکە ئەلیف و هەمزەی بە پیتێك داناوە، بۆچوونەکەشی –**وەکو**: (أسامة عبد الوهاب) **دەڵێت**:–بۆچوونێکی ناپەسەندە.

پیتە لاوەکیەکانیش ئەوانەن کە لە دوو شوێنەوە دەردەچن، دابەش دەبن بۆ پاراو و ناپاراو،سەبارەت بە پاراوەکان پێنج پیتیان لە قورئاندا هاتووە.

یەکەم: هەمزەی ئاسانکراو (الهمزة المسهلة) ئەویش لەلای خۆیەوە دەبێتە (٣) بەشەوە، یان بەرەولای پیتی (ا) دەڕوات **وەکو**: پیتی (ءَأَنذرْتَم)، یان بەرەو لای پیتی (ي) دەڕوات **وەکو**: (أئنك)، یان بەرەو (و) دەڕوات **وەکو**: (أؤنزل).

دووەم: ئەلیفی لارکراو، **واتە**: لەنێوان (ا) و (ی) دا، بەواتایەکیتر نە ئەلیفێکی تەواوە و نە یائێکی تەواوە، بەڵکو نزیکە لە پیتی (ي).

سێیەم: پیتی (ص) کە بۆنی (ز)ی لیبێت، **وەکو**: وشەی (الصراط)، ئەم کارەشیان بەهۆی نزیکی شوێنی دەرچوونی ئەو دوو پیتە ئەنجام داوە، بەهۆی ئەوەشەوە لە پیتەکانی (صفیر)ن، نمونەی ئەم حاڵتە لە خوێندنەوەی پێشەوا (حمزة)دا هەیە.

چوارەم: پیتی (ي) کە بۆنی (و) ی لێدێت، **وەکو**: وشەی (غیض) و (قیل) لەکاتی (إشمام) کردنیاندا، بەپێی خوێندنەوەی (هشام) و (الکسائي).

پێنجەم: (ا) ی قەڵەو، کەبەدوای پیتێکی قەڵەودا بێت، چونکە لەوحاڵەتەدا لە پیتی(و) نزیك دەبێتەوە، **وەکو**: لە وشەی مەزنی (اللّه) کە لەپاش پیتێکەوە بێت سەر یان بۆری هەبێت، یان وەکو ئەوەی لە ڕیوایەتی (ورش)دا هاتووە لەڕێگەی (الأزرق)ەوە لە (نافع) **وەکو**: وشەکانی (الصلاة) و (الطلاق) و (الظلام)، ئینجا ئەوەش بزانە برای خوێنەر کە سەر و بۆریش بەهەمان شێوە **دەبنە دوو بەشەوە**: سەرەکی و لاوەکی؛ سەرەکیەکان بریتین لە سەر و بۆر و

---

[٢٨] بڕوانە: الدرر البهیة / ١٣.

ژێر، لاوەکیەکانیش بریتین لە سەر وبۆری لار، **وەکو:** (بشرى) و (النار) و (الكافرين) لەلای ئەوانەی کە بە (إمالة) ئەو وشانە دەخوێنن، هەروەها **وەکو:** (رحمة) و (نعمة) لەلای ئەوانەی کە لە ڕاوەستاندا کۆتایی ئەوجۆرە وشانە لار دەکەنەوە، **واتە:** (رحمي) و (نعمي)[29]... هتد.

لەم حاڵەتەدا دەبێتە سەروبۆرێکی لاوەکی نە بۆرێکی تەواوە، نە سەرێکی تەواوە، دووەمیش پیتی بۆنکراو **وەکو:** (قيل) و (غيض) لە ڕێرەوی ئەوانەی کە (إشمام)ی دەکەن **وەکو:** (هشام) و (الكسائي)[30].

بەشی دووەم
جێگای دەرچوونی پیتەکان

٩. مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ   عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ

(مَخَارِج) کۆیە، تاکەکەی (مخرج)ە **واتە:** ئەو جێگەی کە پیتەکەی لێوە دەردەچێت، لێرەشدا مەبەست لە (٢٩) پیتەکەی زمانی عەرەبیە.

(عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ) **واتە:** بەپیی هەڵبژاردنی ئەو شارەزایە— مەبەستی (الخليل بن أحمد الفراهيدي)یە.

چۆن بزانین پیتێکی دیاری کراو جێگەی دەرچوونی کوێیە ؟

بۆ نمونە دەمانەوێ بزانین پیتی (ق) یان (ش) یان (ب) شوێنی دەرچوونی لەکوێیە پیتەکە (ساكن) بکە یان باشترە (مشدّد)ی بکەیت و هەمزەیەکیش بخەیتە پێشی، **بۆنمونە:** (أقّ)، (أشّ)، (أبّ)، لەکوێ دەنگ نەما ئەوە شوێنی دەرچوونی پیتەکەیە[31].

واتای گشتی:

---

[29] بۆ زانینی دەنگەکەی و ئەنجامدانی بەشێوەیەکی تەواو پێویستە لە مامۆستایەکی مۆڵەت پێدراو وەربیگریت و ببیستی. ((م.دلێر گەرمیانی))

[30] بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ١٦.

[31] بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / محمد بن يوسف / ٢٧.

پیتەکانی زمانی عەرەبی لە (١٧) جێگەوە دەردەچن، بە پێی هەڵبژاردنی کەسێکی شارەزا و کارامەی **وەکو:** (الخليل بن أحمد الفراهيدي).

پیتەکانی (الجوف)[٣٢]

١٠. فَأَلِفُ الجَوْفِ وأُخْتَاهَا وَهِي   حُرُوفُ مَـدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي

(فَأَلِفُ الجَوْفِ) **واتە:** جێگەی دەرچوونی پیتی (ا) بۆشایی نێو دەمە و،جێگەیەکی دیاری کراوی نیە.

(وأُخْتَاهَا) **واتە:** هەردوو پیتی (و) و (ي) ئەگەر زەنەدار بن و، پێشی خۆیان لەجۆری خۆیان بێت، **واتە:** ئەگەر لەپێش (و) بۆر (ضمة) هاتبێت و، پێش (ي) ژێر (كسرة) هاتبێت.

تێبینی: پیتی (ا) هەمیشە زەنەدار (ساكن)ەو، پێشی خۆی هەمیشە سەر(فتحة)ی هەیە نمونەی ئەو سێ پیتانە کە بە (حروف المد و اللين) دەناسرێن، ئەم سێ وشەیەیە(قال) بۆ (ا)، (يقول) بۆ (و)، (قيل) بۆ (ي).

هەرسێکەشی کۆبوونەتەوە لە وشەی ﴿نُوحِيهَا﴾ هود٤٩.

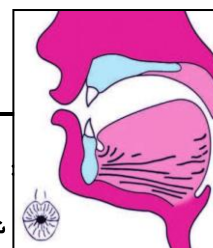
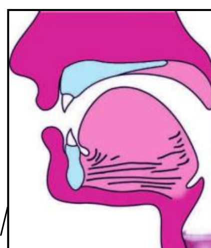
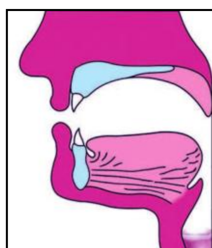
(لِلْهَوَاءِ) ئەو هەوای کەلەدەم دەردەچێت، کە بریتیە لە دەنگ.

(تَنْتَهِي) **واتە:** پیتەکانی مەد تەواو دەبن.

بۆیەش ناونراون (حروف المد واللين) بە درێژی و ئاسانی دەردەچن (آآآ) (ووو) (ييي) چونکە شوێنی لێوەدەرچوونیان بلاوە، شوێنی دەرچوونی پیتیش کاتێك بلاو بێت دەنگ درێژ دەبێتەوە و بە سانایی دەردەچێت، ئەگەر تەنگیش بێت دەنگەکە بە فشار دەردەچێت[٣٣].

واتای گشتی:

پیتەکانی (ا، و، ي) لە بۆشایی نێوان گەروو و ناودەمەوە دەردەچن، ئەمانەش تایبەتن بە پیتەکانی (مدّ)ەوە و، تاکو هەناسەش درێژ ببێتەوە بەردەوام دەبن.

بۆشایی نێوا...
شروح الجزري... / ٢٨-٢٩.

مەخرەجی واوی مەددی　　مەخرەجی یائی مەددی　　مەخرەجی ئەلیف

پیتەكانی گەروو

١١. ثُمَّ لأَقْصَى الحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ　　ثُـمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَـاءُ

مەخرەجی دووەم گەروە، سێ مەخرەجی تێدایە و شەش پیتی لێوە دەردەچێت:

یەكەم: سەرووی قوڕگ كە دوورترین جێگە دەگرێتەوە لە كۆتایی قوڕگ و، نزیك سنگ دوو پیتی لێوە دەردەچێت (ء) و (هـ).

دووەم: ناوەڕاستی گەروو.

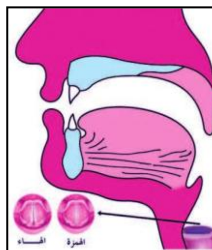
(ثُـمَّ لِوَسَطِهِ فَعَيْنٌ حَـاءُ) **واتە:** پیتەكانی (ع) و (ح)ی لێوە دەردەچێت.

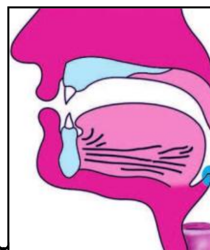
واتای گشتی:

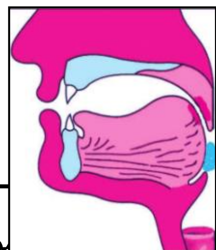
كۆتایی گەروو پیتەكانی (ء) و (هـ)ی لێوە دەردەچێت، لە ناوەڕاستی گەروشەوە پیتەكانی (ع) و (ح) ی لێوە دەردەچێت.

١٢. أَدْنَـاهُ غَيْـنٌ خَـاؤُهَا والْقَافُ　　أَقْصَى اللّسَانِ فَوْقَ ثُـمَّ الْكَافُ

واتە: نزیك ترین جێگەی گەروو لە دەمەوە مەخرەجی پیتەكانی (غ) و (خ)ە، پێشخستنی پیتی (غ) لەسەر (خ) بۆچوونی پەسەندكراوی (سیبویه) و (الشاطبي)یە، خاوەنی هۆنراوەی جەزەریش لەسەر هەمان بۆچوونە[٣٤].

[٣٤] بڕ... منح الفكرية شر... ملا على القاري /

مەخرەجی (غ، خ) مەخرەجی (ع، ح) مەخرەجی (ء، هـ)

پیتەکانی زمان

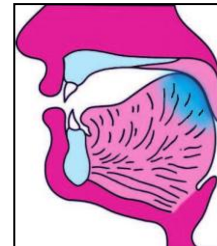
مەخرەجی پیتی (ق):

کاتێك (إبن الجزري) لێبوویەوە لەباسکردنی مەخرەجی پیتەکانی گەروو، دەستی کرد بە باسکردنی مەخرەجەکانی زمان و پیتەکانی:

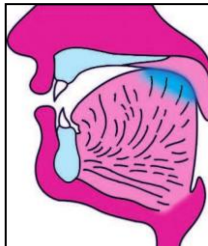
مەخرەجی یەکەم: سەرووی زمان (أقصى اللسان) **واتە**: کۆتاییەکەی لە نزیك گەرووەوە.

(فوق) مەبەستی مەلاشووە.

(الكاف) **واتە**: ئەمیش مەخرەجی لە سەرووی زمانەوەیە.

مەخرەجی (ق)

مەخرەجی (ك)

واتای گشتی:

پیتەکانی (ق) و (ك) لە سەرووی زمانەوە لە لای مەلاشووەوە دەردەچن جێگەی (ك) نزمترە لە جێگەی (ق)، بەگشتی ئەو مەخرەجانەی لە زماندان (١٠) مەخرەجن و (١٨) پیتیان لێوە دەردەچێت بەم شێوەی خوارەوە[٣٥].

١. سەرووی زمان: **واتە**: دوورترین جێگەی لە نزیك قورگ و مەلاشووی سەرەوەیە، پیتی (ق)ی لێوە دەردەچێت.

٢. سەرووی زمان: کەمێك لە خوار مەخرەجی (ق)ەوە لەلای مەلاشووی سەرەوە، لەناو دەمەوە نزیك ترە، پیتی (ك) لێوە دەردەچێت.

[٣٥] بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٢-٣٤.

٣. ناوەڕاستی زمان لەگەڵ مەلاشوودا، سێ پیتی لێوە دەردەچێت (ج) و (ش) و (ي) بەمەرجێك پیتی (ي) مەددی نەبێت، **واتە:** بزواو بێت یان زەنندار (ساكن) بێت و پێش خۆی سەر(فتحة) ی هەبێت.

٤. یەكێك لە لێوارەكانی زمان لای ڕاست یان لای چەپ لەگەڵ ئەو دانانەی بەتەنیشتیەوەن لە دانەخرێكانی سەرەوە یان بە بەكارهێنانی هەردوولا پێكەوە پیتی (ضاد)ی لێوە دەردەچێت دەركردنیشی لەلای چەپەوە ئاسانترە و زۆرتر بەكاردێت، لەلای ڕاستیشەوە كەمتر و قورسترە چونكە لە لێواری زمان و ئەو دانانەی تەنیشتەوە دەردەچێت بەهۆی درێژی مەخرەجەكەیشیەوە چونكە لەخواروی لێواری زمان دەست پێ دەكات و لە سەرووییەوە تەواو دەبێت.

٥. خواروی هەردوو لێواری زمان بەرەو سەرەتای زمان لەگەڵ پووكی ددانەكانی تەنیشتی لەو مەخرەجەوە پیتی (ل) ی لێوە دەردەچێت.

٦. پێشەوەی زمان لەگەڵ ئەو بەشەی بەرانبەرێتی لە پووكی ددانەكانی سەروە پیتی (ن) ی لێوە دەردەچێت.

٧. پێشەوەی زمان و كەمێك لە پشتیەوە لەگەڵ پووكی ددانەكانی تەنیشتی لەسەرەوە نزیك مەخرەجی (ن) لەو مەخرەجەوە پیتی (ر) دەردەچێت لاربونەوەیەكیشی تێدایە بەرەو مەخرەجی (ن).

٨. پشتەوەی زمان لەگەڵ پووكی ددانە بڕبڕەكانی لای سەرەوە كە ئەوە خاڵی پەیوەندی نێوان بڕەڕەكانی سەرەوە پووكی ناو دەم ئەوەش بریتیە لەمەخرەجی پیتەكانی (ت) و (ط) و (د).

٩. پێشەوەی زمان و سەرووی بڕەڕەكانی خوارەوە لەگەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەكی كەم لەنێوان سەرەتای زمان و ددانەكان ئەم مەخرەجەش تایبەتە بە بە پیتەكانی (س) و (ز) و (ص).

١٠. پێشەوەی زمان و پێشەوەی ددانە بڕەڕەكانی سەرەوە هاوكات دەركردنی كەمێك لە زمان بۆ دەرەوەی ددانەكان ئەمەش پیتەكانی (ث) و (ذ) و (ظ)ی لێوە دەردەچێت.

پیتەکانی نێوان ناوەڕاستی زمان و مەڵاشوو
(الأحرف الشجْرية)

مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي):

١٣. أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشّينُ يَا   وَالضَّادُ مِـنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَـا

١٤. لاَضْرَاسَ مِـنْ أَيْسَـرَ أَوْ يُمْنَـاهَا   وَالـلاَّمُ أَدْنَـاهَـا لِمُنْتَهَاهَـا

(أَسْفَلُ) **واتە:** لەخوارووی پیتی (ق)ەوە، هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەپیتی (لهوي) دەناسرێت، چونکە لەکۆتای زمانەوە دەردەچن لەلای زمانە بچکۆلەوە.

(وَالْوَسْطُ) ناوەڕاستی زمان لەگەڵ بەشی سەرووی مەلأشوو، مەخرەجی (ج) و ئینجا (ش) و ئینجا (ي) ی تێدایە.

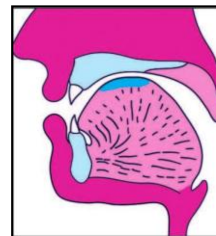
(وَالضَّادُ مِـنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَـا) **واتە:** مەخرەجی (الـضَّـاد) لەلێواری زمانەوەیە

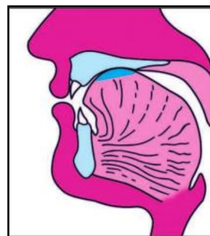
(لاَضْرَاس) ددانە خرێکان (مِـنْ أَيْسَـرَ أَوْ يُمْنَـاهَا) **واتە:** لەلای چەپی یا ن لای ڕاستیەوە کەئەمەیان کەم بەکاردەهێنرێت و گرانە لەوەش گرانتر دەرکردنی ئەو پیتەیە لە هەردوولای زمانەوە.

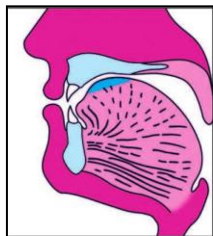
واتای گشتی:

لە ناوەڕاستی زمانەوە مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي)ی لێ دەردەچن، هەروەها پیتی (ض) یش لەلای زمانەوە دەردەچێت یان لای چەپی یان لای ڕاستی .

سوود: محمد بن علی النويری له كتێبی (شرح طيبة النشر) **دەڵێت:** دەگێڕنەوە كە عومەری كوڕی خەتتاب ڕەزای خوای لێبێت پیتی (الـضَّـاد) ی لەهەردوو لای زمانیەوە دەردەكرد[٣٦].

مەخرەجی یاءی (غیر مد)ی

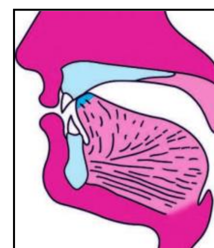

مەخرەجی (ج)

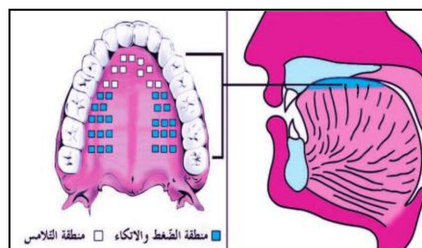

مەخرەجی (ش)

پیتەكانی سەر زمان

(وَالـلاَّمُ أَدْنَـاهَـا لِمُنْـتَهَاهَـا) **واتە:** پیتی (ل) لەنزیكترین لێواری زمانەوەیە لە دەم دەردەچێت لە دوای مەخرەجی (الـضَّـاد)ەوەیە لەگەڵ پووكی بەشی سەرەوەی ددانەكان هیچ پیتێكیش نیە-بەپێی بۆچوونی هەندێك لە زانایان- مەخرەجەكەی ئەوەندەی مەخرەجی (ل) درێژ بێت، دەرچوونی پیتی (ل) لەلای چەپەوە-بەپێچەوانەی پیتی (ض)- كەمتر و گرانترە بەڵام لەلای ڕاستەوە زۆرتر و ئاسانترە.

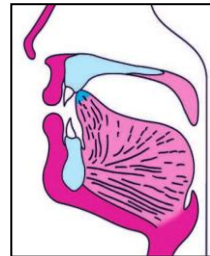
[٣٦] بڕوانە: شرح طيبة النشر ج١/٢٣٣.

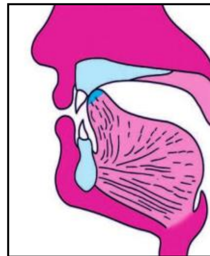
مەخرەجی (ل) مەخرەجی (ض)

مەخرەجی (ن):

١٥. وَالنُّونُ مِنْ طَرْفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا وَالـرَّا يُدَانِيـهِ لِظَهْـرٍ أَدْخَـلُوا

لێرەدا (إبن الجزري) تێمان دەگەیەنێت كە مەخرەجی (ن) كەمێك لەپێشەوەی زمانەوەیە كەمێك بەرەو پشتی زمانە ئەوەش بەپێی بۆچوونی (سیبویە) و، ئەوانەی هاوبۆچوونن لەگەڵیدا[٣٧].

مەخرەجی (ن)

مەخرەجی (ر)

[٣٧] بڕوانە: لێكدانەوەی خالد الأزهري لە جامع الشروح / ٣٣.

پیتەكانی پێشەوەی مەلاشوو
(الحروف النطعية)

١٦. وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا الثَّنَايَا والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ

(وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا) ئەم پیتانەش لەپێشەوەی زمان و ئاسمانەی دەمەوە دەردەچێت لەگەڵ بەكارهێنانی بنی ددانەكانی سەرەوە، ئەم سێ وشەش بە (الحروف النطعية) دەناسرێن چونكە لە چاڵایی مەلاشووەوە دەردەچن.

(الثَّنَايَا) **واتە:** ددانەكانی پێشەوە دوو لەسەرەوە و دوو لەخوارەوە

(والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ) **واتە:** پیتەكانی (ص) و (ز) و (س) جێگیرە كە دەرچونیان لەسەرەتای زمانەوەیە.

واتای گشتی:

پیتەكانی (ت) و (ط) و (د) لەپێشەوەی زمان لەگەڵ بەكارهێنانی ددانەكانی پێشەوە بەشی سەرەوە دەردەچن هەروەها جێگیریش بووە پیتەكانی (صفير)یش كە بریتین لە (ص) و (ز) و (س) لەهەمان جێگەوە دەردەچن بەڵام سەر زمان دەدات لە ددانەی خوارەوە.

پیتەکانی باریکایی زمان
(الحروف الأسلية أو حروف الصفير)

١٧. مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى وَالظَّاءُ وَالـذَّالُ وَثَـا لِلْعُلْيَا

(مِنْهُ) **واتە:** لە پێشەوەی زمان (وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى) **واتە:** لەنێوان ددانەکانی پێشەوە بەشی سەرەوە و خوارەوە ئەم سێ پیتەش بە (الحروف الأسلية) دەناسرێن چونکە لە (أسلة)ی زمانەوە واتە لە باریکایی زمانەوە دەردەچن.

ئەو پیتانەی لە نزیك پووکەوە دەردەچن (الحروف اللثوية)

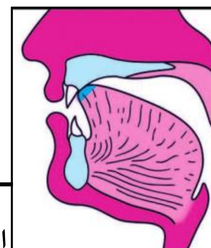
(وَالظَّاءُ وَالـذَّالُ وَثَـا لِلْعُلْيَا) **واتە:** لەپێشەوەی هەردوو لای زمانەوە دەردەچن لەگەڵ ددانەکانی سەرەوە مامۆستایانی فێرکردنی قورئان جەخت دەکەنەوە سەبارەت بەم پیتانە کە زمان دەربکرێت لەکاتی وتنیاندا، ئەم سێ پیتەش بە(اللثوي) دەناسرێن چونکە لە نزیك (پووك) گۆشتی دەوری ددانەکانەوە دەردەچن.

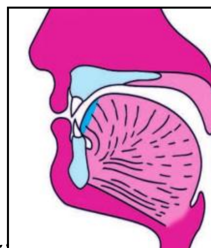
ئەم (٣) پیتە لەلایەن (الخليل بن أحمد الفراهيدي) ناونراون بە (الحروف اللثوية) چونکە سەرەتا یان لەلای پووکەوە دەست پێ دەکات، یان **وەکو:** (التاذفي) **دەڵێت:** لەبەرئەوەی مەخرەجەکەیان نزیکی پووکە، یان لەبەر ئەوەی مەخرەجەکەیان لە لێوەوە دەردەچێت، ئەوەش وەسفێکی ڕاست نیە.

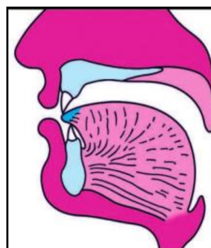
(المرعشي) **دەڵێت:** ئەم واتایە جۆرێك لە چاوپۆشینی تێدایە، چونکە ئەو هەناسەی لەگەڵ دەربڕینی ئەم پیتانە دەردەچێت دەگاتە پووک و لەوێ بڵاودەبێتەوە، ڕاست تریش ئەوەیە بەم پیتانە بوترێت (أسناني) نەك (لثوي)[٣٨].

واتای گشتی:

پیتەکانی (ظ، ث، ذ) لەپێشەوەی زمان و ددانەکانی پێشەوەی بەشی سەرەوە دەردەچن هاوکات لەگەڵ کەمێك لە دەرکردنی زمان.

الوجيز على غانم قدوري

مەخرەجی (د، ت، ط) مەخرەجی (س، ص، ز) مەخرەجی (ذ، ث، ظ)

پیتەكانی هەردوو لێو و كەپوو

(حروف الشفتين الخيشوم)

١٨. مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ   فَالْفَا مَعَ اطْرافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ

(مِنْ طَرَفَيْهِمَا) **واتە:** لەهەردوولای زمانەوە پەیوەندی هەیە بە پیتەكانی باریكایی زمان.

(وَمِنْ بَطْنِ) **واتە:** بەشی ناوەوەی لێوی خوار.

(فَالْفَا مَعَ اطْرافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ) **واتە:** پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار لەگەڵ پێشەوەی ددانە بڕەڕەكانی سەرەوەدا[٣٩].

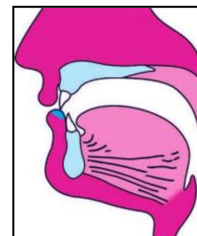
واتە: پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار دەردەچێت لەگەڵ خوارەوەی بڕەڕەكانی سەرەوە[٤٠].

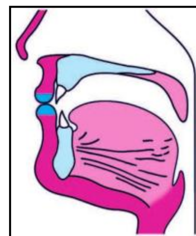
تێبینی: هەندێ كەس پیتی (ف) لە مەخرەجی هەڵەوە دەردەكەن، كاتێك پێشەوەی ددانەكانی سەرەوەیان دەخەنە سەر لێوی خواریان نەك بەشی ناوەوەی.

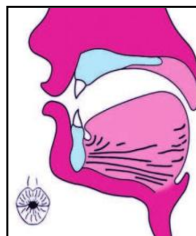
١٩. لِلشَّفَتَيْنِ الْـوَاوُ بَـاءٌ مِيْـمُ   وَغُنَّـةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

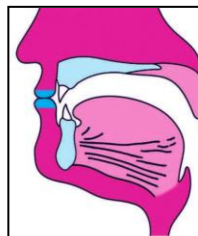
(لِلشَّفَتَيْنِ الْـوَاوُ بَـاءٌ مِيْـمُ) **واتە:** مەخرەجی نێوان هەردوو لێو پیتی (و، ب، م)ی لێوە دەردەچێت، بەڵام بۆ (و) لێوەكان دەكرێنەوە و خڕ دەكرێنەوە وەكو (ضمة) بخوێنیت و، بۆ پیتی (ب) و (م) دادەخرێن[٤١].

(وَغُنَّـةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ) **واتە:** جێگەی دەرچوونی مینگەش كەپووە.

مەخرەجی (ف)

مەخرەجی (م)

مەخرەجی (و) ی (غیر مد)ی

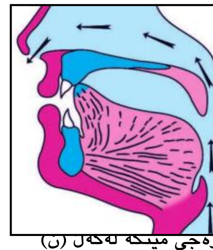

مەخرەجی (ب)

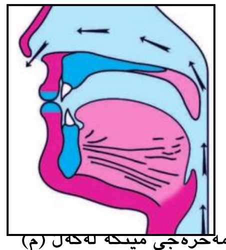
---

[٣٩] بڕوانە: المنح الفكرية شرح مقدمة الجزرية /ملا علي القاري / ٥٨.
[٤٠] بڕوانە: التجويد الميسر / د.عبد العزيز القاري / ٢٠.
[٤١] بڕوانە: هداية المستفيد / محمد محمود ابو ريمة / ٢٩.

واتای گشتی:

پیتەكانی (و، ب، م) لەنێوان هەردوو لێوەوە دەردەچن بۆ (و) بە كرانەوەیان و بۆ (ب، م) بە داخستنیان، مینگەش لە كەپووەوە دەردەچێت.

مەخرەجی مینكە لەگەڵ (ن)

مەخرەجی مینكە لەگەڵ (م)

سوود: مامۆستا (عطية قابل نصر) **دەڵێت:**

پیتەكانی عەرەبی لە ڕووی مەخرەجیانەوە ژمارەیان (٣١) پیتە بەم شێوەیەی خوارەوە:

بۆشایی نێوان قورگ و دەم: ٣ پیت.

قورگ: ٦ پیت.

زمان: ١٨ پیت.

هەردوو لێو: ٤ پیت[٤٢].

سیفەتی پیتەكان

(الصفات) كۆیە تاكەكەی (صفة)یە لە ڕووی زمانەوانیەوە **واتە:** ئەو واتایەی كە وەسفی شتێك دەكات وەكو بڵێی ئەو شتە سپیە یان ڕەشە.

---

[٤٢] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٢١-١٢٢.

لەڕووی (إصطلاحي)یەوە بریتیە لە شێوازێکی نەگۆڕ (ثابت) بۆ پیتەکە لەکاتی خوێندنەوەیدا **وەکو:** دەنگ نەرم کردن و نزم کردن و بەرزکردن، لەڕاستیدا سیفەتەکان وەکو پێوانەن بۆ پیتەکان، پیتی بەهێز لە لاواز جیادەکەنەوە **وەکو:** (ت) لە (ط) چونکە ئەگەر سیفەتی لکاندن (الإطباق) و جووڵاندن (قلقلة) نەبوایە لە یەکتر جیا نەدەکرانەوە.

بۆیە خستنە ڕووی سیفەتەکان شێوازی ڕاستی خوێندنەوەی پیتەکان دەردەخات وەکو ئەوەی ئایا دەنگ بەو پیتە درێژ دەبێتەوە یان نا.

زانینی ئەو سیفاتانە سێ سوودی هەیە:

یەکەم: جیاکردنەوەی ئەو پیتانەی کە مەخرەجی هاوبەشیان هەیە.

دووەم: ناسینی پیتی بەهێزولاواز، بۆ ئەوەی بزانرێت ئایا دروست تێهەلکێش (أدغام) کراوە یان نا دروست.

سێیەم: جوان خوێندنەوەی ئەو وشانەی کە مەخرەکانیان جیاوازن[٤٣].

جیاوازی زانایان سەبارەت بە ژمارەی سیفەتەکان

زانایان لەم بارەیەوە جیاوازیان لەنێواندایە، (إبن الجزري) و ئەوانەی پەیڕەوی لە بۆچوونەکەی دەکەن پێیان وایە کە (١٧) سیفەتن، بەلای هەندێ زانایانیشەوە (٢٠)ە یان (٣٤)ە یان (٤٤)ە بەڵام ئێمە لەم کتێبەدا ڕەچاوی بۆچوونی جومهوری زانایان دەکەین، کە (إبن الجزري)یش هەمان بۆچوونی هەیە لەوەی **کە سیفەتەکان بریتین لە (١٧) سیفەت و دەڵێن:**

سیفەتەکان دەبنە دوو بەشەوە:

١. سیفەتە خۆییەکان (الصفات الذاتية).

٢. سیفەتە توشهاتووەکان (الصفات العرضية).

سیفەتە خۆییەکان: ئەو سیفەتانەن کە هۆگرن بە پیتەکەوە و هەرگیز لێی جیانابنەوە **وەکو:** (قلقلة).

[٤٣] بڕوانە: الدرر البهية / ٢٥.

سیفەتە توشهاتووەکان: ئەو سیفەتانەن کە هەندێ جار لەگەڵ پیتەکەن و هەندێ جار لێی جیادەبنەوە **وەکو:** (تفخيم) و (ترقيق)، لێرەدا باسمان لەسەر بەشی یەکەمە، **کەئەویش دەبێتە دوو بەشەوە:**

١. ئەو سیفەتانەی کە دژیان هەیە.

٢. ئەو سیفەتانەی کە دژیان نیە.

سیفەتە دژە یەکترەکان بریتین لە:

(الجهر) دژەکەی (الهمس)ە.

(الرخاوة) دژەکەی (الشدة) و (التوسط)ە.

(الإستفال) دژەکەی (الإستعلاء)ە.

(الإنفتاح) دژەکەی (الإطباق)ە.

(الإصمات) دژەکەی (الإذلاق)ە.

سیفەتە بێ دژەکانیش بریتین لە:

(القلقلة) و (اللين) و (الإنحراف) و (التكرير) و (التفشي) و (الإستطالة)، دواتریش هەموو ئەم سیفەتانە باس دەکەین و واتاکانیان ڕوون دەکەینەوە (إن شاءالله)[٤٤].

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت بەباسکردنی سیفەتە بەناوبانگەکان دەست پێدەکات و **دەڵێت:**

سیفەتە دژ دارەکان

٢٠. صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِلْ   مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُـلْ

(صِفَاتُهَا) **واتە:** سیفەتە بەناوبانگەکانیان بریتین لە:

---

[٤٤] بڕوانە: الدرر البهية / ٢٦.

١. (جَهْرٌ) **واتە:** دەنگ بەرزی.

٢. (وَرِخْوٌ) **واتە:** نەرمی.

٣. (مُسْتَفِلٌ) **واتە:** نزم.

٤. (مُنْفَتِحٌ) **واتە:** کراوە.

٥. (مُصْمَتَةٌ) **واتە:** قورس.

(وَالضِدَّ قُلْ) **واتە:** باسی دژەکانیشیان بکە، کە **بریتین لە:**

٦. (الهمس) **واتە:** ئەسپایی.

٧. (الشدة) **واتە:** توند و بەهێز.

٨. (الإطباق) **واتە:** لکاندن.

٩. (الإذلاق) **واتە:** خێرایی.

پیتەکانی ئەسپایی و دەنگ بەرزی و توندی و نەرمی

٢١. مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ) شَدِيْدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)

ئەمەش پوختەی واتاکانی ئەو سیفاتانەیە کە باسمانکرد:

(الهمس):

لەڕووی زمانەوانیەوە: دیارنەبوون و ئەسپایی.

لەڕووی زاراوەوە: دەرچوونی هەناسە لەكاتی دەربڕینی ئەو پیتانەی كە ئەم سیفەتەی تێدایە، بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەكەیەوە.

پیتەكانی: (١٠) پیتن كۆ كراونەتەوە لە وتەی (إبن الجزري) دا، (فحثه شخص سكت)[٤٥].

تێبینیەكی گرنگ: خوێنەر ناتوانێت–ئەم سیفەتە–یان هەر سیفەتێكی تر– لە كتێبەكانەوە فێر بێت، بەڵكو پێویستە لە مامۆستای كارامەوە فێربێت، بەتایبەتی لەو مامۆستایانەی شارەزایی تەواویان هەیە لە شێوازی خوێندنەوەی قورئان و سەنەدی نە پچڕاویان هەیە بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ)[٤٦].

(الجهر):

لەڕووی زمانەوانیەوە: ئاشكراكردن.

لەڕووی زاراوەوە: دەرنەچوونی هەوا لە كاتی دەربڕینی پیتەكە، بەهۆی تەواو پشت بەستن بە مەخرەجەكەیەوە.

پیتەكانی: بریتین لە پیتەكانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتەكانی (الهمس) كۆكراوەتەوە لەم بڕگەیەدا (عظم وزن قاري ذي فض جد طلب) **واتە:** تای تەرازووەكەی قورسە ئەو كەسەی كە قورئان دەخوێنێت تەماشای حەرام ناكات و هەوڵ دەدات فێری زانست بێت[٤٧].

(الشدة):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** بەهێزی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێنەكردنی دەنگ و گیرانی لەكاتی دەربڕینی پیتەكە بەهۆی ئەوپەڕی پشت بەستن بە مەخرەجەكەیەوە.

پیتەكانی: بریتین لە (٨) پیت (إبن الجزري) لەم ڕستەدا كۆیكردوەتەوە، (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ).

---

[٤٥] بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٨٠.
[٤٦] بڕوانە: الدرر البهية / ٢٧.
[٤٧] بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة / ٤٥.

پیتە مام ناوەند و بەرزەكان

٢٢. وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ) وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ

(وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ) **واتە:** لەنێوان پیتە بەهێزەكان و پیتە نزمەكاندا (٥) پیت هەیە لە (لِنْ عُمَرْ)دا كۆكراونەتەوە.

پیتە مام ناوەندەكان

(التوسط):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** مامناوەندی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەنگ تێیاندا نەبەتەواوی دەگیرێت وەكو پیتە بەهێزەكان و، نەبەتەواویش ڕێ دەكات وەكو پیتە نەرمەكان هەندێ لە زانایانیش بە پیتەكانی (البينية) ناوی دەبەن.

پیتە نەرمەكان (الحروف الرخوة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** نەرمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێكردنی دەنگ لەكاتی دەربڕینی پیتەكە بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەكەی.

پیتەكانی (١٨) پیتن: (ث، ح، خ، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ظ، غ، ف، هـ، و، ي، ا، و (مەددی)، ی (مەددی)).

پیتەكانی زمانی عەرەبی دابەشكراونەتە سەر ئەم سێ سیفەتە، پیتەكانی (أَجِـدْ قَطٍ بَكَتْ) بە پیتە بەهێزەكان دەناسرێن و پیتەكانی (لِنْ عُمَرْ) بەپیتە مامناوەندەكان دەناسرێن و ئەوەشی لەو دوو جۆرە نەبێت بەپیتی نەرم دادەنرێت[٤٨].

---

[٤٨] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣١-١٣٢.

بۆنمونە– مامۆستا (أيمن سويد) **دەڵێت**:

لەكاتی دەربڕینی پیتی (ش) دەبینین دەنگی پیتەكە درێژ دەبێتەوە، (أششش) یان (أغغغ) بەڵام لە پیتێكی **وەكو**: (ب) بەهیچ شێوەیەك درێژ نابێتەوە (أبّ)، لەنێوان ئەم جۆرە پیتانەدا (لِنْ عُمَرْ)ی ماماناوەند هەیە، **بۆنمونە**: پیتی (ع) نە وەكو (ش) و (غ) درێژ دەبێتەوە، نە وەكو (ب) ڕادەوستێت، بەڵكو حاڵتێكە لەنێوان ئەم دوو حاڵەتەدایە[49].

(وَسَبْعُ عُلْوٍ) **واتە**: پیتە بەرزەكان (٧) پیتن.

(خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) **واتە**: پیتە بەرزەكان كۆبونەتەوە لەم وشانەدا (حصر) تەنها لەم ڕستەدا كۆبوەتەوە و لەوە زیاتر نین.

(الإستعلاء):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: بەرزبوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە**: ئاراستەی فشاری دەنگ لەكاتی دەربڕینی پیتەكە بەرەو سەرووی مەلاشوو لەگەڵ بەرز بوونەوەی بەشێك لە زمان بەرەو مەلاشوو.

پیتەكانی (الإستعلاء) **بریتین لە**: (خ، ص، ض، غ، ط، ق، ظ)، بەڵام پیتە بەرزەكان هەموو وەكو یەك نین لەبەرزیاندا بەڵكو **پێنج پلەیان هەیە**:

١. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی **هەبێت** و پیتی (ا)ی بەدوادا بێت **وەكو**: (قال).

٢. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی **هەبێت** و پیتی (ا)ی بەدوادا نەیەت **وەكو**: (قَدْ).

٣. پیتی بەرز كە بۆر (ضمة)ی لەسەر بێت **وەكو**: (يقولوا).

٤. پیتی بەرز ئەگەر زەنەدار (ساكن) بێت، **وەكو**: (يقطعون) و (يخصّمون) و (نصبر).

٥. پیتی بەرز ئەگەر ژێر (كسرة)ی **هەبێت**، **وەكو**: (قيل)[50].

---

[49] لە یەكێك لەو وانانەی (د.أيمن)دا دەربارەی سیفەتی پیتەكان هاتووە لە كەناڵی (إقرأ).

[50] بڕوانە: النور المبين في تجويد القران الكريم / محاضرة د. أيمن سويد / ٢٢.

زۆربەی زمانیش لەکاتی دەربڕینی پیتی (ط) بەرز دەبێتەوە، پاشان (ص) و (ض) و (ظ) تاکو دەگاتە پیتی (ق) کەزمان کەمتر بۆ دەربڕینی بەرز دەبێتەوە، لەوەش کەمتر لە دەربڕینی هەردوو پیتی (خ) و (غ).

لەبەر ئەوەش ناونراوە (إستعلاء) چونکە دەنگەکە لە بەرزاییەوە دەردەچێت. (المرعشي) **دەڵێت:** لە پیتە بەرزەکاندا گرنگ ئەوەیە سەرووی زمان بەرز بێتەوە، ئیتر گرنگ نیە ئەودوای زمان بەرز بێتەوە یان نا[٥١].

لەڕاستیدا یەکێك لە گرنگ ترین هۆکارەکانی جوان خوێندنەوەی قورئان ناسینی پیتە بەرزەکان و پایەکانیان و جێبەجێکردنیانە لەکاتی خوێندنەوەیاندا، ئەمەش بەهەمان شێوە مەسەلەیەك نیە لەکتێبەوە وەربگیردرێت، بەڵکو پێویستە لە مامۆستای لێهاتوو وەربگیردرێت.

پیتە نزمەکان (حروف الإستفال)

(الإستفال):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: نزمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** نزم بوونەوەی زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکەو، بەرز نەبوونەوەی بەرەو ئاسمانەی دەم (مەلاشوو) لەو کاتەدا.

پیتەکانی: بریتین لە (٢٢) پیت، **واتە:** پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەکان (ء – ب – ت –ث – ج – ح – د – ذ – ر – ز – س – ش – ع – ف – ك – ل – م – ن – هـ – و – ي – ا).

پێوەری جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم

جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم بە بەرزبوونەوەی زمان دەناسرێت لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان بەرز بوویەوە ئەوا پیتێکی بەرزە، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان نزم بوویەوە ئەوا پیتێکی نزمە.

نموونەی پیتی بەرز : (أطّ) (أقّ) (أظّ) لە دەربڕینیاندا زمان بەرز دەبێتەوە.

---

[٥١] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٢.

نموونەی پیتی نزم: (أهـ) (أشّ) (أتّ) لە دەرپڕینیاندا زمان نزم دەبێتەوە.

پیتە نزمەكانیش بەهەمان شێوە پیوەرێكی زۆر گرنگن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز، بەتایبەتی لەكاتی یەككرتنیان لەگەڵ پیتە بەرزەكاندا لە وشەیەكدا، **وەكو:** (مخمصة) و (أخذن)، فێربوونیشیان لەڕێگەی كتێبەوە نابێت بەڵكو دەبێت لەڕێگەی مامۆستای شارەزاوە بێت لەو بوارەدا.

واتای گشتی:

هەندێ لەپیتەكان سیفەتی نەرم (رخاوة)یان تێدایە و هەندێكیان سیفەتی بەهێزیان تێدایە، لەنێوان ئەو دوو جۆرەشدا هەندێ پیتی تر هەیە مام ناوەندن و پیتەكانی قەتیس بوونە لە ڕستەی (لِنْ عُمَرْ).

هەروەها لەناو پیتەكانی عەرەبیشدا (٧) پیتی بەرز هەن پێویستە لەكاتی دەربڕینیاندا بەشێك لە زمان بەرزبێتەوە بەرەو ئاسمانەی دەم.

پیتەکانی لکاندن (الإطباق)

٢٣. وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحُرُوفِ المُذْلَقَهْ

(وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ) **واتە:** ئەم چوار پیتە زمان یان بەشێك لە زمان لە كاتی دەربڕینیاندا دەلكێنە ئاسمانەی دەمەوە.

(الإطباق):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** لكاندن.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** لكاندنی زمان یان بەشێك لە زمان لە كاتی دەربڕینیاندا بە مەلاشووەوە و، لە كاتی دەربڕینیاندا بە شێوەیەك دەنگ پەنگ دەخواتەوە لەنێوانیاندا پیتەكانیشی بریتین لە (ص، ض، ط، ظ) زمانیش وەكویەك لەهەموو پیتەكاندا نالكێت بە مەلاشووەوە.

سوود: هەموو پیتێكی (إطباق) بەرزە، بەڵام مەرج نیە هەموو پیتێكی بەرز زمان لەدەربڕینیاندا بلكێت بە مەلاشووەوە[٥٢].

(الإنفتاح):

---

[٥٢] بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة/٤٧.

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** جیابوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ئەو پیتانەیە كە لەكاتی دەربڕینیاندا زمان و مەلاشوو لە یەكتر دوور دەكەونەوە تاكو هەوا لە نێوانیاندا دەربچێت[٥٣].

(فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحروف المذلقة:

واتە: پیتی خێرا (مذلق)، بریتین لەو پیتانەی خۆیان لە ڕستەی (فِرَّ مِنْ لُبِّ) ادا دەبیننەوە **واتە:** (ف – ر – م – ن – ل – ب).

(**الإذلاق**):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** پەڕ یان لای شتێك.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** سووكی پیتەكە یان خێرایی دەربڕینی چونكە لە پێشەوەی زمان یان یەكێك لە لێوەكان یان لە هەردووكیانەوە دەردەچن، پیتەكانیشی وەكو باسمان كرد (٦) پیتن، هۆی ناونانیشی بە (إذلاق) ئەوەیە كە هەندێكیان لە پێشەوەی لێوەوە دەردەچێت[٥٤].

(**الإصمات**):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** قەدەغەكردن.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** قورسی پیتەكە لەكاتی دەربڕیندا، (الأخفش) **وتوویەتی:** ئەو كەسەی (صمت) بكات، **واتە:** خۆی لە قسەكردن قەدەغە كردووە، مەبەستیش لەوەیە كە ئەم پیتانە قەدەغەن لەوەی كە خۆیان بە تەنها وشەی چوار پیتی یان پینج پیتی پێكبهێنن، بەڵكو پێویستە پیتێكیان لەگەڵدا بێت لە پیتە (مذلق)ەكان هەر بۆیە زانایان وتوویانە وشەی (عسجد) **واتە:** ئاڵتوون وشەیەكی عەرەبی نیە چونكە چوار پیتە و پیتی خێراشی لەگەڵدا نیە[٥٥].

پیتەكانی: هەموو پیتەكانی زمانی عەرەبیە جگە لە پیتە خێراكان واتە (٢٣) پیتە كۆكراونەتەوە لەم ڕستەدا (جز غش ساخط صيد ثقة اذ وعظه يحضك)[٥٦]. **واتە:** دووربە لە فروفێڵی كەسێك كە ڕقی لە حەقە و بگەڕێ بەدوای كەسێكی متمانە پێكراو چونكە ئامۆژگاریەكانی هانت دەدەن بۆ چاكە.

---

[٥٣] بروانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

[٥٤] بروانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٣١.

[٥٥] بروانە: المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ٧٢.

[٥٦] بروانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٨٣.

واتای گشتی:

پیتەکانی لکاندن (الإطباق) چوار پیتن (ص، ض، ط، ظ).

پیتەکانی خێرایی (الإذلاق)یش شەش پیتن (ف – ر – م – ن – ل – ب).

سیفەتە بێ دژەکان

٢٤. صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ   قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍ) وَاللِّينُ

سیفەتی یەکەم (الصفير)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** دەنگێك وەکو دەنگی باڵندە بێت.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەنگێکی زیادە لە لێوەوە هاوکات لەگەڵ پیتەکانی (ص، س، ز) دەردەچێت، بەهێزترینی ئەم سێ پیتەش (ص)ە، چونکە هەردوو سیفەتی (الإستعلاء) و (الإطباق)ی تێدایە[٥٧]، پاشان پیتی (ز) کە سیفەتی (جهر)ی تێدایە بەڵام پیتی (س) لەو دوو پیتە لاوازترە چونکە سیفەتی (همس)ی تێدایە.

سوود: زانایان فەرموویانە، پیتی (ص) لە دەنگی قاز دەچێت و پیتی (ز) لەدەنگی مێشەنگ دەچێت و پیتی (س) لە دەنگی کوللە دەچێت[٥٨].

سیفەتی دووەم (القلقلة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** جووڵە.

---

[٥٧] بڕوانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

[٥٨] بڕوانە: نهاية المفيد في علم التجويد / ٥٣، بەوەرگرتن لە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر/١٣٥.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** درووست بوونی جووڵەیەك لە مەخرەجی پیتەكە لەكاتی دەربڕینیدا، ئەگەر پیتەكە ڕاوەستاو (ساكن) بێت دەنگێكی توندیش دەبیسترێت لەكاتی دەربڕینی پیتەكەدا[٥٩].

پیتەكانی: (القلقلة) یان (لقلقلة) پێنج پیتی هەیە پیشەوا (إبن الجزري) كۆیكردووەتەوە لە وشەی (قُطْبُ جَدٍّ)، تێبینیش دەكرێت كە هەموو پیتەكانی سیفەتی (شدة) و (جهر) یان تێدایە.

بەشەكانی:

(قلقلة) دەبێتە سێ بەشەوە:

١. بەهێز ترین حاڵەتەكانی ئەوەیە پیتەكە شەددە دار بێت و لەكۆتایی وشەشدا هاتبێت **وەكو:** (الحقّ) و (تبّ) و (الحجّ)، ئەم حاڵەتەش قەلقەلەی گەورە (القلقلة الكبرى) ی پێدەوترێت.

٢. پیتەكە زەنەدار (ساكن) بێت شەددەی نەبێت لەكاتی وەستان لەسەری **وەكو:** (قريب)، (مجيد)، (خلق) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی مام ناوەند (القلقلة الوسطى).

٣. پیتی زەنەدار لەناوڕاستی وشەوە **وەكو:** (يدخلون)، (وجهها)، (يطبع) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی بچوك (القلقلة الصغرى)[٦٠].

هەندێ لە زانا هاوچەرخەكان وەكو (عطية قابل نصر) پێی وایە كە (قلقلة) بەشی چوارەمیشی هەیە كاتێك پیتەكە بزواو (متحرك) بێت، لەو حاڵەتەشدا بنچینەی قەلقەلەی هەر تێدا دەمێنێت **وەكو:** (المتقين)[٦١].

(قلقلة) لەڕووی خودی پیتەكانەوە دەبێتە سێ ئاستەوە:

ئاستی یەكەم: لە پیتی (ط) (قلقلة) بەرزتر دەبێت لە پیتەكانی تر.

ئاستی دووەم: لە پیتی (ج) (قلقلة) مام ناوەند دەبێت.

---

[٥٩] بڕوانە: أحكام التجويد و التلاوة / محمود رأفت زلط /٦٢.
[٦٠] بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة / ٤٩.
[٦١] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٦.

ئاستی سێیەم: (قلقله) كەمتر دەبێت لەپیتەكانی (ق – ب – د).

دەربڕینی (قلقلة) چۆن دەبێت ؟

زانا و قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خليل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت، لە كتێبی (أحكام قراءة القرآن) دا وتوویەتی: زانایان سەبارەت بە شێوازی دەربڕینی (قلقلة) جیاوازیان تێدایە، جومهوری زانایان لەسەر ئەو بۆچوونەن كە هەمیشە بەلای (فتحة)دا دەڕوات بەڕەهایی، ئیتر ئایا پیتی پێش خۆی بۆر(ضمة)ی هەبێت **وەكو:** (هل يُجْزون إلاّ ما كانوا يعملون)، یان سەر (فتحة)ی **هەبێت وەكو:** (فاولئك يدخلون الجنة) یان ژێر(كسرة) ی **هبێت وەكو:** (ولا تشطط).

هەندێكیش لە زانایان بۆچوونیان وایە دەربڕینی پیتی (قلقلة) بەپێی بزوێنی پیش خۆیەتی **واتە:** ئەگەر بۆری هەبێت ئەوا بەرەو بۆر دەخوێنرێتەوە، ئەگەریش سەر یان ژێری هەبێت ئەوا بەرەو لای ئەو دووانە دەڕوانێت، بەڵام ئەوەی زۆرینەی مامۆستایانی ئەم هونەرەی لەسەرە ڕێڕەوی یەكەمە كە هەمیشە پیتی (قلقلة) بەرەو سەر دەڕوات.

وەكو لە هۆنراوەی یەكێك لە زانایان هاتووە:

وقلقلة قرب الى الفتح مطلقا ولا تتبعها بالذى قبل تقبلا

واتە: پیتەكانی (قلقلة) هەمیشە لە (فتحة) نزیك دەكرێنەوە، مەیانكە بە پاشكۆی پیتەكانی پێش خۆیان بۆئەوەی خوێندنەوەكەت پەسەند بێت.

مامۆستا (محمود على بسه)یش لەكتێبی (العميد) لاپەڕە ٦٤ **وتوویەتی:**

وتراوە كە (قلقلة) هەمیشە لە سەر نزیككراوەتەوە بەبێ تەماشاكردنی پیتەكانی پێش و پاش خۆی، منیش ئەم بۆچوونە پەسەند دەكەم و بە باشی دەزانم كاری پێ بكرێت[٦٢].

واتای گشتی:

پیتەكانی (صفير) بریتین لە (ص، ز، س) و پیتەكانی (قلقلة)ش بریتین لە (ق، ط، ب، ج، د).

سیفەتی سێیەم (اللين)

٢٥. وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا   قَبْلَهُمَا وَالانْحِرَافُ صُحِّحَا

---

[٦٢] بڕوانە: الدرر البهية / ٣٣.

(واللين) **واتە:** پیتەكانی لین بەبێ (مەددن)، (وْ) و (يْ) ئەگەر زەننەدار (ساكن)بن و پیتی پێش خۆیان سەر(فتحة) ی هەبێت.

پیناسەی (لین):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** ئاسانی، لووسی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەركردنی پیتەكە لە مەخرەجەكەیەوە و بەئاسانی و بەبێ هیچ قورسیەك لەسەر زمان.

پیتەكانی: دوو پیتن (يْ – وْ) بەمەرجێ ڕاوەستاو(ساكن) بێت و پیتی پێشی خۆیان سەری هەبێت (مفتوح) بێت **وەكو**: (قَول) و (صَيف) و(خوف).

٢٦. فِي اللاَّمِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ وَلِلتَّفَشِّي الشّيْنُ ضَـادًا اسْتُطِلْ

پیتەكانی (إنحراف) و (تكرير) و (تفشی) و (استطالة) (والانحراف صححا) **واتە:** جومهوری زانایان سیفەتی (الانحراف) یان بۆ هەردوو پیتی (ل) و (ر) جێگیر كردووە.

سیفەتی چوارەم (الإنحراف)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** لادان.

لە زاراوەدا: لادانی پیتەكە لە مەخرەجەكەی.

پیتەكانی: (٢) پیتن (ل) و (ر).

لادان (الإنحراف) سیفەتێكی هۆگرە بۆ ئەو دوو پیتە، چونكە ئەو دوو پیتە لە مەخەرجی خۆیان دەرئەچن و دەگەنە مەخرەجی پیتێكی تر، (ل) لادەدا بۆ پێشەوەی زمان و (ر) یش لادەدا بۆ پشتی زمان[٦٣].

سیفەتی پێنجەم (التكرير)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** دووبارە بوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە:** لەرینەوەی سەری زمان لەكاتی دەربڕینی پیتەكە، پیتەكەی تەنها پیتی (ر)ە.

(التكرير) سیفەتێكی وابەستەیە بە پیتی (ر)، چونكە ئەو پیتە ئامادەیە بۆ ئەو لەرینەوە بۆیە وریایی پێویستە لەكاتی دەربڕیندا، مەبەستیش لە باسكردنی ئەم سیفەتە خۆ لێ بەدوور

---

[٦٣] بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٨٩.

گرتنێتی **واتە:** زێدە ڕەوی نەكردن تێیدا، دەركەوتنی ئەم سیفەتەش لە پیتی (ر) بەزۆری لەو كاتەدا دەردەكەوێت كە (شدة) دار بێت **وەكو:** (كرَّة) (مرَّة) بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەو دووبارە بوونەوە بشارێتەوە و بواری دەركەوتنی نەدات، بەڵام شاردنەوەی (تكرير)یش بەو شێوەیە نیە كە سەری زمان بەهیچ شێوەیەك نەجوڵێتەوە، چونكە ئەوە دەبێتە هۆی پەنگ خواردنەوەی دەنگەكە لەنێوان سەری زمان و پوكدا **وەكو:** پیتی (ط)، ئەمەش هەڵەیەكە بواری پێ نەدراوە، بەڵكو پێویستە یەكجار سەری زمان بجوڵێتەوە بەسووكی بۆئەوەی سیفەتەكە بێتەدی[٦٤، ٦٥].

چۆن لە دووبارەبوونەوەی پیتی (ر) خۆمان بپارێزین؟

ڕێگە چارەی ڕزگاربوون لەو هەڵەیە ئەوەیە خوێنەر پشتی زمانی بلكێنێ بە مەلاشوویەوە بەشێوەیەك كە ڕێگە نەدات زمان زۆر بجوڵێتەوە[٦٦].

سیفەتی شەشەم (التفشي)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** بلاوبوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە:** بلاوبوونەوەی هەوا لە ناو دەمدا لەكاتی دەربڕینی پیتی (ش) هۆی ناونانیشی بە (متفشي) بلاوبوونەوەی هەوایە لەناو دەمدا كە مەخرەجەكەشی دەگاتە مەخرەجی (ظ) **بۆنمونە:** (لما علمت رشدا)[٦٧].

ئەم سیفەتەش وەكو زۆرێك لە سیفەتەكانی تر ئاسان نی یە لەڕێگەوە كتێبەوە لێی تێبگەی بەڵكو فێربوونی پێویستە لەلای مامۆستا بێت.

سیفەتی حەوتەم (الإستطالة)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** درێژبوونەوە.

---

٦٤ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٧.

٦٥ كەواتە پێویستە سیفەتی (تكرير) **واتە**: لەرینەوەی سەر زمان بێتەدی هاوكات لەگەڵ خۆپاراستن لە (تكرار). ((م.دلێر گەرمیانی))

٦٦ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨.

٦٧ بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / كامل المسيري / ١٤٩.

لە زاراوەدا: **واتە:** درێژبوونەوەی دەنگ لەسەرەتای قەراغی لایەك لە زمانەوە تاکو کۆتاییەکەی.

پیتەکەی: ئەم سیفەتەش تەنها لە پیتی (ض) هەیە.

وریاکردنەوە: (إبن الجزري) لە کتێبی (النشر في القراءات العشر) **فەرموویەتی:**

(ض) تاکە پیتێکە کە سیفەتی درێژ بوونەوەی تێدایە، هیچ پیتێکیش نیە ئەوەندەی (ض) قورس بێت لەسەر زمان، خەڵکیش لەشێوازی دەربڕینیدا هەمەجۆرن و کەم کەسیش بەباشی و دروستی دەریدەبڕێت، هەندێ وەکو (ظ) دەریدەبڕن و، هەندێ لەگەڵ پیتی (ذ) تێکەڵی دەکەن و،هەندێ دەیکەن بە (ل)ێکی قەڵەو و، هەندێکیش وەکو پیتی (ز)ی لێدەکەن و، هەموو ئەوانەش نادروستن[٦٨].

سوود: دەنگ بە پیتی (ض) درێژ دەبێتەوە، بەڵام ناگاتە ئاستی درێژ بوونەوەی پیتی مەدد، چونکە (ض) لەمەخرەجی خۆیدا درێژ دەبێتەوە سنووری مەخرەجەکە نابەزێنێ.

بەڵام پیتی مەدد مەخرەجێکی دیاری کراوی نیە، بەڵکو دەنگی بە نەمانی هەناسە دەبڕێتەوە[٦٩].

زانیاری: پیتی (ض) تەنها لە زمانی عەرەبیدا هەیە، هەربۆیە بە زمانی عەرەبی **دەوترێت:** (لغة الضاد).

بەڵام فەرموودەی (انا افصح من نطق الضاد) بنەمایەکی ڕاستی نیە، **وەکو:** (إبن کثير) لە تەفسیرەکەیدا (١/٥٤) باسی کردووە.

چۆن جیاوازی بکەین لە نێوان (ض) و (ظ) دا ؟

هەندێ کەس پیتی (ض) وەکو پیتی (ظ) دەردەکەن، لەڕاستیشدا ئەم دوو پیتە لەڕووی مەخرەج و سیفەتەوە جیاوازیان لەنێواندایە. مەخرەجی (ض) یەکێکە لە قەراغەکانی زمان و، ئەو ددانانەی تەنیشتی لەلای سەرەوە، بەڵام مەخرەجی (ظ) لەپشتی سەرەتای زمانەوەیە لەگەڵ پێشەوەی ددانەکانی سەرەوە، ئەمەش جیاوازیەکی زۆرە لە نێوانیاندا لەڕووی سیفەتیشەوە هەردوو پیتەکە لە پێنج سیفەتدا هاوبەشن، کە بریتین لە سیفەتەکانی (الجهر) و (الرخاوة) و (الإستعلاء) و (الإطباق) و (الإصمات) بەڵام پیتی (ض) تاك دەبێتەوە بەسیفەتی

---

[٦٨] بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٩٠-٩١.
[٦٩] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨، المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ٧٦.

(الإستطالة)، بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەم دوو پیتە لە یەکتر جیا بکاتەوە، بە شێوەیەك درێژبوونەوەی پیتەکە ببیسترێت.

مامۆستا (حسني شیخ عثمان) لە کتێبی (حق التلاوة) لاپەڕە١٩٣ **فەرموویەتی**:

دەربڕینی پیتی (ض) وەکو پیتی (ظ) ئەگەر بوارێکی تێدا بێت چاوپۆشی لە کەسی نەخوێنەوارو نا شارەزا بکرێت، هیچ بوارێکی تێدا نیە بۆ کەسێك کە توانای ڕاهێنانی زمانی هەبێت لەسەر دەربڕینی ئەو پیتە بەشێوەیەکی ڕاست و دروست و بێ تێکەڵبون لەگەڵ پیتی (ظ)، چونکە ئەو کارە نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە، ئەگەر واتایەکی نادروست بگەیەنێت جیاواز لەوەی خوای گەورە ویستوویەتی وەکو ئەو کەسەی (الضالّین) لە سورەتی (الفاتحة) بە (الظالین) دەخوێنێتەوە و، یان (ضل من تدعون) بە (ظل من تدعون) دەخوێنێتەوە، چونکە ئاشکرایە کە (ضل) واتای گومڕابوون دەگەیەنێت و، (ظل) بەردەوام بوون ومانەوە[٧٠].

بابەتی (التجوید)

لەڕاستیدا توێژینەوەی جێگەی دەرچوون و سیفەتی پیتەکان بە تەنها بەس نیە بۆ ئەوەی فێرخواز کارامە بکات لە دەربڕین و جوان خوێندنەوەی وشەکانی قورئان، چونکە یەکگرتنی پیتەکان پێکەوە کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەیە، لەوانەشە کەسێك بتوانێت پیتەکان بەجوانی دەربڕێت کاتێك تەنها بن، بەڵام لەکاتی پێکەوە بوونیان لە وشەیەکدا

[٧٠] بڕوانە: حق التلاوة / حسني شیخ عثمان / ١٩٣ و بەوەرگرتن لە کتێبی (الدرر البهیة)/٣٨.

ئەوەی پێ ئەنجام نەدرێت. لەڕووناکی ئەم ڕاستیەشدا (الحسن بن قاسم المرادي) پێی وایە کە **تەجویدی قورئان لەسەر چوار مەسەلە بونیات نراوە:**

١. ناسینی مەخرەجی پیتەکان.

٢. ناسینی سیفەتەکانیان.

٣. زانینی ئەو حوکمانەی درووست دەبن لەئەنجامی پێکەوە بوونیان.

٤. ڕاهێنانی زمان و زۆر دوبارە کردنەوەی، بنچینەی هەموو ئەو مەسەلانەش ئەوەیە فێرخواز لەسەر دەستی مامۆستای کارامە فێری قورئان ببێت[٧١]، **هەربۆیە** کاتێك (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت تەواو بوو لە باسکردنی مەخرەج و سیفەتی پیتەکان، دەستی کردە باسکردنی ئەو مەسەلانەی لە دوای ئەوە پێویستن و **فەرمووی:**

٢٧. وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ — مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرآنَ آثِمُ

٢٨. لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنْزَلا — وَهَكَذا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلا

(الاخذ بالتجويد) بایەخدان و کارکردن بە تەجوید (حتم لازم) زۆر گرنگە بۆ خوێنەری قورئان، پێویستە بیزانێ.

(من لم يجود القران آثم) هەرکێ قورئان بە پێی بنەماکانی تەجوید نەخوێنێتەوە گوناهبارە.

(لانه به اله انزلا) **واتە:** چونکە خوای گەورە بەتەجویدەوە دایبەزاندووە، خوای گەورە **فەرموویەتی:** (ورتل القران ترتيلا)[٧٢].

واتە: لەسەر خۆ و بەجوانی پیت و بزوێنەکانی بخوێنێتەوە، جەختیشی لەسەر مەسەلەکە کردووە بە وشەی (ترتيلا)[٧٣].

(عبد الدائم الأزهري) **وتوویەتی:**

---

[٧١] بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / غانم قدوري الحمد/٢٧.

[٧٢] بڕوانە: سورەتی المزمل /ئایەتی (٤).

[٧٣] بڕوانە: نور الفلاح في تجويد كلام اللة الفتاح .

وەكو ئەوەى كەسيٚك پرسيارى لە (إبن الجزري) كردبيٚت: لەكويٚوە دەزانين كە تەجويد پيٚويستە لەسەرمان و، واجبە فيٚرى بين و، كەمتەرخەم تيايدا گوناهبارەو، بەلْگە چيە لەسەر هەموو ئەوانە و ريٚگەى فيٚربوونيشيان چۆنە؟ دانەريش لە وەلاٌمدا وتبيٚتى: (لانه به اله انزلا) **واتە:** مەسەلەكە ئەوەيە خواى گەورە ئەو قورئانەى بە تەجويدەوە دابەزاندووە و **فەرموويەتى:** (ورتل القران ترتيلا)[٧٤].

(وهكذا منة الينا وصلا) **واتە:** لەسەردەميٚكەوە بۆ سەردەميٚك، لە نەوەيەكەوە بۆ نەوەيەك، بە (تواتر) پيٚمانگەيشتووە، لە ريٚگەى هاوەلاٌنەوە، ئەوانيش لە ريٚگەى پيٚغەمبەرەوە (ﷺ)، پيٚغەمبەريش (ﷺ) لە ريٚگەى جبريل (عليه سلام)ەوە، ئەويش لە پەروەردگارى مەزنەوە)[٧٥].

پيٚناسەى (تجويد)

لە زمانەوانيدا **واتە:** چاككردن، دەوتريٚت (هذا شيء جيد) **واتە:** ئەوە شتيٚكى چاكە.

---

[٧٤] بروانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / غانم قدوري الحمد/٥٧.

[٧٥] بروانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمد العبد .

لە زاراوەدا: **واتە:** شارەزابوون و كارامەیی لە خوێندنەوەی قورئاندا بەبێ زیادوكەم)[٧٦].

یان بایەخدان بە هەموو پیتێك لە ڕووی جێگیری دەرچوون و سیفەت و مینگە و، درێژكردنەوە و بچوك و گەورە كردنەوە و...هتد)[٧٧].

ئامانج چیە لە شارەزابوون لە زانستی تجوید:

١- پاراستنی زمان لە هەڵەكردن لە قورئانی پیرۆز، زانایانیش هەرلەكۆنەوە هەڵەكردنیان لە قورئاندا بە (لحن) ناو بردووە **واتە:** لادان لە ڕاستی.

(لحن) لە قورئاندا دووجۆرە:

یەكەم: (لحن)ی ئاشكرا، ئەویش **حەوت شێوەی هەیە:**

١ گۆڕینی پیتێك بە پیتێكی تر.

٢ زەننەدار (ساكن) كردنی پیتی بزواو (متحرك).

٣ جوڵاندنەوەی (تحريك)ی زەننەدار (ساكن).

٤ درێژكردنەوەی پیت كە پیتێكی تری لێوە دروست بێت.

٥ نەهێشتنی مەددی پیتەكان.

٦ سووككردنەوەی پیتی (شدة)دار.

٧ (شدة) داركردنی پیتی سووك.

دووەم: (لحن)ی نادیار:

ئەم جۆرە هەڵەكردنە پەیوەندی هەیە بەیاساكانی تەجویدەوە وەكو تێهەڵكێشانی ئەوەی تێهەڵكێش ناكرێت، یان ڕاوەستان لەسەر (ت)ی بزواو بە (ه)و هەڵەی لەوجۆرە، **بۆنموونە:** دەرنەخستنی (همس) لە (ت – ح – ف) یان جیانەكردنەوەی پلەكانی بەرزكردنەوەی پیتی بەرز.

ئەم جۆرەش بۆیە ناونراوە هەڵەی نادیار یان شاراوە، چونكە شارەزایانی قورئان خوێندن نەبێت كەسی تر پێی نازانێ.

---

[٧٦] پێناسەی (خالد الازهری) بۆ (تجوید) لە: جامع شرح المقدمة الجزرية / ٤٥ .

[٧٧] بۆ ئەم پێناسەیە بڕوانە: النشر في القراءات العشر / ١٦٨ . الجامع في تجويد قراءة القران الكريم/١٥، زۆرێك لە سەرچاوەكانیش هەر هەمان پێناسەیان كردووە .

(البركوي) لە (احكام تلاوة القران الكريم) لە لاپەڕە (٣٦) **دەڵێت:**

(هەموو ئەو جۆرە هەڵانە حەرامن، چونكە ئەگەر چی كاریگەرییان نییە لەسەر واتای ئایەتەكە، بەڵام كاریگەرییان هەیە لەسەر خودی وشەكە و، ڕەونەق و جوانی پیتەكە لەكەدار دەكات)[٧٨].

حوكمی فێربوونی زانستی تەجوید لەشەرعدا:

زۆربەی زانایان لەسەر ئەوە كۆكن، كە فێربوونی ئەم زانستە فەرزی كفایەیە، ئەگەر كەسانێك پێی هەڵسن ئەوەكانی تر گوناهبار نابن، بەڵام ئەگەر كەسێ پێی هەڵنەسێت هەموویان گوناهبار دەبن، كارپێكردنیشی واتە جێبەجێكردنی یاساكانی لە كاتی خوێندنەوەی قورئان (فرض عين)ە. لەسەر هەموو موسڵمانێكی پێگەیشتوو (بالغ) با لەڕووی یاساو حوكمەكانیشەوە لێیان شارەزانەبێت[٧٩].

مەسەلەیەكی گرنگ:

دووشێواز هەیە بۆ فێربوونی ئەم زانستە:

١ –گوێگرتنی قووتابی بۆ خوێندنەوەی مامۆستا.

٢ –خوێندنەوەی قوتابی لەبەردەستی مامۆستا[٨٠].

زانای پایەبەرز (ملا علی القاري) لە لێكدانەوەكەیدا بۆ هۆنراوەی (الجزرية) ڕێگەی دووەمی پێ باشترە، بەڵام زۆرێك لە زانا هاوچەرخەكان كۆكردنەوەیان پێ باشە لە نێوان هەردوو شێوازەكەدا[٨١].

سوود: ئەم زانستە بەهیچ شێوەیەك لە ڕێگەی كتێبەوە بە تەواوەتی لێی شارەزانابێت، بەڵكو پێویستە مامۆستایەك هەبێت بۆ فێربوونی.

---

[٧٨] بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤ – ٤١ .

[٧٩] بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٢٧، احكام التجويد والتلاوة / محمود رأفت الزلط / ٥ .

[٨٠] بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / ١١.

[٨١] بڕوانە: الميسر الفريد / ٥٤.

واتای گشتی كۆپلەی (٢٧ – ٢٨):

كاركردن بە زانستی تەجوید بۆ قوتابی قورئان پێویستە و جەختی لەسەر كراوە، چونكەهەركەسێك قورئان بەبێ تەجوید بخوێنێتەوە گوناهبارە، لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی بەم شێوە دایبەزاندووە، سەدە بە سەدە و دەستە بە دەستە ودەست بە دەستیش بە ئێمە گەیشتووە.

جۆرەكانی خوێندنەوەی قورئان

٢٩. وَهُوَ أَيضًا حِلْيَةُ التّلاَوَةِ   وَزِيْنَـةُ الأَدَاءِ وَالْـقِـرَاءَةِ

(وَهُـوَ) **واتە:** تەجویدكردنی قورئان.

(حِلْيَةُ التّـلاَوَةِ) **واتە:** جوانی خوێندنەوە.

(وَزِيْنَـةُ الأَدَاءِ وَالْـقِـرَاءَةِ) **واتە:** ڕازاندنەوەی بە جێهێنانی قورئان و خوێندنەوەی.

أ ‌- (التِّلَاوَة) **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە دوای یەکدا بەڕێك و پێکی بەپێی ئەو دابەشکردنانەی لە قورئاندا هەیە.

ب ‌- (الأَدَاءِ) **واتە:** فێربوونی قورئان لە مامۆستایانەوە.

ت ‌- (الـقِـرَاءَة) بە هەردوو حاڵەتی پێشوو دەوترێت و لەوان گشتگیرترە[٨٢].

پایەکانی قورئان خوێندن

زانایان دەفەرموون: (خوێندنەوەی قورئان سێ پایەی هەیە):

أ ‌- (التحقيق)[٨٣] **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە هێمنی و لەسەر خۆیی، لە گەڵ تێگەیشتنی واتاکان و چاودێریکردنی یاساکانی تەجوید، ئەم شێوە خوێندنەوە گونجاوە بۆ کەسانی سەرەتایی کە دەیانەوێت فێری قورئان خوێندنەوە بن، بۆ ئەوەی ڕابێن لەسەری.

---

[٨٢] بڕوانە: الدرر البهية / ٤٠ .

[٨٣] هەندێك لە زانایان لە جیاتی (التحقيق) (الترتيل) بەکاردەهێنن .

ب -(الحدر) **واتە:** پەلە كردن لە خوێندنەوەی قورئان هاوكات پارێزگاری كردن لە بنچینەكانی تەجوید و رەچاوكردنیان.

ت -(التدوير) خوێندنەوەی قورئان بەشێوەیەكی مام ناوەند لە نێوان حاڵەتی یەكەم و دووەمدا، هاوكات لەگەڵ جێبەجێكردنی یاساكانی تەجوید[84].

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید جوانی و رازاندنەوەیە بۆ خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز.

٣٠. وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا

(وَهُ) **واتە:**

تەجوید.

(حَقَّهَا) **واتە:** لەو سیفەتە هۆگرانەی لەگەڵ پیتەكاندایە **وەكو:** (همس) و (جهر) و (شدة) و (رخاوة) لەو سیفەتانەی كە باسمان كرد.

(مُستَحَقَّهَا) ئەوەی كە لە ئەنجامی بەجێهێنانی سیفەتەكانەوە دروست دەبن، **وەكو:** ناسككردنەوەی پیتی نزم و، قەڵەو كردنی پیتی بەرز و شتی لەو شێوەیە.

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید بریتیە لەوەی مافی پیتەكان بدرێت وەكو سیفەتە هۆگرەكانیان و، ئەوەش كە دروست دەبێت لە جێبەجێكردنی سیفەتەكانەوە، وەكو بچوك كردن و گەورە كردنەوەی پیتەكان.

٣١. وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ وَاللَّفْظُ فِي نَظِيْرِهِ كَمِثْلِهِ

(رَدُّ) **واتە:** گێڕانەوەی هەموو پیتێك بۆ جێگەی دەرچونی سەرەكی خۆی.

(وَاللَّفْظُ فِي نَظِيْرِهِ) **واتە:** دەربڕینی پیتێكی هاوشێوەی ئەو پیتە لە شوێنێكی تر، ئەگەر دووبارە بووەوە.

(كَمِثْلِهِ) هەر وەكو دەربڕینێتی یەكەم جار.

[84] بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / د.محمد عصام القضاة /١٠ .

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید واتای ئەوە دەگەیەنێ کە هەموو پیتێك بگێردرێتەوە بۆ مەخرەجی سەرەکی خۆی، ئەگەر پیتێکی تریش هەبو لە جێگەیەکی تر وەکو ئەو پیتە ئەویش بە بێ زیاد و کەم هەمان شێوازی لەسەر جێبەجێ دەکرێت.

٣٢. مُكَمّلاً مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلَّفِ   بِاللُّطْفِ فِي النُّطْقِ بِـلاَ تَعَسُّفِ

(مُكَمّلاً) **واتە:** لە حاڵەتێکدا کە ویستت بە تەواوی قورئان بخوێنیتەوە.

(مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلُّفِ) **واتە:** بەبێ زۆر لە خۆکردن لە کاتی خوێندندا.

(بِاللُّطْفِ) **واتە:** دەربڕینی پیتەکان بە هێمنی و ئاسانی و، بە بێ سنور بەزاندن و بێ زێدەڕەوی و کەمتەرخەمی.

(مَـا) بۆ زیاتر جەخت کردنەوەیە.

واتای گشتی:

لەکاتی دەربڕینی پیت و وشەکانی قورئانی پیرۆزدا، پێویستە بە تەواوی بەبێ زیادەڕەوی ئەو سیفەتانەی باسمانکرد جێ بەجێ بکرێت.

چەند نمونەیەك لە زێدەڕەوی لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا

(إبن الجزري) لە کتێبی (النشر في القراءات العشر)لە لاپەڕە ١٦٩ **دەفەرموێت:**

(وليس التجويد بتمظيغ اللسان ولا بتقعير الفم ولا بتعويج الفك و لا بترعيد الصوت ولا بتمطيط الشد ولا بتقطيع المد ولا بتطنين الغنات ولا بحصرمة الراءات).

تەجوید بریتی نیە لە:

(تمظيغ اللسان) **واتە:** قورئان دەخوێنێ و دەڵێی پاروێکی لە دەمدایە.

(تقعير الفم) **واتە:** فشار خستنە سەر گەروو لەکاتی خوێندنەوەدا، **واتە:** هەموو پیتەکان وەکو پیتی (ع) دەردەکات (تعويج الفك) **واتە:** لارکردنەوەی پیتەکان یان

لارکردنەوەی شەویلگەی لەکاتی خوێندندا.

(ترعيد الصوت) لەراندنەوەی دەنگ و، واپیشاندات کە خوێنەر لە ترسی خوا دەگرێت و دەنگی دەلەرزێ واتە وا دەردەکەوێت حاڵەتێکی دروست کراوە[٨٥].

(تمطيط الشد) **واتە:** درێژکردنەوەی ئەو پیتانەی (شدة)دارن و درێژ کردنەوەیان تێدا نیە **بۆنمونە**: (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم).

(تقطيع المد) **واتە:** بڕبڕکردنی پیتی مەدد، **وەکو**: (يـاااأيها الذين امنووو).

(تطنين الغنات) **واتە:** بڕبڕکردنی (غنة) مینگە لە پیتەکانی (غنة) دا **وەکو**: (مننن الجنننة والنننناس).

(بحصرمة الراءات) **واتە:** ڕاگرتنی هەناسە بە تەواوی لەکاتی دەربڕینی پیتی (ر) و ڕێگەنەدان بە دەرکردنی سیفەتی (بينية) تێیدا.

هەموو ئەم نمونانەش مامۆستا (أيمن سويد) لە یەکێك لە وانەکانی لە کەناڵی (اقرأ)ی ئاسمانی باسی کردووە و، هەڵەکانی بەرجەستە کردووە بە نمونە بۆ ئەوەی خوێنەران خۆیانی لێ بە دوور بگرن.

---

[٨٥] زۆر گریان لەکاتی قورئان خوێندندا، بەتایبەتی ئەگەر خوێنەرەکە بەزۆر خۆی بگرێنی، دوو مەترسی لێ چاوەڕوان دەکرێت: یەکەم مافنەدانی پیتەکان و شێواندنی ئایەتەکان، دووەمیش خوێنەرەکە بەزمانی حاڵ **دەڵێت:** من زۆر لە خوا دەترسم دەگریم لە قورئان خوێندندا، مەگەر گریانێك بەدەستی خۆت نەبێت، بۆیە ئەگەر چی هەندێ بەڵگە و شوێنەوار هاتووە دەربارەی گریان لەژ قورئاندا، بەڵام لەم ڕۆژگارەی خۆماندا بەدوور نیە لە مەترسی ڕوپامایی (والله أعلم).

ڕێگەی فێربوونی تەجوید

٣٣. وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ إِلاَّ رِيَاضَـةُ امْـرِئٍ بِفَكِّهِ

(بَيْنَهُ) لە نێوان تەجوید و

(تَرْكِهِ) لە نێوان لێدوورکەوتنەوەی

(رِيَاضَـةُ) بەردەوامبوونی

(امْـرِئٍ) کەسێکە لە ڕاهێنان

(بِفَكِّهِ) بە شەویلگەی **واتە:** دەمی.

(طاش كبري زادة) **فەرموویەتی:** دانەر ڕەحمەتی خوای لێبێت وەکو ئەوەی هەستی کردبێت ئەم هەموو بابەتانە قورس بێت لەسەر فێرخوازان و تووشی سەرسام بوونیان بهێنێت

بۆیە **فەرموویەتی**: جیاوازی نێوان شارەزاو نەشارەزا لە تەجوید هەرئەوەیە ڕاهێنان بە دەمی بكات و گوێ لە مامۆستایانی قورئان بگرێت، تاكو لێهاتوویی بەدەست بهێنێت[٨٦].

واتای گشتی:

(إبن الجزري) لێرەدا ئامۆژگاریمان دەكات بەردەوام بین لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر چاك خوێندن و جوان خوێندنەوەی قورئان، چونكە ئەگەر بۆ ماوەیەك فەرامۆش بكرێت بە جێهێنانی یاساكان بیر دەچنەوە، واتای كۆپلەكەش بە كورتی: (لە نێوان تەجوید و نەمانی هەر ئەوەیە كەسێك بەردەوام بێت لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر قورئان خوێندنەوە بەشێوەیەكی جوان)[٨٧].

بابەتی بچوككردنەوە

بچوككردنەوەی پیتە نزمەكان

لەم بەشەی هۆنراوەكەیدا (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت باسی هەندێ بنەما و یاسای پەیوەندی دارمان بۆ دەكات بە تەجویدەوە، كە لە سیفەتەكانەوە سەرچاوە دەگرێت و **دەفەرموێت:**

٣٤. فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلًا مِنْ أَحْـرُفِ   وَحَـاذِرَنْ تَفْخِـيمَ لَفْظِ الْأَلِـفِ

(فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلًا مِنْ أَحْـرُفِ) **واتە:** پیتە نزمەكان بچوككەرەوە.

(وَحَـاذِرَنْ تَفْخِـيمَ لَفْظِ الْأَلِـفِ) **واتە:** وریاش بە لەوەی پیتی ئەلیف (ا) گەورە بكەیتەوە.

پێناسەی (الترقيق):

لە زمانەوانیدا: لە (الرقة)ەوە هاتوە، **واتە:** لاوازی.

---

[٨٦] بڕوانە: شرح المقدمة الجزرية / طاش كبري زادة / ١١٩، بەوەرگرتن لە كتێبی الشرح الوجيز / ٦٠.

[٨٧] بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٢، الدرر البهية / ٤٢ .

لە زاراوەدا **واتە:** بچوككردنەوەی پیت بە بچوككردنەوەی لە مەخرەج و لاوازكردنی لە سیفەتدا.

پێناسەی (التفخيم):

لە زمانەوانیدا **واتە:** گەورە كردن.

لە زاراوەدا **واتە:** گەورە كردنی پیت بە قەڵەوكردنی لە مەخرەج و، بە هێز كردنی لە سیفەتدا.

لەم كۆپلەیەدا (إبن الجزري) باسی هەندێ یاسای گرنگمان بۆ دەكات سەبارەت بە راستكردنەوەی قورئان خوێندن. پێویستە لەسەر خوێنەر رەچاویان بكات، **بۆنمونە:** پیتە نزمەكان واتە پیتەكانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەكان هەموو بە بچوكی دەخوێنرێتەوە مەگەر لە حاڵەتێكدا ریوایەت هەبێت وەكو گەورە كردنەوەی لام لە هەندێ حاڵەتدا. هەروەها هۆشیارمان دەكاتەوە لە گەورە كردنەوەی پیتی ئەلیف (ا)، چونكە لە راستیدا ئەوە مەسەلەیەكی زۆر گرنگە و، لەم رۆژگارەدا زۆر بڵاو بوەتەوە و، لە بنچینەشدا لە عەجەمەكانەوە ئەم عادەتە پەیدا بوە)[88].

٣٥. كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُوذُ إِهْدِنَا   أَللَّهُ ثُمَّ لَامِ لِلَّهِ لَنَا

زانای پایە بەرز (خالد الازهري) **دەڵێت:**

لێرەدا (إبن الجزري) هۆشیاری دەدات كە پیتی (ء) **هەمزە لە چوار جێگەدا بچوك دەكرێتەوە.**

یەكەم: كاتێك بە تەنیشتی پیتی (ح)ەوە بێت، **وەكو:** (الحمد لله رب العالمين) ئەگەر كەسێك بڵێت: لێرەدا هەمزەكە بە تەنیشتی لامەوەیە نەك (ح) **دەڵێم:** قسەكەت تەواوە بەڵام لەبەر ئەوەی پیتی (ل) زەننەدارە وەكو ئەوەیە بوونی نەبێت.

دووەم: لە لای پیتی (ع)، **وەكو:** (اعوذ بالله).

سێ یەم: لە لای پیتی (هـ)، **وەكو:** (أهدنا الصراط).

[88] بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية في علم التجويد/ خالد الازهري و زكريا الانصاري .

چوارەم: لەلای پیتی لامی ناساندنی گەورە. **وەکو:** (اللهُ الذي) لە پاش ئەوەش فەرمانی کردووە بە بچوککردنەوەی پیتی لام لە وشەی مەزنی (لله) و، جەختیش دەکاتەوە لەسەر دەرخستنی پیتی (ل) لە وشەی (لنا) بە هۆی نونەکەی دوای خۆی[89].

٣٦. وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلاَ الضْ   وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ

واتە: پێویستە خوێنەر وریا بێت و پیتی (ل) **واتە:** لامی دووەم لە وشەی (وَلْيَتَلَطَّفْ) بچوککاتەوە، چونکە بە تەنیشت پیتی (ط)ە، کە پیتێکی بە هێزە و کارێگەری هەیە لەسەر پیتی (ل)ی تەنیشتی.

هەروەها پێویستە لامی یەکەم لە وشەی (وعلى الله) و (ولا الضالّين) بچوك بکرێتەوە، چونکە ئەو پیتە گەورانەی پاش خۆیان کاریگەرییان هەیە لەسەر یان.

هەروەها جەخت دەکاتەوە لەسەر بچوککردنەوەی پیتی (م) لە وشەی (مَخْمَصَةٍ)، چونکە زۆربەی خوێنەران لەو پیتەدا هەڵە دەکەن بە هۆی گەورەیی پیتی (خ) ئەوەش هەڵەیەکی نادروستە)[90]، بەهەمان شێوە پێویستە خوێنەر وریابێت نەوەکو پیتی (م) گەورە بکاتەوە لە وشەی (مرض) بەهۆی پیتی (ر)ەوە کە قەڵەوە.

٣٧. وَبَاءِ بَـرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي   وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي

٣٨. فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ   وَرَبْـوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَـجِّ الْفَجْرِ

هەروەها ئامۆژگاریمان دەکات بچوکی پیتی (ب) بپارێزین لەم نمونانەدا.

(بَـرْقٍ) بەهۆی دراوسێتی (ر) کە پیتێکی گەورەیە.

(بَاطِلٍ) بەهۆی نزیکی لە پیتی (ط).

[89] بروانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤٣ .

[90] بروانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧ بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.

(بِهِمْ بِذِي) بەهۆی ئەوەی بە تەنیشتی دوو پیتی نەرمەوەیە، ئەوەش نەبێت بچوككردنەوەی پیتی (ب) تایبەت بێت بەم شوێنانەوە، بەڵام نابێت زێدەڕەوی بكرێت لە بچوككردنەوەی پیتی (ب) نەوەكو وەكو (إمالة)ی پێبێت[٩١].

(وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالجَهْرِ الَّذِي) **واته:** هەروەها وریای دەرخستنی ئەو دوو سیفەتەش بە لە پیتی (ب).

(وَفِي الجِيمِ) **واته:** هەروەها پێویستە ئەو دوو سیفەتە لە پیتی (ج) یشدا دەربخرێت بە جوانی، ئەگینا مەترسی تێكەڵ بوون هەیە لە نێوان (ب) لەگەڵ (ف) هەروەها (ج) لەگەڵ (ش)دا.

ئینجا چەند نمونەیەكی ئاشكرای لە قورئاندا بۆ هێناوینەتەوە وەكو وشەی (حب) **لە ئایەتی:** ﴿يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ﴾البقرة١٦٥.

(بِالصَّبْرِ) لە ئایەتی ﴿وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾العصر٣.

(رَبْوَةٍ) لە ئایەتی ﴿وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ﴾المؤمنون٥٠.

(اجْتُثَّتْ) لە ئایەتی ﴿اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ﴾إبراهيم٢٦.

(بِالْحَجِّ) لە ئایەتی ﴿وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ﴾الحج٢٧.

(الْفَجْرِ) لە ئایەتی ﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ﴾الإسراء٧٨.

بۆ نموونە: ئەگەر ئەو دوو سیفەتەی (إبن الجزري) وریامان دەكاتەوە كە پێویستە دەریخەین لە پیتی (ج) جێبەجێی نەكەین تێیدا وشەی (اجتثت) دەبێتە (اشتثت).

٣٩. وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا

٤٠. وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطتُّ الْحَقُّ وَسِينَ مُسْتَقِيمِ يَسْطُو يَسْقُو

(إبن الجزري) لەم بەشەدا فەرمانمان پێ دەكات سیفەتی قەلقەلە بە ڕوونی دەربخەین لە پیتەكانی (قلقلة)، (ق ط ب ج د) لە كاتی (ساكن) بوونی پیتەكە.

[٩١] بڕوانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.
– الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٤٤.

(وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ) **واتە:** ئەگەر لەكاتی ڕاوەستان بێت لەسەر پیتەكە، **وەكو:** (قريبْ).

(كَانَ أَبْيَنَا) **واتە:** پیتی (قلقلة) بە ڕوونتر دەجوڵێتەوە لە ڕاوەستاندا.

چەند نموونەیەك لەسەر (قلقلة):

-لە كاتی بەردەوام بوون: (يقطعون – وقطر – واجتبيناه – ويدخلون).

-لە كاتی ڕاوەستان دا (خلاق – محيط – بهيج – مجيد).

-جگە لەمانەش كە باسكران، پێویستە ئاگاداری بچوككردنەوەی (ح) ی یەكەم و دووەم بین لە وشەی (حصحص الحق) چونكە بە تەنیشت پیتێكی گەورەوەیە وەكو (ص)، هەروەها لە وشەی (احطت) و (الحق)یشدا بەهۆی دراوسێتی بۆ هەردوو پیتی گەورەی (ط) و(ق) **وەكو:** (الحق من ربك).

بە هەمان شێوە ئاشكراكردن وجوان دەربڕین پێویستە سەبارەت بە بچوككردنەوەی پیتی (س) لە وشەی (مستقيم) (يسطو) لە ئایەتی (يكادون يسطون) و، لە وشەی (يسقو) لە ئایەتی (وجدعليه امة من الناس يسقون)[٩٢].

سوود: ئاگاداركردنەوە دەربارەی بچوك دەربڕینی پیتی (س) كورت هەڵنەهاتووە لەسەر ئەم حاڵەتانە، بەڵكو بابەتێكی گشتی یە لە هەموو حاڵەتێكدا، لە زەنگەداری و بزواوی، بە تەنیشت پیتێكی گەورە بێت یان بچووك[٩٣].

واتای گشتی هەردوو كۆپلەكە:

پیتی جوڵاو (مقلقل) بە جوانی دەربڕە لە كاتی (ساكن)یدا، لەكاتی وەستانیشدا، بۆ نمونە وەكو ڕاوەستان لەسەر وشەی (قريب) ڕونتر دەردەكەوێت.

هەروەها پێویستە هەردوو پیتی (ح – س) بە بچوكی بخوێنرێتەوە، بەتایبەتی كاتێك بە تەنیشتی پیتی گەورەوە بن **وەكو:** (ص – ق).

[٩٢] بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / ٥٦ .

[٩٣] بڕوانە: الدرر البهية / ٤٤ .

بابەتی پیتی (ر)

٤١. وَرَقِّقِ الـرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ   كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ

٤٢. إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلاَ   أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلاَ

(وَرَقِّقِ الـرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ) **واته:** هەرکاتێك پیتی (ر) ژێر (کسرة) ی هەبوو بە بچووکی بیخوێنەوە، **وەکو:** (رِزقا – الرِيح – ارِني).

(كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ) بە هەمان شێوە بە بچووکی (ترقيق) دەخوێنرێتەوە ئەگەر خۆی (ساکن) بوو، پێش خۆیشی ژێر (کسرة)ی بنچینەیی (اصلي) بێت، **وەکو:** (الفِرْدوس).

(إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلا) **واتە:** ئەگەر پیتی (ر) كەوتە پێش یەكێك لە پیتە بەرزەكانەوە، **وەكو:** (قرطاس – فرقة – لبالمرصاد) لەو حاڵەتەدا گەورە دەكرێتەوە بە هۆی ئەو پیتە گەورانەوە[٩٤].

سوود: لە قورئاندا تەنها سێ پیت لە پیتەكانی (استعلاء) لە پاش پیتی (ر)ەوە هاتوون، كە بریتین لە (ص – ط – ق)[٩٥].

(أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێكدا (كسرة) ی پیتی (ر) ئەصلی نەبوو، **وەكو:** (ام ارتابوا – ارتبتم) گەورە دەكرێتەوە.

روونكردنەوە: ئەگەر پیتی (ر) ساكن بوو، بەهۆی ڕاوەستانەوە–ئیتر بەهەر شێوەیەك بزاوبێت لە حاڵەتی بەردەوامیدا–خۆی لە یەكێك لەم حاڵەتانەی خوارەوە دەبینێتەوە.

یەكەم: پیتی پێشی خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت، **وەكو:** (ترمي بشَرَرٍ – ولمن صَبَرْ) گەورە دەكرێتەوە.

دووەم: پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة) ی هەبێت، **وەكو:** (بالنذُرْ – الدُّبُرْ – النذُرْ) گەورە دەگرێتەوە.

سێیەم: پیتی پێش خۆی ژێر (كسرة)ی هەبێت، **وەكو:** (يوم عسر) بچوك دەكرێتەوە.

چوارەم: پێش خۆی ئەلفێكی مەددی هەبێت، **وەكو:** (ان الفجارْ – بئس القرار – وقناعذاب النارْ) گەورە دەكرێتەوە.

پێنجەم: پێش خۆی واوێكی مەددی هەبێت، **واتە:** واوی زەننەدار (ساكن) كەپیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت، **وەكو:** (لن تبور – ترجع الامور – من في القبور) گەورە دەكرێتەوە.

شەشەم: پێش خۆی یائێكی مەددی هەبێت **واتە:** یائی زەننەدار (ساكن) كە پیتی پێش خۆی ژێر (كسرة)ی هەبێت، **وەكو:** (خبير – يوم عسير – والحمير) بچووكدەكرێتەوە.

---

[٩٤] بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٥ .

[٩٥] بڕوانە: لێكدانەوەی (زكريا الانصاري) بۆ (الجزرية) لە جامع الشروح/٥٩.

حەوتەم: پێش خۆی (ي)ێكی زەنەدار (ساكن) هەبێت، **وەكو:** (من خير – لا ضير – فاالله خير) بچوك دەكرێتەوە.

هەشتەم: پێش خۆی پیتێكی زەنەدار (ساكن)ی ڕاستی (صحيح) هاتبێت، پێش ئەو پیتە زەنەدارەش پیتێك بێت سەر یان بۆری هەبێت، **وەكو:** (يريدُ الله بكم اليسر – والفجر – سندس خضر) گەورە دەكرێتەوە.

نۆیەم: پێش خۆی پیتێكی نزم (مستفل) بێت و، پێش ئەوەش پیتێكی (مكسور) هەبێت، **وەكو:** (من ذكر – وما علمناه الشعر – ولابكر) بچوك دەكرێتەوە.

دەیەم: لە پێش خۆی پیتێكی بەرز (استعلاء) هاتبێت، پێشی ئەو پیتە بەرزەش پیتێكی ژێردار (مكسور) بێت، لەم جۆرەش لە قورئاندا دوو وشە هاتووە (مصر – القطر) ئەم دوو وشە هەردوو حاڵەتی گەورەكردن و بچوككردن هەڵدەگرن.

سوود: وشەی (مصر) **لە چوار جێگەدا لە قورئاندا هاتووە.**

یەكەم ﴿أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَاجْعَلُواْ﴾ يونس٨٧.

دووەم: ﴿وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لاِمْرَأَتِهِ﴾ يوسف٢١.

سێیەم: ﴿وَقَالَ ادْخُلُواْ مِصْرَ إِن شَاء اللّهُ آمِنِينَ﴾ يوسف٩٩.

چوارەم: ﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ﴾ الزخرف٥١.

سەبارەت بە وشەی (القطْر) تەنها یەكجار لە قورئاندا هاتووە:

﴿وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ﴾ سبأ١٢.

تێبینی: (إبن الجزري) گەورەكردنەوەی پەسەندكردووە لە وشەی (مصر) و بچوككردنەوە لە وشەی (القطْر) وەكو دانەری كتێبی (أحكام تلاوة القرآن) مامۆستا (محمود خليل الحصري) دەیگێڕێتەوە[96].

---

[96] چونكە لەكاتی خوێندنەوە و ڕۆیشتن (وصل) رائی مصر (فتحە)ی لەسەرە، تەنها بە قەڵەوی دەخوێنرێتەوە، بۆیە لەكاتی وەستان لەسەری بە ئیعتیباری ئەصل فەتحەكە ئەرجەح وایە بە قەڵەوی بخوێنرێتەوە، بەڵام (القگر) (مقاف إليە و مكسور)ە لەكاتی خوێندن و (وصل)دا تەنها بە سووككردنەوە دەخوێنرێتەوە، جا لەكاتی ڕاوەستان بچووككردنەوە پەسەندە. ((م.دلێر گەرمیانی))

هەروەها زانای پایەبەرز ناسراو بە (الشيخ المتولي) لە کتێبی (غنية المقري) لەلاپەرە ٤٨ **دەفەرموێت:**

والراجح التفخيم في البشـر — والفجر ايضاً وكـذا بالـنـذر

وفي اذا يسر اختيارالجـزري — تـرقـيـقـه وكـذا ونـذر

ومصر فيه اختار ان يفخمها — و عكسه في القطر عنه فاعلما

وذلـك كـلـه بحـال وقـفـنا — والـروم كـالـوصل على مابينا

یانزەیەم: لە پاش پیتی (ر) یائێکی لابراو هەبێت بۆ سـوککردنەوە. لـەو حاڵەتەشـدا هەردوو شێوازی خوێندنەوە هەڵدەگرێت: گەورەکردنەوە و بچووککردنەوە، **ئەمـەش لـە (٣) وشە لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە:**

یەکەم: وشەی (نذر) لە ئایەتی (عذابي ونذر) لە شەش جێگە.

دووەم: وشەی (يسر) لە ئایەتی (والليل اذا يسر).

سێیەم: وشەی (الجوار) لە سێ ئایەتدا هاتووە:

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴾الشورى٣٢.

﴿ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴾الرحمن٢٤ .

﴿ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴾التكوير١٦.

سوود: بنەمایەکی ئاسان هەیە زۆربەی حاڵەتەکانی پیتی (ر) دەگرێتەوە.

هەرکاتێك پیتی (ر) سەرو بۆری هەبوو گەورەدەکرێتەوە، ئەگەر ژێری بوو بچووك دەکرێتەوە، لەهەر شوێنێکی وشەدا بێت ئەگەر زەنندداربوو (ساکن)، تەماشای پیتی پێش خۆی دەکەین، ئەگەر ئەو پیتە سەروبۆری هەبوو گەورەی دەکەینەوە ئەگەر ئەو پیتە ژێری بوو بچوکی دەکەینەوە.

ئەگەر پیتی (ر) (ساکن) بوو، پیتی پێشی خۆیشی هەر ساکن بوو، تەماشای پیتی پێشتر دەکەین و هەمان یاساکانی بەسەردا جێ بەجێ دەکەین، تەنها ئەگەر لە حاڵەتێکدا

پیتی پێش (رْ)ی (ساكن) (ي) مەددی یان (لین) بێت ئەوە بچوك دەكرێتەوە **وەكو:** (خيرٌ – طيرٌ)[٩٧] .

بابەتی گەورەكردنەوە

پیتی (ل):

٤٤ . وَفَخِّمِ الـلاَّمَ مِنِ اسْـمِ اللَّهِ   عَنْ فَتْحِ أوْ ضَـمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ

واتە: وشەی مەزنی (اللّهِ) بە گەورە بخوێنەوە ئەگەر پیتی پێش خۆی (فتحة) یان بۆر (ضمة)ی هەبوو، **وەكو:** (وقال الله انى معكم) (وانه لما قام عبدالله) (قل الله اسرع مكرا)[٩٨] .

حاڵەتەكانی وشەی مەزنی (الله) لە تەجویددا:

١– خوێندنەوەی بە گەورەیی (تفخيم).

٢– خوێندنەوەی بە شێوازی (ترقيق).

حاڵەتەكانی گەورە كردنەوەی:

[٩٧] مامۆستا (احمد عامر) ئەم بنەمایەی باس كرد لە كەناڵی (الليبية)ی ئاسمانی .

[٩٨] لێكدانەوەی زانایان (خالد الازهري) و (زكريا الانصاري) بۆ ئەم كۆپلەیە لە جامع الشروح/٦١.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) (فتحة) بێت، **وەكو:** ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ الإخلاص١.

یان وشەكە خۆی بەسەر (فتحة) دەستی پێ كردبێت، **وەكو:** ﴿الله الصمد﴾ الإخلاص٢.

پێویستە وریاش بیت هەمزەكەی گەورە نەكەیتەوە.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) بۆر (ضمة) هاتبێت، **وەكو:** ﴿نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ﴾الهمزة٦.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) پیتێكی زەنندار (ساكن) بێت وپێش ئەو (ساكن)ەش (فتحة) بێت، **وەكو:** ﴿وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطاً﴾الجن٤.

- ئەگەر پێش وشەی (الله) پیتێكی زەنندار (ساكن) بێت و، پێش ئەو (ساكن)ەیش (ضمة)ی هەبێت، **وەكو:** ﴿أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ﴾ نوح٣.

حاڵەتەكانی بە (ترقيق) خوێندنەوەی وشەی مەزنی (الله):

- ئەگەر ژێر (كسرة)ەیەكی ئەصڵی لە پێشەوە بێت، **وەكو:**

﴿قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾الزمر٤٦.

﴿وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِندِ اللّهِ﴾الأنفال١٠.

- ئەگەر پێش وشەكە (كسرة)ەیەكی (عارض) هەبێت، **وەكو:**

﴿لِمَ تَعِظُونَ قَوْماً اللّهُ مُهْلِكُهُمْ﴾الأعراف١٦٤، بە (قومَنِ الله) دەخوێنرێتەوە.

- ئەگەر پێشەوەی خۆی (ساكن) بێت و، پێش ئەو (ساكن)ەیش (كسره) بێت، **وەكو:** ﴿وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوا بِمَفَازَتِهِمْ﴾الزمر٦١ .

گەورەكردنەوەی پیتەكانی (استعلاء و إطباق)

٤٥ . وَحَرْفَ الاسْتِعْلاءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا   لاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا

(إبن الجزري) لێرەدا داوامان لێ دەكات پیتەكانی (استعلاء) بەرزكەینەوە كە بە پێی پلەی بە هێزییان بەم شێوەن: (ط – ض– ص – ظ – ق – غ – خ) بەتایبەتیش لە نێوانیان دا پیتەكانی (اطباق) كە بریتین لە (ص – ض – ط – ظ) چونكە ئەم چوارە بەرزترین پیتەكانی (استعلاء)ن.

زانیاریەكی گرنگ:

هەموو پیتێك لە **پیتەكانی (استعلاء) پێنج پایەی هەیە** لە بەرزی دا بەم شێوەی لای خوارەوە:

١ – پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، پیتی ئەلیفی (ا)ی بەدوادا هاتبێت، **وەكو:** (الطامة – يضاعف – ظالمين – قائلون – غافلين – خائنين).

٢ – پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، ئەلیفی بەدوادا نەیەت، **وەكو:** (طلبا – ضربتم – صبر – ظلم – غضب – خلق).

٣ – پیتی (استعلاء) بۆر (ضمة)ی هەبێت، **وەكو:** (وطُبع – فضُرب– صُرفت – ظُلم – قُتل – غُلبت – خُلقوا).

٤ – پیتی (استعلاء) زەنندەدار (ساكن) بێت، **وەكو:**

(يطْبع – يضْرب – فاصْبر – لايظْلم – يقْرؤون – يغْلب – يخْلق).

٥ – پیتی (استعلاء) ژێر (كسرة)ی هەبێت، **وەكو:**

(بطِرت – ضِعافاً – صِراط – ظِلال – قِتال – غِطائك – خِلال).

كەواتە هەر پیتێكی بەرز پێنج پایەی هەیە، لە هەموویان بەرزتر پیتی (ط)ە كە ئەلیفی (ا) بەدوادا بێت، پیتی (خ)یش كە ژێر (كسرة)ی هەبێت لە كۆتایی هەموویان دێت لە ڕوی بەهێزییەوە)[٩٩].

واتای گشتی:

پێویستە پیتەكانی (استعلاء) **واتە:** پیتە بەرزەكانی (خص ضغط قظ) بە گەورەیی دەربڕیت، بەتایبەتی پیتەكانی (اطباق) لەنێوانیان دا كە بریتین لە (ض – ص– ط – ظ).

٤٦ . وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ

(وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ) **واتە:** لە پیتی (ط) لە فەرموددەی خوای گەورە: (فقال احطت) هەروەها ئایەتی (لَئِن بسطت) و، ئەو جۆرە ئایەتانە بۆ ئەوەی پیتی (ط) لەگەڵ پیتی (ت) تێكەڵ نەبن چونكە مەخرەجیان واتە جێگەی دەرچونیان یەك جێگەیە.

(وَالْخُلْفُ) **واتە:** لە نێوان زانایان دا جیاوازی هەیە دەربارەی هێشتنەوەو نەهێشتنەوەی سیفەتی بەرزی پیتی (ق) لەگەڵ تێهەڵكێشكردنی لە وشەی (نَخْلُقْكُمْ) لە ئایەتی (الم نخلقكم)، نەهێشتنیشی بەلای (إبن الجزري) ەوە پەسەندە وەكو خۆی بڕیاری داوە لە كتێبی (التمهيد)دا.

---

[٩٩] یەكێك لە زنجیرە وانەكانی مامۆستا (ايمن سويد) لە تەجوید، باسی ئەم مەسەلە دەكات لە كەناڵی (اقرأ).

هەندێ ئاگاداری
لە مەڕ بەكارهێنانی سیفەتی پیتەكان

٤٧ . وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا ‏ ‏ أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا

واتە: ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، ئامۆژگارییەكت دەكەم وریای دەرخستنی (سكون) بیت لە پیتی (ل) لە وشەی (جَعَلْنَا)، هەروەها ئاگاداری (سُّكُون)ی هەردوو پیتی (نْ) لە (أَنْعَمْتَ) و (غ) لە (الْمَغْضُوب) و، لامی دووەم لە (ضَلَلْنَا) بەجوانی دەریان برە، بێگومان تێبینیش كراوە كە خەڵكانێكی زۆر ئەم پیتانە دەجوڵێننەوە لە خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) ئەوەش هەڵەیەكی ئاشكرایەو لەحنێكی قەدەغەكراوە.

٤٨ . وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى ‏ ‏ خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى

(وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ) **واتە:** سیفەتی جیابونەوە (انفتاح) لە پیتی (ذ) ئاشكرابكە بۆ نمونە لە ئایەتی (إن عذاب ربّك كان محذورا) نەوەكو لەگەڵ پیتی (ظ) تێكەڵ بێت وەكو لە وشەی (مَحْظُورًا) لە ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ عَطَاء رَبِّكَ مَحْظُوراً﴾ الإسراء٢٠.

هەروەها كەمتەر خەمی مەكە لە دەربڕینی سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (س) نەوەكو تێكەڵ بێت لەگەڵ (ص) كە سیفەتی (اطباق)ی تێدایە و، زمان بەرز دەبێتەوە بۆ لای مەلاشوو، وەكو لە وشەی (عَصَى) لەم ئایەتەدا هاتووە (وعصى آدم ربه).

چونكە مەخرەجی (ذ، ظ) هەروەها (س، ص) یەك مەخرەجە بۆیە پێویستە بە سیفەتەكانیان جیاكرێنەوە.

واتای گشتی ئەم كۆپلەیە:

ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، پیتی (ذ، س) بە سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (ظ، ص جیاكەرەوە چونكە ئەوان (اطباق) یان تێدایە، ئەگینا وشەی (مَحْذُورًا) و (عَسَى) لەگەڵ (مَحْظُورًا) و (عَصَى) تێكەڵ دەبن.

٤٩ . وَرَاعِ شِدَّةً بِكَافٍ وَبِتَا ‏ ‏ كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا

(وَرَاعِ شِدَّةً) **واتە:** پارێزگاری بكە لە سیفەتی بەهێزیی (شدە).

(بِـكَـافٍ وَبِـتَـا) **واتە:** كە لە ئەو دوو پیتەدا هەیە، بەوەی كە ڕێگە نەدەیت كە هەناسە لەگەڵ ئەو پیتانەدا ڕێبكات.

(ك) بۆ نمونە لە وشەی (شِـرْكِكُمْ) لە ئایەتی: ﴿وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ﴾فاطر١٤، **هەروەها وشەكانی:** (تَوَفَّاهُمُ) وەكو نمونەی پیتی (ت) لە فەرمودەی خوای گەورە: ﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾النحل٢٨ و، (فِتْنَةً) لە فەرمودەی پەروەردگاری مەزن: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَآصَّةً﴾ الأنفال٢٥.

تێبینی: زۆركەس زێدەڕەوی دەكەن لە دەرخستنی سیفەتی (همس) لە (ك) و (ت) بە شێوەیەك پیتێكی تری لێ پەیدا دەبێت، وەكو پیتی (ه) لە (ك) و (س) لە (ت) پەیدادەكەن، بەم شێوەیەش سیفەتی (رخاوة) دەدەنە ئەو پیتە كە خۆی لە بنچینەدا نیەتی، بۆیە پێویستە ڕەچاوی ئەوە بكرێت ئەو دوو پیتە دوو پیتی بەهێزن و، نابێت هەوا لەگەڵ دەربڕینیاندا ڕێ بكات ئەمەش ڕێگر نیە لەوەی هەناسە بەشێوەیەكی كەم و لاواز لە گەڵیان دا دەربچێت بە تایبەتی لەكاتی ڕاوەستان دا.

بابەتی تێهەڵكێش كردنی
(متماثلين) و (متجانسين) و (متقاربين) و (متباعدين)

واتە: لێكچوو و هاوچەشن ونزیك لەیەكتری ودوور لە یەكتری.

٥٠. وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إنْ سَكَنْ   أَدْغِمْ كَقُلْ رَبِّ وَبَلْ لا وَأَبِنْ

٥١. فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ   سَبِّحْهُ لا تُـزِغْ قُلُوبَ فَالْتَقَمْ

پێناسەی زاراوەکان:

(المتماثلين) (لێکچوو) **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و لە سیفەت دا **وەکو:** (ت، ث).

(المتجانسين) هاوچەشن، **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و جیاواز لە سیفەت **وەکو:** (د – ظ) (ل – ر).

(الإدغام)، **واتە:** تێهەڵکێشانی دوو پیت لە یەك پیتدا.

(وَأَوَّلَى مِثْلِ وَجِنْسِ إنْ سَكَنْ) **واتە:** ئەگەر پیتی یەکەمی دوو پیتە لێکچووەکە یان هاوچەشنەکە زەننەدار (ساكن) بوو، تێهەڵکێشی بکە لەگەڵ پیتی دووەم دا، نمونەیەکیشی هێناوەتەوە بۆ هاوچەشن کە بریتی یە لە (قل رب) لە پاش تێهەڵکێشانەکە دەبێتە (قُرَّبّ) نمونەیەکی تریشی هێناوەتەوە بۆ لێکچوو کە بریتی یە لە (بل لا) پاش ادغام دەبێتە (بلاّ).

(وَأَبِنْ) **واتە:** ئەم نمونانەی خوارەوە تێهەڵکێشی مەکە:

(فِي يَوْمِ) لە ئایەتی ﴿فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾المعارج٤.

یان (قَالُوا وَهُمْ) لە ئایەتی ﴿قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ﴾الشعراء٩٦.

واتە: ئەگەر پیتی یەکەم مەد بوو (ادغام) ناکرێت.

هەروەها لامی زەننەدار دەردەخرێت لەلای (ن)دا، **وەکو:** ﴿قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ﴾ الصافات١٨.

هەروەها (ح) ی زەننەدار لەلای پیتی (ە) دەردەکەوێت و (ادغام) ناکرێت، چونکە پیتەکانی گەروو دوورن لە تێهەڵکێشانەوە، بە هۆی قورسی ئەوکارە.

سوود: بنەمایەکی گرنگ هەیە لە زانستی (تجويد) دا **دەڵێت:** **هیچ** پیتێك لە پیتەکانی گەروو (حلق) تێهەڵکێش ناکرێت لەگەڵ پیتێك لە خۆی خوارتر پیتی هائیش لە خوارەوەی پیتی (ح)ە.

هەروەها (غ) لەلای (ق) دا دەردەخرێت، **وەکو:** ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾آل عمران٨. بەهۆی جیاوازییانەوە، (غ) لە پیتەکانی گەرووە و، (ق) لە لای زمانە بچکۆلەدایە.

بەهەمان شێوە پیتی (ل) لەگەڵ (ت) دەردەخرێت و (ادغام) ناکرێت، **وەکو:** ﴿فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ الصافات١٤٢، لەبەر دووری مەخرەجەکانیان.

واتای گشتی هەردوو كۆپلەكە:

لە حاڵەتێكدا دووپیت لێكچوبن یان هاوچەشن، ئەگەر یەكەمی ئەو دوو پیتە زەنندداربوو لەگەڵ پیتی دووەم دا تێهەڵكێشی بكە.

وەكو: (قل رب) و (بل لا).

بەڵام نابێت تێهەڵكێش بكرێت ئەگەر:

پیتی یەكەم پیتی مەدد بوو، **وەكو:** (فِي يَوْمٍ)، (قَالُوا وَهُم).

لامی زەنندەدار لەگەڵ نون دا، **وەكو:** (قل نعم).

حائی زەنندەدار لەگەڵ (هـ)، **وەكو:** (سبحه).

(غ) لەگەڵ (ق) دا، **وەكو:** (ربنا لاتزغ قلوبنا).

(ل) لەگەڵ (ت)دا، **وەكو:** (فالتقمه).

ڕوونكردنەوە:

كەدوو پیت بەدوای یەكدا بن، لە چوار حاڵەت بەدەر نین:

یان لێكچون یان هاوچەشن یان نزيك لەیەكترن یان دوور لەیەكترن.

یەكەم: لێكچوو (متماثلان):

ئەو دوو پیتەیە كە یەكیان گرتووە لە مەخرەج و سیفەتدا، وەكو دوو پیتی (ب) لە (اضرب بعصاك) یان دوو (د) لە (وقد دخلوا) یان دوو (ل) لە (قل لن) یان دوو (ن) **وەكو:** (ومن نعمره).

سوود: (المتماثلان) لیكچوو دابەش **دەبنە سێ بەشەوە:**

لێكچووی بچووك – لێكچووی گەورە – لیكچووی ڕەها.

لێكچووی بچووك: پیتی یەكەم زەنندەدار (ساكن) بێت و، دووەم بزواو (متحرك) **وەكو:** (من نعمره – قلْ لن – إضرب بعصاك) ئەم جۆرەش جێگەی باسكردنمانەو پێویستە (ادغام) بكرێت.

متماثلان: هەردوو پیتەكە بزواو (متحرك) بن، **وەكو:** (السماءِ إن – إنه هوَ – الرحيم ملك) حوكمی ئەم بەشە دەرحستن (اظهار)ە، لەلای (حفص) و هاوبۆچوونەكان.

لێكچووی ڕەها: پیتی یەكەم بزواوبێت و، دووم زەنندەدار **وەكو:** (نَسخ – ممنون) (إظهار) دەكرێت لەلای هەموو پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان.

دووەم: (المتجانسان) هاوچەشن:

ئەو دوو پیتەیە كە یەكیان گرتووە لە مەخرەج داو، لە سیفەتدا جیاوازن، **ئەمەش دەبێتە سێ جۆرەوە**: هاوچەشنی بچووك و گەورەو ڕەها.

هاوچەشنی بچووك، پێویستە تێهەڵكێش (ادغام) بكرێت، بۆنمونە:

١. (د) و(ت) **وەكو:** (كدت) (قد تبيّن).

٢. (ت) لە (د – ط) **وەكو:** (اجيبت دعوتكما) و(ودّت طائفة).

٣. (ذ) لە (ظ) **وەكو:** (إذ ظلموا).

٤. (ط) لە (ت) **وەكو:** (بسطت) بەڵام تێهەڵكێشانێكی ناتەواوە (إدغام ناقص)، **واتە:** سیفەتی بەرزی لە (ط)دا هەردەمێنێتەوە.

٥– (ق) لە (ك) دا لە وشەی (نخلقكّم) (حفص) بە دوو شێوە دەیخوێنێتەوە: تێهەڵكێشكردنی تەواو ناتەواو.

٦– (ث) لە (ذ) دا، لە ئایەتی (يلهث ذّلك) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

٧– (ب) لە (م) دا، لە ئایەتی (اركب مّعنا) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

هاوچەشنی گەورە: وەكو: (الصالحات طوبى – مريم بهتاناً) (اظهار) دەكرێت.

هاوچەشنی ڕەها وەكو: (بم يشكر)؟ (اظهار) دەكرێت.

سێ یەم: نزیك لە یەكتری (المتقاربان):

ئەو دوو پیتەیە لە مەخرەج دا جیاوازن و، لە سیفەتدا نزیكن، ئەویش دابەش دەبێت بۆ سێ بەش: بچووك و گەورەو ڕەها.

نزیك لە یەكتری بچووك: وەكو: (اورثتموا – يرد ثواب).

نزیك لە یەكتری گەورە: وەكو: (نفقد صواع – بعد ضراء).

نزیك لە یەكتری ڕەها: وەكو: (لن – فضرب).

هەموو ئەمانەش (اظهار) دەكرێن، تەنها لە حاڵەتی لامی زەنندار لەگەڵ (ر) **وەكو:** (قل رب – بل رفعه).

مامۆستا (محمود خليل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت لە كتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) دا لاپەرە (١٣٠) **فەرموویەتی:**

(ل) و (ر) لەسەر ڕێڕەوی (الفراء) و هاوبۆچونەكانی بە هاوچەشن دەژمێردرێ بە هۆی یەكگرتنەوەیان لە مەخرەج دا، بەڵام لەسەر ڕێڕەوی جومهور كە (الشاطبي و الجزري)یشیان تێدایە، بە (متقاربين) **واتە:** نزيك لە یەكتری دادنرێن چونكە لە یەكترەوە نزیكن لە ڕووی مەخرەج و سیفەتەوە.

چوارەم: (المتباعدان) دوور لە یەكتری:

ئەو دوو پیتەیە كە لە مەخرەج و سیفەتدا دوورن لە یەكتری، ئەویش بە هەمان شێوە دەبێتە سێ بەشەوە: بچووك و گەورەو ڕەها.

بابەتی (ض) و (ظ)

ئەمە یەكێكە لە گرنگترین باسەكانی تەجوید، كە (إبن الجزري) باسی هەندێ لەو حاڵەتانەمان بۆ دەكات كە خوێنەران تێی دەكەون، **وەكو:**

دەربڕینی (ض) وەكو پیتی (ظ)، یان تێهەڵكێش كردنی لەوشەی (أُفضْتم) و، شتی تریش كەدواتر باسی دەكەین بەپشتیوانی خوای گەورە.

٥٢. وَالضَّادَ بِاستِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ   مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي

(مَيِّزْ) **واتە: پیتی (ض) لە (ظ) جیابكەرەوە بە دوو شت:**

١ – بە سیفەتی درێژبوونەوە (إستطالة)، چونكە دەستپێكردنی (ضاد) لە سەرەتای قەراغی زمانەوەیە بۆ كۆتاییەكەی. تاكو دەگاتە مەخرەجی پیتی (ل)، بە هۆی ئەو سیفەتە بە هێزانەشەوە كە هەیەتی **وەكو:** (جهر) و (اطباق) و(إستعلاء) پیتێكی تریش نییە لە نێو پیتەكاندا ئەوندەی (ض) لە سەر زمان قورس بێت، هەر بۆیە لە دەربڕینیدا خەڵكی جیاوازن. هەندێكیان بە (ظ) و هەندێكیان بە (د) و (ط) دەریدەكەن.

یان بە شێوازێك دەریدەبڕن كە بۆنی (ذ)ی لێبێت.

(وَكُلُّهَا تَجِي) **واتە:** هەموو ئەو وشانەی كە پیتی (ظ)ی تێدایە لە قورئاندا، **لەو حەوت كۆپلەی لای خوارەوە دەیانخەینە ڕوو.**

٢ –بە جێگەی دەرچوونی پیتەكە (مخرج)، چونكە (ض) لە قەراغی زمانەوە دەردەچێت و(ظ) لە سەرەتای زمانەوە دەردەچێت.

بۆچوونی (دكتۆر غانم قدوري الحمَد):

ئەم توێژەرە لەبارەی سیفەتی (الإستطالة) لە پیتی (ض) **دەڵێت:**

وادیارە ئەم سیفەتە لە خوێندنەوەی زۆربەی قورئانخوێنانی ئەم سەردەمەی خۆماندا بەدینەهاتووە، چونكە بەزۆری لە مەخرەجی(د،ط،ت)ەوە دەریدەكەن، كورتەی كێشەی دەربڕینی ئەم پیتەش لەم ڕۆژگارەی خۆماندا ئەوەیە؛ خوێنەرانی قورئان سیفەتی توندی (الشدّة)ی پێدەدەن و، لەجێگەی دەرچوونی پیتی (ط)ەوە دەریدەبڕن بەزۆری، هەندێكیشیان سیفەتی نەرمیی (الرّخاوة)ی پێدەدەن، ئەم دوو شێوازەش هەڵەن و ناگونجێن لەگەڵ ئەو باسانەی لە كتێبەكاندا دەربارەی (ض) هاتوون، چاكتریشە خوێنەر لەم سەردەمەدا بەپێی ئاڕاستەی مامۆستاكەی ئەو پیتە بخوێنێتەوە و، واز لە كێشەی پیتی (ض) بهێنێت بۆ توێژینەوە مێژووییەكان[١٠٠].

٥٣. فِي الظَّعْنِ ظِلَّ الظُّهرِ عُظْمِ الْحِفْظِ   أَيقِظْ وَأَنْظُرْ عَظْمِ ظَهْرِ اللَّفْظِ

(ظَعْن) **واتە:** گەشت، **تەنها لە یەك جێگەدا لە قورئان هاتووە:** ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ﴾ النحل٨٠.

(ظِلّ) **واتە:** سێبەر، **لە بیست و دوو جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (ظلا ظليلا – يوم الظلة – وظللنا).

(الظُّهْر) **واتە:** نیوەڕۆ، **لە دوو جێگەی قورئاندا هاتووە:** ﴿وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ﴾ النور٥٨، ﴿وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾ الروم١٨.

[١٠٠] الشرح الوجيز على الجزرية / ٥٣–٥٤.

(عُظْمِ) **واتە:** مەزنی، **لە (١٠٣) جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (العلي العظيم – اعظم درجة – ميلا عظيما).

(الْحِفْظِ) **واتە:** پاراستن، **لە چل و دوو جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (وما انا عليكم بحفيظ – ولا يؤوده حفظها – حافظوا على الصلوات).

(أيقظْ) لە (اليقظة)ەوە هاتووە، **واتە:** بێداری، تەنها لە یەك ئایەتدا باسکراوە: ﴿وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظاً﴾الكهف١٨.

(أَنْظُرْ) **واتە:** چاوەڕوانی، **لە بیست جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (ولا هم ينظرون – انظرونا نقتبس من نوركم).

(عَظْمِ) **واتە:** ئێسك، **لە پانزە جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (وهن العظم – رفاتا و عظاما – عظاما نخرة).

(ظَهْرِ) **واتە:** پشت، **لە شانزە جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (وراء ظهورهم – على ظهورهم – الذى انقض ظهرك).

(اللَّفْظِ) **واتە:** وشە، **لە یەك جێگەی قورئاندا هاتووە:** (ما يلفظ من قول).

٥٤. ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كُظْمٍ ظَلَمَا   اُغْلُظْ ظَلاَمَ ظُفُرٍ انْتَظِرْ ظَمَا

(ظَاهِرْ) پێچەوانەی (باطن)، شەش واتای هەیە، لە چل و یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:

(ظاهر الاثم –الظاهر و الباطن – وظاهره من قبله العذاب).

(لَظَى) یەکێکە لە ناوەکانی دۆزخ خوا پەنامان بدات، تەنها لە دوو ئایەتدا باسکراوە:

﴿ نَاراً تَلَظَّى ﴾ الليل١٤، ﴿ كلا انها لظى ﴾ المعارج ١٥.

(شُوَاظُ) **واتە:** بڵێسەی بێ دوکەڵ، **لە یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:** ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴾الرحمن٣٥.

(كَظْم) **واتە:** خواردنەوەی ڕق و قین و دەرنەبڕینی، **لە شەش جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ﴾آل عمران١٣٤.

(ظَلَمَا) **واتە:** ستەم، یان دانانی شت لە جێگەی نەگونجاوی خۆی، **لە دووسەدو هەشت جێگەی قورئاندا باسی هاتووە، وەکو:** (الظالمين – ظالم).

(اُغْلُظْ) لە (الغلظة)ەوە هاتووە **واتە:** زبری، **لە سیانزە جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (غليظ القلب – واغلظ عليهم).

(ظَلَامَ) **واتە:** تاریکی، زانایان جیاوازیان لە نێواندایە سەبارەت بە ژمارەی باسکردنی لە قورئاندا، (إبن الجزري) لە کتێبی (التمهيد)لاپەڕی/٨٠ **فەرموویەتی:** بیست و شەش جار باسکراوە، بەڵام کوڕەکەی کە ناسراوە بە (إبن الناظم) دەڵێ سەد جار باسکراوە لە قورئاندا.

بەڵام بۆچوونی پەسەند ئەوەیە کە (إبن الجزري) هەڵیبژاردووە کە بیست و شەش جێگەیە، **هەندێ زانای گەورەش لە سەر ئەم بۆچوونەن، وەکو:** (على النوري الصفاقسي) لە کتێبی (تنبية الغافلين) لاپەڕەی٧٤، هەروەها (الملا علي القاري) و (إبن بالوشة) لە (شرح المقدمة الجزرية) لاپەڕەی /٣٥، نموونەی ئەم وشە لە قورئاندا: (فِي ظلمات).

(ظُفُر) **واتە:** نینۆك، **لەیەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:** ﴿حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ﴾الأنعام١٤٦.

(انْتَظِرْ) **واتە:** چاودێریکردن، **لە بیست و شەش جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (قل انتظروا) (هل ينظرون).

(ظَمَا) **واتە:** تینوێتی، **لە سێ جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** ﴿لاَ يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ﴾التوبة١٢٠، ﴿وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا﴾طه١١٩.

٥٥. أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى   عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى

(أَظْفَرَ) **واتە:** سەرکەوت، **لەیەك جێگەی قورئاندا هاتووە** ﴿مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ﴾الفتح٢٤.

(ظَنَّا كَيْفَ جَا) **واتە:** وشەی (ظن) کە گومان دەگەیەنێ لەهەر جێگەیەکی قورئاندا هاتبێت – **لە شەست و نۆ جێگەی قورئاندا بە هەموو واتاکانیەوە هاتووە وەکو:** (يظنون ــ ظنتم).

(وَعَظْ) لە (وَعْظ)ەوە هاتووە، **واتە:** ئامۆژگاری، بۆچوونی پەسەند ئەوەیە **لە بیست وچوار جێگەی قورئاندا هاتووە وەکو:** (وموعظة ـ وعظهم ـ توعظون) (سوى عضين) **واتە:** وشەی (عضين) بە (ظ) نیە لە ئایەتی: ﴿الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ﴾ الحجر٩١.

(ظَلَّ) **واتە:** بەردەوام بوو، **لەنۆ جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** ﴿ظَلَّ وَجْهُهُ﴾النحل٥٨، ﴿فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ﴾الواقعة٦٥.

(النَّحْلِ زُخْرُفٍ سَوَى) **واتە:** دووانی بریتین لەئایەتێکی هاوشێوە لە هەردوو سورەتەکەدا (٥٨/ النحل ــ ١٧/ الزخرف).

ئەم کۆپلەیە ٥٦ . وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا   كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلَّ

تەواوکەری داهاتووە لە ئەژمارکردنی وشەی (ظل) کە بەواتای بەردەوامی هاتووە لە قورئاندا، دوو جێگەی لە کۆپلەی داهاتوودایە **لێرەشدا حەوت وشەکەی تری دەخاتە ڕوو:**

(ظَلْتُ) لە ئایەتی: ﴿ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفاً﴾طه٩٧.

(ظَلْتُمْ) لە ئایەتی: ﴿فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ﴾الواقعة٦٥.

(بِرُومٍ ظَلُّوا) **واتە:** لە ئایەتی ﴿لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ﴾الروم٥١.

(كَالْحِجْرِ) **واتە:** وەکو ئەوەی لە ئایەتی ﴿فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ﴾الحجر١٤ (ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە:** لە ئایەتی: ﴿فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ﴾الشعراء٤.

(ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە:** لەئایەتی ﴿ فَنَظَلُّ لَهَا﴾الشعراء٧١، (نَظَلَّ) لە کۆپلەی داهاتوودا **واتە:** لە ئایەتی ﴿فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ﴾الشورى٣٣، تەواوکەری نۆ جێگەکەیە.

٥٧ . يَظْلَلْنَ مَحْظُورًا مَعَ الْمُحْتَظِرِ   وَكُنْتَ فَظًّا وَجَمِيعِ النَّظَرِ

(مَحْظُورًا) **واتە:** قەدەغە كراو لە یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە: ﴿وَمَا كَانَ عَطَاء رَبِّكَ مَحْظُوراً﴾الإسراء٢٠، (مَعَ الْمُحْتَظِرِ) **واتە:** خاوەنی شوورە، **لە یەك جێگەی قورئاندا باسی هاتووە،** ﴿فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ﴾القمر٣١.

(وَكُنْتَ فَظًّا) لە (الفظاظة)ە وە هاتووە، **واتە:** ڕەقی و زبری. **لە یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە** ﴿وَلَوْ كُنتَ فَظّاً غَلِيظَ﴾ آل عمران١٥٩.

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ) (النظر) **واتە:** تەماشاكردن یان بیركردنەوە، هەشتاو چوار جار لە قورئاندا باسی هاتووە بۆ نموونە:﴿وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ﴾الأعراف١٩٨،﴿وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ﴾البقرة٥٠.

٥٨. إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ وَالْغَيْظِ لاَ الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى) **واتە:** هەموو بابەتی وشەی (النظر) بە ڕەهایی كە لە قورئاندا هاتووە بە پیتی (ظ) جگە لە (نضرة) نەبێت لە سورەتی (المطففين)، هەروەها وشەی (نضرة وسرورا) لە سورەتی (الإنسان).

(وَالْغَيْظِ) **واتە:** تووڕەیی زۆر و هەڵچوون، لە یانزە شوێنی قورئاندا هاتووە، **وەكو:**﴿مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ﴾آل عمران١١٩، ﴿تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ﴾الملك٨.

(الرَّعْدِ) **واتە:** فەرموودەی خوای گەورە ﴿وَمَا تَغِيضُ الأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ﴾الرعد٨ و، لە سورەتی (هُودٍ) ﴿وَغِيضَ الْمَاء﴾ ٤٤.

ئەم دوو وشە بە (ظ) نین و، بە (ض)ن...

(قَاصِرَهْ) **واتە:** جگە لە دوو وشە لە قورئاندا نەهاتووە.

٥٩. وَالْحَظَّ لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ وَفِي ضَنِيْنِ الْخِلاَفُ سَامِي

(وَالْحَظَّ) **واتە:** پشك، **لە حەوت جێگەی قورئاندا باسكراوە... وەكو:** ﴿يُرِيدُ اللّهُ أَلاَّ يَجْعَلَ لَهُمْ حَظّاً فِي الآخِرَةِ﴾ آل عمران١٧٦.

(لَا الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ) ئاگادارمان دەكاتەوە كە (حض) بەپیتی (ض) كە بەمانای هاندان دێت جیاوازەو لێرەدا باسەكە ئەو وشە ناگرێتەوە، ئەم وشەیەش **لە سێ جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** ﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾الحاقة٣٤.

(وَفـِي ضَنِيْنٍ) بە (ض) **واتە:** چرووك.

(الْخِلاَفُ سَامِي) ڕاجیاییەكی بەناوبانگ هەیە دەربارەی، چونكە لە قیرائەتێكدا بە (ظنين) هاتووە، **واتە:** تۆمەتبار لە خوێندنەوەی (حفص) دا بە (ض) هاتووە.

٦٠. وَإِنْ تَلاَقَيَـا الْبَـيَـانُ لاَزِمُ   أَنْقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ

٦١. وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ   وَصَـفِّ هَـا جِبَاهُهُم عَلَيْهِم

(وَإِنْ تَلاَقَيَـا) **واتە:** ئەگەر هەردوو پیتی (ض) و (ظ) یەكیان گرت ئەوە بزانە كە پێویستە لە سەرت هەڵسی بەئەنجامدانی ڕوونكردنەوە واتە هەردوو پیتەكە ڕوونكەیتەوە بەجوانی دەریانبخەیت.

(لاَزِمُ) **واتە:** ئەو كارە پێویستە لە سەرت، **بۆنموونە وەكو:** ﴿انقَضَ ظَهْرَكَ﴾ النوح٣، لێرەدا لەوانەیە زمان پێشكەوێت بۆ دەربڕینی (ض) وەكو (ظ) یان **وەكو:** ﴿يَعَضُّ الظَّالِمُ﴾الفرقان٢٧.

پاشان ئاگاداری دەدات دەربارەی دەرخستنی (ض) لە وشەی (اضْطُرَّ) نەوەكو (ادغام) بكرێت لە پیتی (ط) هەروەها وریابە لەتێهەڵكێشانی پیتی (ظ) لەپیتی (ت) لە وشەی (وَعَظْتَ) بەڵكو پێویستە بە جیا هەر دوو پیتەكە دەربخەیت، بە هەمان شێوە وریابە لە (ادغام)كردنی پیتی (ض) لە پیتی (ت) دا لە وشەی (أَفَضْتُمْ) بەڵكو پیویستە بە جوانی (ض) دەربخەیت.

(إبن الجزري) لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) لاپەرە ٢٢٠ **دەفەرموێت:**

(پیویستە خوێنەری قورئان ڕاهێنان بكات لەسەر كارامە بوون لە دەربڕینی پیتی (ض) بە تایبەتی كاتێك بە تەنیشت پیتی (ض)ەوە بێت **وەكو:** (انقض ظهرك) و (يعض الظالم)، یان كاتێك نزیكی پیتیكی گەورە دەبێت **وەكو:** (الأرض-آللّه) یان نزیكی پیتێكی هاوچەشنی خۆی بێت **وەكو:** (الارض ذهبا) یان كاتێك (ساكن) بێت و، یەكێك لە پیتەكانی (اطباق)ی بە دوادا بێت **وەكو:** (فمن اضطر – افضتم- وخضتم – تضليل).

(وَصَفّ) **واتە:** بە ڕوونی دەریببڕە.

(هَا جِبَاهُهُم) **واتە:** هەردوو پیتی (ھ) لەم وشەیە بە جوانی ئاشکرا بکە.

(عَلَيْهِمُ) بەهەمان شێوە پیتی (ھ) لەم وشەیە بە جوانی دەریببڕەوە، لە پیتە هاوشێوەکانیشی **وەکو:** (جنوبهم – اليهم – يزكيهم) چونكە پیتی (ھ) پیتێکی لاوازە و شاراوەیە پێویستە خوێنەر کۆشش بکات بۆ جوان دەرخستنیان.

بابەتی مینگە (غنّة) لە هەردوو پیتی (م) و (ن)ی (شدة)داردا

٦٢. وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ   مِيْمٍ إِذَا مَا شُـدِّدَا وَأَخْـفِيَنْ

(وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ) **واتە:** مینگە بە ڕوونی دەربخە لە هەردوو پیتی (ن–م)، مینگەش سیفەتێكی هۆگرە بۆ ئەم دوو پیتە لە هەموو حاڵەتێكدا، زەنندەدار بن یان بزواو، ئاشكرا بن یان تێهەڵكێش كراو.

(وَأَخْـفِيَنْ) **واتە:** بیشارەوە.

پایەكانی مینگە (غنة)

هەموو (غنة)یەك لە پیتەكاندا وەكو یەك نین بەڵكو جیاوازییان تێیدایە وەكو مامۆستا (ايمن سويد) ڕوونیان دەكاتە بەم شێوەی لای خوارەوە.

١. **تەواوترین مینگە (أكمل ماتكون):** لە پیتی نون و میمی (شدّە) دار و تێهەلكێشدایە **وەكو:** (الجَنّة – لَن نّصبر – حَمّالة الحطب – لَكمْ مّاكسبتم).

٢. **مینگەی تەواو (غنّة كاملة):** لە نون و میمی شاراوەدایە **وەكو:** (ترميهمْ بحجارة – الإنْسان) هەروەها لە نونی هەڵگێڕاوە **وەكو:** (انبئهم) ئەمەش كەمێك لە شاردنەوە كورتترە، بەڵام مینگە لە هەردوكیاندا هەر درێژە.

٣. **مینگەی ناتەواو (غنة ناقصة):** لە نون و میمی زەنندەدار ئاشكراوداية **وەكو:** (الرحيم – من امن) كەمێك درێژ دەكرێتەوە چونكە ئەم دوو پیتە سیفەتی (بینية) یان تێدایە.

٤. **ناتەواوترین مینگە (أنقص ما تكون):** لە نون ومیمی بزواو (متحرك) دایە **وەكو:** (نمارق مصفوفة).

واتە: هەردوو پیتی (ن) و (م) بە مینگە دەردەبڕدرێت، بەڵام بەم پێ یەی کە ڕوونمان کردەوە.

٦٣. الْمِيمَ إنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى   بَاءٍ عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا

(الْمِيمَ إنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى بَاءٍ) **واتە:** ئەگەر پیتی (م) زەنندار (ساکن) بوو لەلای پیتی (ب) دەشاردرێتەوە **واتە:** (اخفاء) دەکرێت.

(عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا) **واتە:** بە پێ ی بۆچوونی پەسەندی مامۆستایانی شارەزا لەم زانستە کە (إبن الجزري) خۆیشی یەکێکە لەو کەسانە. بۆچونێکی تریش هەیە کەم کەس لە زانایان کاری پێدەکەن ئەویش بریتییە لە دەرخستنی (م)ی زەنندار کە لەگەڵ پیتی (ب) کاتێك یەکبگرن.

بۆنموونە: (ومن يعتصمْ باالله) (وهمْ بالآخرة).

واتای گشتی کۆپلەکە:

ئەگەر میمی زەنندار لەگەڵ پیتی (ب) یەکبگرن بەپێی بۆچوونی پەسەند (إخفاء)ی بکە.

٦٤. وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ   وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أنْ تَخْتَفِي

(وَأَظْهِرَنْهَا) **واتە:** ئاشکرای بکە و (اخفاء)ی مەکە.

(عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ) لەگەڵ پیتەکانی تر، ئیتر ئایا لە یەك وشەدا **وەکو:** (انعمت) یان لە دوو وشەدا بێت، **وەکو:** (مثلهمْ كمثل)، (ذلكمْ خير لكمْ عند بارئكم).

(وَاحْذَرْ) وریابە.

(لَدَى وَاوٍ وَفَا أنْ تَخْتَفِي) لەوەی بشاردرێتەوە کاتێك لەگەڵ پیتی (و – ف) یەکدەگرن، **وەکو:** (هم فيها خالدون) (عليهم ولا).

چونکە لەگەڵ (و) مەخرەجیان یەکێکە و لەگەڵ پیتی (ف)یش مەخرەجیان نزیکە.

تێبینی: زۆر لە خوێنەرانی قورئان دەکەونە هەڵەی شاردنەوەی (م) کاتێك بە تەنیشتی (ف) وەوە بێت بۆیە پێویستە لەو هەڵەیە وریا بن و خۆیان ڕابهێنن لەگەڵ دەرخستنیدا.

واتای گشتی:

ئەی خوێنەری قورئان وشەی (م) جگە لەو کاتەی لەگەڵ پیتی (ب) یەکدەگرن پێویستە بیشاریتەوە، لەگەڵ هەموو پیتەکانی تر بە ئاشکرا بیخوێنەرەوە بەتایبەتی لەگەڵ هەردوو پیتی (و) و (ف).

سوود: لە کاتی (اخفاء) کردنی پیتی (م) و (ب) وریابە بە تەواوەتی و بە توندی لێوەکانت دانەخەیت، بەڵکو تەنها بە ئەسپایی لە یەکتر بدەن.

زانای بە ناوبانگ (المرعشی) وەکو لە کتێبی (احکام تلاوة القران/١٨٠)دا هاتوە **دەڵێت:** وا دەردەکەوێت (اخفاء)ی پیتی (م) واتای ئەوە ناگەیەنێت کە بە تەواوی پیتەکە بشاریتەوە. بەلکو لاوازی بکەیت و، داپۆشیت لە ڕێگەی پشت نەبەستنی زۆر بە مەخرەجەکەی کە لێوە.

مامۆستا (محمد منیار) لە کتێبی (الملاحظات الهامة) لاپەڕەی ٦٨ **دەڵێت:**

پێویستە داخستنی لێوەکان لە کاتی دەربڕینی پیتی (م) بە هێواشی بێت چونکە واتای شاردنەوە (الإخفاء) ئەوەیە پشت بەستنی کەم بکەین لەسەر مەخرەج نەك وازهێنان لە مەخرەج بە جاریْ، خوێنەرانیش لە دەربڕینی ئەم پیتەدا دوو جۆر هەڵە دەکەن: یان لێویان بە توندی دادەخەن و، یان بۆشاییەکی کەم لە نێوانیاندا دەهێڵنەوە، ڕاستەکەشی ئەوەیە کە باسمان کرد.

یاساکانی نونی زەنەدار و تەنوین

پیتی (ن)ی زەنندەدار (ساكن)، دەكرێت لە ناو دا هەبێت، **وەكو:** (المنتهى – الانهار) دەكرێتیش لە پیتدا بێت، **وەكو:** (من – عن) لە ناوەڕاست و كۆتایی وشەشدا دێت و، هەرگیز لە سەرەتایی وشەوە نایەت، چونكە سەرەتای وشە هەمیشە دەبێت بزواو(متحرك) بێت.

سوود: دەستپێكردن پێچەوانەی ڕاوەستانە، چونكە وەكو چۆن ناكرێت وشە بە پیتی (ساكن) دەست پێ بكرێت، ناشكرێت بە بزواو لەسەر كۆتایی وشە ڕاوەستین.

٦٥. وَحُـكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى   إِظْهَـارٌ ادْغَـامٌ وَقَلْبٌ اخْـفَـا

(وَحُـكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ) **واتە:** یاسای پیتی نونی زەنندەدار و تەنوین **واتە:** (دوو سەرو، دوو بۆرو، دوو ژێر).

(يُلْفَـى) **واتە:** هەیە لەم حاڵەتانەی لای خـوارەوە: (إِظْهَـارٌ ادْغَـامٌ وَقَلْـبٌ اخْـفَـا) **واتـە:** ئاشكرا كردن و تێهەڵكێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

واتای گشتی:

یاسای تەنوین و نونی زەنندەدار خۆی دەبینێتەوە لە حاڵەتەكانی ئاشكرا كردن و تێهەڵكێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

٦٦. فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ   فِي اللاَّمِ وَالـرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَـزِمْ

٦٧. وَأَدْغِـمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِـنُ   إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا

پێشەوا (إبن الجزرى) لەم دوو كۆپلەیەدا یاسای ئاشكراكردن و تێهەڵكێشانمان لە قورئاندا بۆ ڕوون دەكاتەوە.

(حَرْفِ الحَلْقِ) **واتە:** پیتەكانی گەروو.

(أَظْهِرْ) **واتە:** نونی زەنندەدار و تەنوین ئاشكرا بكە كاتێك دەكەونە پێش یەكێك لە پیتەكانی گەروو، كە شەش پیتن: (ء – هـ – ع – ح –غ – خ).

پێناسەی (الاظهار):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** ڕوونكردنەوە و ئاشكراكردن.

لە زاراوەدا **واتە:** دەرخستنی نون بە تەواوی بەبێ هیچ دەستكاریەك لە سیفەتەكانی.

سوود: هۆكاری ئاشكرا كردن (الإظهار) دووریی مەخرەجی پیتی نونە لە مەخرەجی شەش پیتەكانی ئاشكراكردن، بۆیە هیچ نزیكبوونەوە یان لێكچونێك نیە لە نێوانیاندا.

ئاشكراكردن (اظهار) سێ پایەی هەیە:

یەكەم: بەرزترین پایەی كە لە هەموویان روونترە. دەرخستنی نونی زەنندار و تەنوینە لەگەڵ هەردوو پیتی (ء– ه) چونكە دوور ترین پیتەكانی (گەروو)ن لە پیتی نونەوە.

دووەم: پایەیەكی مام ناوەندی لەگەڵ (ع – ح) چونكە ناوەڕاستی گەرووە.

سێ یەم: نزمترین پایەی لەگەڵ (غ – خ) چونكە نزیكترین پیتەكانی گەروون لە مەخرەجی پیتی نونەوە.

ئاماژە: ئەم جۆرە (اظهار)ە پێیی دەوترێت (اظهار حلقي) ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشكراكردنی پیتی نونە لەگەڵ پیتەكانی گەروو:

لە دوو وشەدا **وەكو:** (مَنْ امن – مَنْ هاد – منْ عند – منْ غير – ولمَنْ خاف).

لە یەك وشەدا **وەكو:** (ينأون – منهم – الانعام – ينحتون).

ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشكرا كردنی تەنوینە لەگەڵ پیتەكانی گەروو كە تەنها لە دوو پیتدا دروست دەبن **وەكو:** (عذابٌ اليم – سلامٌ هي – حكيمٌ عليم – غفورٌ حليم – ربٌ غفور – عليماً خبيراً).

(وَأَدْغِمَنْ) لێرەوە (إبن الجزري) باسی یاسای دووەممان بۆ دەكات كە بریتی یە لە تێهەڵكێشان (الإدغام):

پێناسەی (الادغام):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** تێهەڵكێشان. لە عەرەبیدا **دەوترێت:** (ادغمت اللجام في فم الفرس – لەغاوەكەم لەدەمی ئەسپەكە **هەڵكێشا**) **واتە:** لە یەكگرتنی دوو پیت و، دوومیان بزواو (متحرك) بێت لەو حاڵەتەدا پیتی یەكەم لا دەبەین لە دەربڕیندا و، پیتی دووەم (شدة) دار دەكەین.

تێهەڵكێشان (ادغام) یش دەبێتە دوو بەشەوە:

یەكەم: تێهەڵكێشانی تەواو، **واتە:** تێهەڵكێشانی بێ مینگە، ئەمەش لە هەردوو پیتی (ل – ر) دا دروست دەبێت، ئەوەش مەبەستی (إبن الجزري) كە **فەرموویەتی:**

(فِي اللاَّمِ وَالـرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَـزِمْ).

نمونەی ئەم جۆرە: (فانْ لم يفعلوا – هدىً للمتقين – منْ ربهم – من ثمرةٍ رزقاً).

دووەم: تێهەڵکێشانی ناتەواو، **واتە:** مینگە دار، ئەم جۆرەش لەگەڵ پیتەکانی وشەی (یومن)[101] دروست دەبێت، ئەمەش واتای فەرموودەی (إبن الجزري):

(وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ) نمونەی ئەم جۆرە: (مَنْ يقول – منْ ورائهم – وجناتٍ وعيون).

(إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێکدا دوو پیتەکە لە یەك وشەدا بوون وەکو وشەی (دنْيا)، یان (صنْوان) و (قنْوان) و (بنْيان) لەم چوار وشەی قورئاندا دروست نیە (ادغام) بکرێت بەڵکو پێویستە (اظهار) بکرێت.

بۆچی تێهەڵکێشان لەو چوار وشەیە دروست نیە؟

مامۆستا (محمود خليل الحصري) لە کتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە ۱۷٦ **دەفەرموێت:**– هۆکاری (ادغام) نەکردن لەو چوار پیتە مەترسی تێکچونی واتاکەیە **وەکو:** (صنْوان)، دروست نیە بڵێین: (صوّان) یان (دنيا) چونکە لەو حاڵەتەدا بنچینەی وشەکە نازانرێت چیە[102].

سوود: (ادغام)ی مینگەدار، بۆیە بەناتەواو ناو دەبرێت، چونکە پیتی نون (ادغام) دەکەین، بەڵام سیفەتی مینگەی تێدا دەهێڵینەوە.

(ادغام)ی بێ مینگەش بۆیە ناونراوە (ادغام)ی تەواو چونکە نونەکە بە تەواوەتی تێهەڵکێش دەکەین و هیچ سیفەتێکی ناهێڵینەوە.

---

[101] هەندێکیش بە وشەی (ينمو) دایانرێژاوە.

[102] بڕوانە: اللمعة البدرية فى شرح متن الجزرية /٦٩.

هەڵگەڕاندنەوە و شاردنەوە
(الإقلاب و الإخفاء)

٦٨ . وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا   لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِـذَا

(وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا) **واتە: هەڵگەڕاندنەوەی** نون و تەنوین لەگەڵ پییتی (ب) و گۆڕینی بۆ میمێكی شاراوە پێویستە **وەكو:** (انْبِئهم – مِنْ بعد – صمٌ بكم).

سوود: (إبن الجزري) لەكتێبی (تقريب النشر) لاپەڕە ١٣٢ **دەڵێت:** (دوو پیتی نون وتەنوین لەلای پیتی (ب) دەكرێتە میمێكی پەتی بەڵام "اخفاء" دەكرێت)[١٠٣].

[١٠٣] نونی زەننەدار و تەنوین ئاشكرا دەكرێن كاتێك یەك بگرن لەگەڵ پیتەكانی گەروو كە بریتین لە (ء، هـ، ع، ح، غ، خ) بەڵام كاتێك لە گەڵ هەر دوو پیتی (ل، ر) یەكبگرن تێهەڵكێش دەكرێن بەتەواوی و بەبێ مینگە، ئەگەر لەگەڵ چوار پیتی وشەی (یومن) یەكبگرن تێهەڵكێشی ناتەواوی مینگەدار دەكرێن

پێناسەی (القلب)[١٠٤]:

لەزمانەوانیدا: **واتە: هەڵگەڕانەوە.**

لەزاراوەدا: گۆڕینی پیتێك بۆ پیتێکی تر لەگەڵ ڕەچاوکردنی مینگە و شاردنەوە لەپیتی یەکەمدا، **واتە:** گۆڕینی نونی زەنندار (ساکن) لەدەر بڕیندا بۆ

پیتی (م) ئەگەر پیتی (ب) ی بەدوادابێـت. هاوکات لەگەڵ (اخفاء) کردنی میمەکە.

(لاخْفَا لَدَى) **واتە:** شار دنەوەش بەهەمان شێوە.

پێناسەی (الاخفاء):

لەزمانەوانیدا **واتە:** شاردنەوە.

لەزاراوەدا **واتە:** کاتێك نون و تەنوین بکەوێتە پێش پیتەکانی تر کەبریتین لە پانزە پیت دەشار درێتەوە.

پیتەکانی (الاخفاء): (ص – ذ – ث – ك – ج – ش – ق – س – د – ط – ز – ف – ت – ض – ظ).

ئەم پیتانەش لە سەرەتای پیتەکانی ئەم دێرە دا کۆکراوەتەوە:

صف ذا ثنا کم جاد شخص قد سما دم طیبا زد في تقى ضع ظالما

نمونەی (اخفاء): (يَنْصركم – ءأُنذرتهم – منْشورا – ينْكثون – وانْجينا – منْشورا – ينْقلب – منْسأته – انْدادا – ينْطقون – انْزلنا – انْفقوا – كُنْتم – منْضودا – ينْظرون)[١٠٥].

پایەکانی شاردنەوە سێ پایەن:

تەنها لە چوار وشەدا نەبێت لە قورئان پێویستە ئاشکرا بکرێن ، ئەو وشانەش بریتین لە: (دنیا – صنوان – قنوان – بنیان) .

[١٠٤] لە کتێبی (احکام التلاوة)ی ماموستا (الحصري) داهاتووە کەوشەی (الاقلاب) لەڕووی زمانەوانی یەوەهەڵەیەوە ڕاست و دروست ئەوەیە بڵێین (قلب) نەك (اقلاب)!

[١٠٥] بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القرآن الكريم / ٧٧ .

١ – **بەرزترين شاردنەوە**: لەپيتەكانى (ط – د – ت)ە بەهۆى نزيكيان لە مەخرەجى نونى زننەدارو تەنوينەوە.

٢ – **نزمترين شاردنەوە**: لەپيتەكانى (ق – ك)ە بەهۆى دووريى مەخرەجيان لەپيتى نونى زننەدارو تەنوينەوە.

٣ – **شاردنەوەى مام ناوەند**: لە پيتەكانى ترداية چونكە مەودايەكى مام ناوەنديان هەيە لە مەخرەجى نونەوە[١٠٦].

چۆنيەتى دەربڕينى شاردنەوە (الأخفاء):

١ - خوێنەر خۆى بۆ ئامادە دەكات لەپێش پيتى نونەوە، **واتە**: بۆنمونە لەپيتى (فانذر) خوێنەر دەمى ئامادە دەكات لە مەخرەجى هەمزەوە بۆ مەخرەجى (ذ).

٢ - **هاوكات پێويستە** (غنة) **واتە**: مينگەى لەگەڵدا ئەنجام بدرێت.

٣ - دەنگێكى كەميش لەدەمەوە دەر دەچێت بەهۆى دانەخستنى

مەخرەجى نون بەلاّم دەبێت مينگەكە زۆر بێت ٧٥٪ مينگە، ٢٥٪ لە دەمەوە[١٠٧].

سوود: گەورەيى و بچوكى مينگە لە حالەتى شاردنەوە دەگەرێتەوە بۆ بەرزى و نزمى پيتەكە، بۆ نمونە: مينگە گەورە دكرێتەوە ئەگەر بە دواى نونى زەننەدارو تەنويندا پيتێكى بەرز بێت: (ص – ض – ط – ظ – ق)، **وەكو**: (ينصركم – منظود – ينطقون – فانظر – ينقلب).

---

[١٠٦] بڕوانە: الميسر الفريد / ١٠٤ ، غاية المريد / ٦٥ .

[١٠٧] ئەمە بۆچونى دكتۆر (ايمن سويد)ە، لەكتێبى النور المبين /٤٠ .

بابەتی مەددەكان

٦٩. وَالمَـدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِـبٌ أَتَـى   وَجَائِزٌ وَهْـوَ وَقَصْـرٌ ثَبَتَا

واتە: جۆرەكانی مەدد بریتین لە مەددی (لاَزِمٌ) و (وَاجِـبٌ) و (جَائِزٌ).

پێناسەی (المد):

لە زمانەوانیدا **واتە:** زیادە.

لەزاراوەدا **واتە:** درێژكردنەوەی دەنگ بەیەكێك لە پیتەكانی مەدد.

پیتەكانی مەدد بریتین لە:

(ا) ئەلفی زننە دار پیتی پێش خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت **وەكو**: (قال).

(و) واوی زننەدار پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت **وەكو**: (يقول).

(ي) زەننەدار پیتی پێش خۆی (كسرة)ی هەبێت **وەكو**: (قيل).

هەموو پیتەكانی مەددیش لەوشەی (نوحيها) كۆبونەتەوە[١٠٨].

مەدد دوو جۆرە:

– **بنەڕەتیی یان (ئاسایی):** ئەم جۆرە هۆكارێك نیە بۆ درێژ كردنەوەی، بەڵكو درێژ دەكرێتەوە تەنها بەهۆی بوونی یەكێك لە پیتەكانی "مەدد و لین" لەوشەكەدا، هۆی ناونانیشی بە بنەڕەتی یان ئاسایی ئەوەیە خاوەنی فیترەت و سروشتی تەواو بەبێ زیادوو كەم بەو شێوە دەریدەبڕێت، لەوانەشە ئەوە هۆكاری باس نەكردنی (إبن الجزري)بێت بۆ ئەو جۆرە مەددە.

– **مەددی لاوەكی (الفرعي):** هۆی دروست بوونی یان هەمزەیە یان زننەیە، وەكو دواتر باسیان دەكەین (إن شاءالله).

واتای گشتی:

جۆرەكانی مەدد بریتین لە مەددی (لازم) و (واجب) و (جائز) ئەم جۆری سێیەمیشە دروستە بەكورتی و بەدرێژی بخوێنرێتەوە[١٠٩].

٧٠. فَلاَزِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَـدْ   سَـاكِنُ حَالَيْـنِ وَبِالطُّـولِ يُـمَدْ

(إبن الجزرى) لەم دێڕەدا یەكەمین جۆرەكانی مەدد روونەدەكاتەوە، كە مەددی (لازم)ە.

(إِنْ جَـاءَ بَعْـدَ حَـرْفِ مَـدْ) **واتە:** ئەگەر لەدوای یەكێك لە پیتەكانی مەددەوە بێت.

(سَـاكِنُ حَـالَيْـنِ) **واتە:** لەحاڵەتی ڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر (ساكن) بێت.

(وَبِالطُّـولِ يُـمَدْ) **واتە:** بەئەندازەی شەش جوڵە (حركة).

دوو وتە هەیە سەبارەت بە ناونانی ئەم جۆرە مەددە بە مەددی (لازم):

یەكەم: چونكە هەموو خوێنەرانی قورئان (القراء) یەك دەنگن لەسەر پێویستی درێژكردنەوەی.

دووەم: چونكە ئەم جۆرە مەددە هەر دەمێنێتەوە لە حالی ڕاوەستان و بەر دەوام بووندا.

---

[١٠٨] بڕوانە: الفتح المجيد في علم التجويد / محمد ابراهيم المالكي / ٢٠ .

[١٠٩] بەلاَم كورتكردنەوە واتە: (القصر) لەڕێگەی (الطيبة)ەوەیە، نەك لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە، بۆیە ئەو كەسەش كەڕیوایەتی (حفص) لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە دەخوێنێت بۆی نیە بە (قصر) مەددی نفصل بخوێنێت.

مەددی (لازم) دەبێتە چوار بەشەوە:

أ– مەددی وشەیی قورس كراو (المد الكلمي المثقل) واتە: زەننە كەوتبێتە پاش پیتی مەدد لە یەك وشەدا، زننەكەش تێهەڵكێش كرابێت، **وەكو:** (الضالِّين – حاجّك – تأمرونّي).

ب – مەددی وشەیی سوككراو (المد الكلمي المخفف) وەكو: (ءآلْـٰن) لەهەردوو جێگەكەی سورەتی یونس دا.

ج– مەددی پیتیی قورسكراو (المد الحرفي المثقل) واتە: زننەكە ئەسڵی بێت و تێهەڵكێشراو بێت كەوتبێتە پاش پیتی مەدد، ئەم جۆرەش تەنها لەسەرەتای سورەتەكانەوە هەیە **وەكو:** (طسم) (الم).

د– مەددی پیتی سووككراو (المد الحرفي المخفف) واتە: زننەی ئەسڵی تێهەڵكێش نەكراو لەپاش پیتی مەددەوە هاتبێت **وەكو:** (ق) (الـر).

تێبینیەك سەبارەت بە دەر برینی پیتی (م) لەئایەتی (الم) كەلەسەرەتای سورەتی (آل عمران)ە

لەو حالەتە پێویستە بە ئەندازەی شەش جوڵە درێژ بكرێتەوە، ئەگەر لەگەڵ ئایەتی پاش خۆی پێكەوە خوێندمانەوە لەو حالەتە پیتی (م) لە وشەی (الم) سەر (فتحة)ی دەبێت و هەمزەی وشەی مەزنی (الله)یش دەرناكەوێت، چونكە ئەوە (همزة الوصل)ە لەكاتی بەر دەوام بوون دا لا دەبرێت، (فتحة)ی میمەكەش هەر تووش هاتوە بەهۆی یەكگرتنی دوو زەننەدار.

لەكاتی بەردەوام بوون دا دوو حالەت دروستە:

١– درێژ كردنەوەی پیتی (م) بە شەش جوڵە لەرووی ئەوەوە كە لە بنچینەدا زەننەدارە.

یان كورت كردنەوەی بۆ دوو جووڵە لەرِوی ئەوەی كە زننەكەی نەماوە، هۆكاری مەددە (لازم)ەكە لا چووە.

تێبینی: مەددی (لازم)ی وشەیی كە لە پێشەوەی هەمزەی پرسیار هاتبێت و لەپاشی لامی ناساندن (لام التعريف) هاتبێت پێی **دەوترێت:** (مد الفرق) **واتە:** مەددی جیاكردنەوە، بۆنمونە جیاوازی نێوان وشەی (ءآلْـٰن)ی پرسیار كردنەكە دوو جار لە سورەتی (یونس) هاتووەو وشەی (الآنَ)ەی خەبەری تەنها مەددەكەیە.

مەددی (واجب)ی لكاو (متصل):

٧١. وَوَاجِبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ مُتَّصِلاً إِنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ

لێرەدا باسی جۆرێكی تری مەدمان بۆ دەكات كە بریتیە لە:

(وَوَاجِبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ) **واتە:** مەددی (واجب) ئەو مەددەیە كە پیتی مەدد لە پێش هەمزەوە هاتبێت لەناو یەك وشەدا وەكو دەر دەكەوێت لەوتەی (إبن الجزري) (مُتَّصِلاً إِنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ) **واتە:** لكاو بێت و لە نێو یەك وشە دا بێت **وەكو:** (السوء – قروء – سيئت – جيء – اولئك – ساء).

ئەم جۆرە مەددە هەمیشە لەیەك وشەدا دروست دەبێت، پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان هەموویان یەك بۆچونن لەسەر درێژ كردنەوەی، بەڵام جیاوازیان تێدایە سەبارەت بە ئەندازەی درێژ كردنەوەكەی.

مەددی ڕێپێدراوی جیا (المد المنفصل الجائز):

٧٢. وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاً أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفًا مُسْجَلاً

(وَجَائِزٌ) **واتە:** ئەم جۆرە مەددە ڕێپێدراو (جائز)ی پێ دەوترێت.

(إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاً) **واتە:** ئەگەر پیتی مەدد لە هەمزەكە جیا بێت.

واتە: لە دوو وشەدا بن، پیتی مەدد لە كۆتای وشەی یەكەمدا بێت و هەمزەكە لەسەرەتای وشەی دووەم دا بێت، **وەكو:** (اني أنا – وما أرسلنا – قالوا آمنا) ئەمە بەشی یەكەمە لە بەشەكانی مەددی ڕێپێ دراو (جائز)، بەشی دووەمیش لە حاڵەتێك دایە (عَرَضَ السُّكُونُ) **واتە:** زنەیەكی توشهاتوو دروست بێت.

(وَقْفًا) **واتە:** بەهۆی ڕاوەستانەوە، **وەكو:** (العالمين – نستعين – بارزون – المؤمنون – الباد – البلاد).

لەم واتایانە باسمان كرد، دەر دەكەوێت **مەددی (جائز) دوو جۆرە:**

یەكەم: مەددی جیا (المنفصل) كە هۆكارەكەی هەمزەیە.

دووەم: مەددی توشهاتو بەهۆی زننە (المد العارض للسكون) ئەوەش بەهۆی زننە (سكون)ەوەیە، **حوكمی ئەم دوو جۆرە مەددش ئەوەیە.**

١. كورت بكرێتەوە بۆ دوو جوڵە (٢ حركە).

٢. مام ناوەندی درێژ كرێتەوە چوار جوڵە (٤ حركە).

٣. درێژ كردنەوەی تەواو شەش جوڵە (٦ حركە).

سەبارەت بە مەددی جیا (المنفصل) ئەوە بزانە كە جیابونەوەكەی دوو جۆرە:

١. جیابوونەوەیەكی ڕاستە قینە:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە نوسینی قورئان و دەر برینی دا، **وەكو:** (بما انزل – امري الى الله).

٢. جیا بوونەوەیەكی حوكمی:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە دەربڕیندا و، لابرێت لەنووسیندا (**واتە:** لەنووسینی قورئاندا) **وەكو:** (يأيها – يأدم – هؤلاء – إنه أنا) ئەمەش هەمان یاسای بەسەردا دەسەپێت.

سوود: لەوشەی (هؤلاء) دوو جۆر لە جۆرەكانی مەدد كۆبوەتەوە مەددی جیا لە(هؤ)مەددی لكاو لە (لاء) بۆیە ئاگادار بە[١١٠].

ئاگاداری: جۆرێكی تر هەیە لەمەدد مەددی گۆڕاو (بدل)ی پیٚ دەوترێت، **واتە:** یەكەم جار هەمزەدێت و پاش ئەوە پیتی مەدد دێت، **وەكو:** (آدم – إيمان – اوذوا – آزرُ – اوتوا) لەبنچینەشدا ئەم جۆرە وشانە دوو هەمزەیان هەیە، **واتە:** ئەو وشانە لەبنچینەدا بەم شێوەیە بوونە (أأدم – إئمان – أؤذوا – أأزر – أؤتوا) بەلاّم بەهۆی قورسی دەربڕینی دوو هەمزە پێكەوە عەرەب هەر لەدێر زەمانەوە هەمزەی دووەمیانی گۆڕیوە لە چەشنی جووڵەی پێش خوی، **ئەم جۆرە مەددەش دەبێت بەدوو بەشەوە:**

١. مەددی گۆڕاوی بنەڕەتی (مد البدل الاصلي) كە كەمێك پێش ئێستا باسمان كرد.

٢. مەددی لێكچو بە گۆڕاو (المد الشبيه بالبدل) كە پیتی هەمزەی دوای پیتی مەد لە هەمزەوە نەگۆڕاوە (وەكو جۆری پێشوو) بەڵكو بنەڕەتیە لەخودی وشەدا، **وەكو:** (يشاؤون – ليؤوس).

---

[١١٠] بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٧٧ – ٧٩.

مامۆستای قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خليل الحصري)ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەكتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە/٢٢٨ **فەرمویەتی:**

جیاوازی هەیە لە پایەكانی درێژ كردنەوەی پیتە كانی مەددا، لەڕووی بەهێزی ولاوازی بەپێی جیاوازی هۆكارەكانیان، جا ئەگەر هۆكاری درێژ كردنەوەكە بە هێز بوو، درێژ كردنەوەكە بەهێز دەبێت، ئەگەریش لاواز بوو لاواز دەبێت.

لە **هەموویان** بەهێزتر مەددی (لازم)ە، چونكە لەڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر جێگیرە، **هەروەها** هەموو پێشەوایانیش یەك دەنگن لەسەر درێژ كردنەوەی بەیەك ئەندازە كە شەش جوڵەیە، پاشان هۆكاری مەددی لكاو كە هەمزەیە، ئەویش بەهۆی جێگیربوونی لە ڕاوەستان و بەردەوام بووندا و، یەك دەنگی زانایان لەسەر درێژ كردنەوەی بەئەندازەیەكی جیاواز.

پاش ئەو دوو جۆرە هۆكاری مەددی توش هاتوو بەزەننە دێت، كە (سكون)ە، دكتۆر (أيمن سويد) **دەڵێت:**

ئەگەر زیاتر لە هۆكارێك كۆبوویەوە بۆ یەك پیتی مەدد، هۆكارە لاوازەكە لا دەبرێت و، بەهێزەكە كاری پێ دەكرێت، **وەكو:** لابردنی (بدل) وكار پێكردنی (لازم)و (متصل) یان لابردنی (بدل) و كارپێكردنی (عارض) و (المتصل)، ئەگەر مەددی (متصل) و (عارض) كۆبێتەوە لەوشەیەكدا **وەكو:** (السماء)بە هۆكارە بەهێزەكە كار دەكرێت كە (متصل)ە.

دكتۆر ئەیمن **دەڵێت:**

هەموو ئەم باسەش لەلایەن (إبراهيم شحاتة السمنودي) مامۆستامەوە پوختە كراوەتەوە بەوەی كە **فەرموویەتی:**

اقوى المدود لازم فما اتصل	**فعارض فذو انفصال فبدل**
وسـبـبـا مـد اذا مـا و جـدا	**فـان اقـوى السببين انفـرادا**

بابەتی ڕاوەستان و دەست پێكردن (الوقف والإبتداء)

٧٣. وَبَعْدَ تَجْوِيْدِكَ لِلْحُرُوفِ   لأبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ

٧٤. وَالابْتِدَاءِ وَهْيَ تُقْسَمُ إذَنْ   ثَلاَثَةٌ تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ

پێناسەی (الوقف والابتداء):

(الوقف): لە زمانەوانیدا **واتە:** ڕاوەستان، یان **وەكو:** (إبن منظور) دەڵێت: پێچەوانەی دانیشتن)[١١١].

لە زاراوەدا **واتە:** دەنگ بڕین و كۆتایی هێنان بە خوێندنەوەی وشەیەكی قورئانی پیرۆز لەگەڵ هەناسەدان و هەبوونی نیاز بۆ تەواو كردنی خوێندنەكە جارێكی تر، ڕاوەستانیشی پێ ناوترێت ئەگەر هەناسە نەدات، وەستانیش لە كۆتایی ئایەتەكاندا دەبێت، یان لە كۆتایی وشەیەكدا، هەرگیز لە ناوەڕاستی وشەشدا ئەنجام نادرێت[١١٢].

(الابتداء):

لە زمانەوانیدا: دەستپێكردن.

لە زاراوەدا: دەستپێكردنی قورئان خوێندن پاش بڕین یان ڕاوەستان لە خوێندنەوە، بە ئارەزووی خوێنەرەكە[١١٣].

یان: چۆنییەتی دەستپێكردنی دەربڕینی وشەی قورئان لە حاڵەتی گواستنەوە لە بێ دەنگی یەوە بۆ قسەكردن[١١٤].

گرنگی فێربوونی ئەم زانستە:

دەگێڕنەوە كە (عبدالله بن عمر) ڕەزای خوای لێبێت **فەرموویەتی:** (سەردەمێكمان لە تەمەنمان بەسەربرد، ئیمان و باوەڕمان بەسەردا دادەبەزی لە پێش دابەزینی قورئان، سورەتێك دادەبەزییە سەر پێغەمبەری سەروەر، ئێمەش فێری حەڵاڵ و حەرام دەبووین و

---

[١١١] بڕوانە: (لسان العرب) ماددەی (و، ق، ف)، هەروەها بۆ هەموو واتا زمانەوانییەكانی بڕوانە: علم الوقف والابتداء في القران واللغة العربية / د. عبدالرزاق أحمد الحربى /١٣ — ١٤ .

[١١٢] بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٨٣ .

[١١٣] الجامع / ٣٤٤ .

[١١٤] اللمعة /٨٣ .

فێردەبووین لە چی جێگەیەكدا پێویستە ڕاوەستین، وەكو چۆن ئێوە ئەمڕۆ فێری قورئان خوێندن دەبن، بەڵام ئێمە ئەمڕۆ كەسانێكمان بینی قورئانی لەپێش ئیماندا دەدرێتیٚ سەرتاسەری قورئان دەخوێنێتەوە بەڵام نازانیٚ كامە فەرمانە و كامە هەڕەشەیە، یان لەكام ئایەتدا پێویستە ڕاوەستیٚ)[115].

ئەم شوێنەوارەش كە پێشەوا (البيهقي) دەیگێڕێتەوە، وەكو پێشەوا (السيوطي) **فەرموویەتی:** (بەڵگەیە لەسەر یەكدەنگی هاوەڵان لەسەر گرنگی ئەم بابەتە).

هەروەها بەڵگە لەسەر ئەوەی هاوەڵە بەڕێزەكان فێری ڕاوەستان دەبوون لە قورئاندا، هاوەڵان و تابیعییەكانیش، هەروەها پێشەوا قورئان خوێنەكانیش، لەسەر هەمووشیانەوە پێشەوایان (نافع و ابو عمرو و يعقوب و عاصم) یەكدەنگن لەسەر گرنگی ئەم زانستە بەڕادەیەك كە زۆرێك لە زانایان مەرجیان داناوە كە ئیجازە نەدرێتە هیچ قوتابییەك تاوەكو شارەزانەبێت لە ڕاوەستان لە قورئاندا.

(وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ) **واتە:** پاش شارەزابوونت لە ڕاست و جوان خوێندنەوەی پیتەكان لە ڕێگەی ئەو زانیارییانەی كە وەرتگرت دەربارەیان.

(لاَبُدَّ) **واتە:** پێویستە ئەوان بڕازێنیتەوە بە:

(مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ) شارەزابوون لە زانستی ڕاوەستان لە قورئاندا هەروەها بە:

(الإبتداء) بە زانستی دەستپێكردنیش، چونكە ئەویش مەسەلەیەكی گرنگە. بەهەمان شێوە ئەوەش بزانە كە ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە سیٚ بەشەوە:

١ – ڕاوەستانی تەواو (تام).

٢ – ڕاوەستانی كیفایەت (كافي).

٣ – ڕاوەستانی جوان (حسن).

پاشان پێشەوا (إبن الجزري) دەست دەكات بە شیكردنەوەی ئەم مەسەلە، **دەفەرموویٚت:**

---

[115] بڕوانە: الاتقان في علوم القران / السيوطي/١/٢٣٦.

٧٥. وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَـإِنْ لَمْ يُوجَدِ تَعَلُّقٌ أَوْ كَـانَ مَعْنَىً فَابْـتَدِي

٧٦. فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ إِلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَـوِّزْ فَالْحَسَنْ

(وَهْيَ) **واته:** ئەو جۆرە ڕاوەستانانەی باسمان کرد بۆ ئەوە دەبێت کە:

(لِمَا تَمَّ) واتاکەی تەواو بێت.

واته: ئەو ڕاوەستانە بۆ ئەو جێگایانە لە قورئان کە واتایەکی تەواو بگەیەنێت. تاکو ئێرە قسە دەربارەی ڕاوەستان تەواو بوو، ئینجا دەستی کردە باسکردنی دەستپێکردنەوەی پاش ڕاوەستان و، فەرمووی:

(فَـإِنْ لَمْ يُوجَدِ) **واته:** ئەو جێگەی کە لەسەری ڕادەوەستێت (تَعَلُّقٌ) پەیوەندی نەبوو بە پاشی خۆیەوە.

(أَوْ كَـانَ) یان هەیبوو، بەڵام پەیوەندییەکی واتایی بوو، نەك وشەیی[١١٦].

(فَابْـتَدِي) **واته:** بۆت هەیە لەکاتی گەڕانەوەت بۆ خوێندنی قورئان لەو جێگەوە دەست پێبکەیت کە لە پێشەوە ڕاوەستای. تاکو ئێستا باسی دووجۆر ڕاوەستانی کردووە (تَامُ) پەیوەندی نییە بەدوای خۆیەوە (الْكَافِي) کە پەیوەندی هەیە بەدوای خۆیەوە.

(وَلَفْظًا) **واته:** ئەگەر ئەو پەیوەندییە لە وشەدا بوو (فَامْنَعَنْ) ئەو جۆرە دەستپێکردنە قەدەغە بکە، **واته:** دەست پێمەکە لەو جێگەی کە لەپێشەوەی ڕاوەستاو بووی، بەڵکو لە هەرجێگەیەکەوە دەست پێبکە لە ئایەتەکە کە دروست بێت دەستی پێبکەیت.

(إِلاَّ) تەنها لەیەك حاڵەتدا نەبێت ئەویش:

(رُؤُوسَ الآيِ) **واته:** سەری ئایەتەکان، دروستە ڕاوەستی لەسەریان و، لە سەرەتای ئایەتەکەی پاش خۆیەوە دەست پێبکەیت. با باسەکەشی پێکەوە لکاو بێت لە ڕووی وشەوە، ئینجا ڕوونی کردووە کە ئەم جۆرە پێی دەوترێت: (الْحَسَنْ).

---

[١١٦] واتە: قسەکە پێکەوە لکاوە لە ڕووی واتاوە، بەڵام جیایە لە ڕووی وشەوە، وەکو ڕاوەستان لەسەر ﴿لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْراً﴾الكهف٧١، ئەمە کۆتایی ئایەتەکەیە و، دابڕاوە لە پاشی خۆی لە ڕووی وشەوە، بەڵام پێوەی لکاوە لە ڕووی واتاوە .

واتای گشتی:

ئەو ڕاوەستانانەی كە باس كران بۆ حاڵەتێكە واتاكەی تەواو بێت، جا ئەگەر ئەو جێگەی لەسەری ڕاوەستای هیچ پەیوەندییەكی بەدوای خۆیەوە نەما، لەو حاڵەتە دەتوانی لەوشەی پاش ڕاوەستانەكەتەوە دەست پێبكەیت، یان ئەگەر پەیوەندی هەبوو لە ڕووی واتاوە، نەك لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە ئەوەش هەر دەتوانی لە پاش ئەو جێگەیەی ڕاوەستای لەسەری دەست پێبكەیت.

ڕاوەستانی تەواویش ئەوەیە كە هیچ پەیوەندی بە پێشی خۆیەوە نەبێت ئەمەش زیاتر لەسەر ئایەتەكاندا ڕوودەدات، یان لە كۆتایی سەرگوزشتەكان، **وەكو:** (مالك يوم الدين) و، دەست پێكردن بە (اياك نعبدواياك نستعين).

ڕاوەستانی (كافی)یش ئەوەیە لە جێگەیەك ڕاوەستیت واتاكەی تەواو بووبێت بەڵام لە ڕووی واتاوە پەیوەندی هەر مابێت بەدوای خۆیەوە **وەكو:** (ومما رزقناهم) (وبالاخرة هم يوقنون) بەڵام ئەگەر لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە پەیوەندی مابوو لەو جێگەوە دەست پێ مەكە، ئەگەر سەر ئایەتەكان بێت ئەوە دروستەوە و ڕاوەستانی (حسن)ی پێ دەوترێت.

٧٧. وَغَيْـرُ مَـا تَـمَّ قَبِيْـحٌ وَلَـهُ   أَلْوَقْفُ مُضْـطَرًّا وَيُبْـدَا قَبْلَـهُ

واتە: ئەوە بزانە هەر ڕاوەستانێك جگە لەم ڕاوەستانە (التام – الكافی– الحسن) ڕاوەستانی ناشیرینی پێدەوترێت، دروست نییە ئەو جۆرە ڕاوەستانە مەگەر لە ڕووی ناچارییەوە، دروستیش نییە لە پاش ئەو جێگەی ڕاوەستانەوە دەست پێبكرێت، بەڵكو پێویستە بگەڕێتە دواوە لە پێش ئەو جێگەوە دەست پێبكات كە بەناچاری لەسەری ڕاوەستاوە.

نموونەی ڕاوەستانی ناشیرین (الوقف القبيح) لە دوو جۆر ڕاوەستاندایە:

جۆری یەکەم: ڕاوەستان لەسەر وتەیەك کەواتاکەی ڕوون نییە بە هۆی پەیوەندی زۆری بە پێش خۆیەوە وەکو ڕاوەستان لەسەر وشەی (بسم) لە (بسم الله) یان ڕاوەستان لە سەر (الحمد) لە (الحمد الله)[117].

جۆری دووەم: ڕاوەستان لە جێگەیەك کە گومان دروست دەکات دەربارەی واتایەك کە خوای گەورە ئەوەی نەویستووە **وەکو:** (ان االله لا يستحيي) یان (ما من اله) یان (لاتقربوا الصلاة) و، ڕاوەستانی لەم جۆرە شوێنانە ناشرین ترە.

٧٨. وَلَيسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفِ وَجَبْ وَلاَ حَرَامٌ غيْرَ مَا لَـهُ سَبَبْ

واتە: لە قورئاندا جێگەیەك نیە ئەگەر خوێنەر لەسەری ڕانەوەستێت گوناهباربێت، یان ڕاوەستان لەسەری قەدەغەبێت، مەگەر هۆکارێکی هەبێت، مەگەر ئەوەی کەسێك بەئەنقەست لەسەر (ما من إله) یان (إني كفرت) ڕاوەستێت[118].

پوختەی جۆرەکانی ڕاوەستان

ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە چوار بەشەوە:

بەشی یەکەم: ڕاوەستانی تاقیکردنەوە (الوقف الإختباري). **واتە:** خوێنەر لەسەر وشەیەك ڕاوەستێت خۆی جێگەی ڕاوەستان نەبێت، بەمەبەستی تاقیکردنەوە یان فێرکردن، **بۆنمونە:** لەسەر وشەی (الأيدي) ڕادەوەستێت لە ئایەتی ﴿وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إبْرَاهِيمَ وَإسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الأَيْدِي

---

[117] وەکو ڕاوەستان لەسەر (حرف جر) و جیاکردنەوەی لە (إسم مجرور) و، ڕاوەستان لەسەر (مضاف) و جیاکردنەوەی لە (مضاف إليه)، هەروەها ، ڕاوەستان لەسەر (مبتدأ) و جیاکردنەوەی لە (خبر). ((م. دلێر گەرمیانی))

[118] بڕوانە: الدرر البهية ٧١–٧٣، اللمعة البدرية / ٨٣–٨٥، المنح الفكرية ٢٢٠–٢٤٠ .

وَالْأَبْصَارِ﴾ص٤٥، بەمەبەستی ئەوەی كە بەرانبەرەكەی بزانێت ئەو وشەیە لێرەدا بە جێگیركردنی پیتی (ي) دەنووسرێت و دەخوێنرێتەوە، بەپێچەوانەی وشەی (الأيد) لەئایەتی ﴿اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ص١٧، لێرە بەپیتی (ي) نەنووسراوە بەبێ ئەو پیتەش دەخوێنرێتەوە.

- بۆچی ناونراوە ڕاوەستانی تاقیكردنەوە (الإختباري)؟

چونكە ڕوودانی وەكو وەڵامێكە بۆ پرسیارێك یان بۆ فێركردنی قوتابیە.

حوكمی: دروستە لەسەر هەر وشەیەك ڕاوەستیت، بەمەرجێك بۆ دەستپێكردن خوێنەر بگەڕێتەوە و، لەجێگەیەكەوە دەست پێبكات واتاكەی ڕێك بێت.

بەشی دووەم: ڕاوەستانی ناچاری (الوقف الإضطراري).

واتە: ڕاوەستانی خوێنەری قورئان بەهۆی پێویستیەكەوە **وەكو**: پژمین و، هەناسەكورتی و، گریان، یان هەر هۆكارێكی تر.

- هۆكاری ناونانی بە ناچاری ئەوەیە كەخوێنەر بەویستی خۆی ڕاناوەستێت بەڵكو لەبەر هۆكارێك ناچار دەبێت.

حوكمی: دروستە خوێنەر لەسەر هەرپیتێك ڕاوەستێت، تاكو هۆكاری ڕاوەستانەكەی تەواو دەبێت و، ئینجا بگەڕێتەوە و، بەشێوەیەك دەست پێبكات واتاكەی ڕێكوپێك بێت.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی چاوەڕوانی (الوقف الإنتظاري).

واتە: وەستان لەسەر وشەیەكی قورئان بەمەبەستی تەواو كردنی شێوازەكانی خوێندنەوەی ئەو ئایەتە لەڕووی قیرائاتەوە لەڕووی كۆكردنەوەی قیرائەتەكان.

- هۆكاری ناونانی بە (انتظاري)، چاوەڕوانكردنی مامۆستایە لە قوتابی كە هەڵسێ بەخوێندنەوەی ئایەتەكە بە هەموو ڕووەكانی، وەكو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی ﴿أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ﴾البقرة٦ و، خوێندنەوەی بەپێی خوێندنی پێشەوایانی قورئان خوێندن، **وەكو**: (نافع) و (إبن كثير) و (ابو عمرو) و (ابن عامر) و (عاصم) و (حمزه).

حوكمی: دروستە ڕاوەستان بۆ ئەم مەبەستە لەسەر هەر وشەیەك، تاكو تەواو كردنی شێوازەكانی خوێندنەوە، با واتاكەشی تەواو نەبێت، بەمەرجێك لەپاش تەواو بوون بەشێوەیەك دەست پێ بكاتەوە واتاكەی ڕاست و دروست بێت.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ویستن(الوقف الإختياري).

واتە: خوێنەر لەسەر وشەیەكی قورئان ڕاوەستێت بەویست و ئارەزووی خۆی، بیٚ ئەوەی هیچ هۆكارێك ناچاری بكات بۆ ڕاوەستان.

- هۆكاری ناونانی بەم ناوە چونكە خوێنەر بەتەواوی بە ویست و ئارەزووی خۆی ڕاوەستان هەڵدەبژێرێت لەو جێگەیەدا.

حوكمی: ڕاوەستان دروستە مەگەر لە بارێكدا بێت واتایەكی نەویستراو بگەیەنیٚ، هەروەها دەكرێت لە وشەی پاش ئەو وشەی كە لە سەری ڕاوەستا دەست پیٚ بكات ئەگەر گونجاو بێت، ئەگەر نا لەپێشترەوە دەست پیٚ دەكات.

بەشەكانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە:

لەڕاستیدا زانایان دەربارەی بەشەكانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە جیاوازییان لەنێواندایە، وەكو مامۆستا (محمد علي الضباع) باسی دەكات لە كتێبی (الإضاءة في أصول القراءة) لاپەڕە ٤٨–٥٣[119]، بەڵام ئەوەی كە زانا گەورەكان لەسەری پێكهاتوون و هەڵیان بژاردووە (٤) بەشە، **وەكو:** (أبو عمرو الداني) و (إبن الجزري) بڕیاریان داوە:

یەكەم: ڕاوەستانی تەواو (الوقف التام).

پێناسەی: واتە ڕاوەستان لەسەر قسەیەكی تەواو لەخۆیدا، كەپەیوەندی بەپاشی خۆیەوە نەمابێت، لەڕووی وشەو ئیعرابەوە، نەك لەڕووی واتاوە، **ئەمەش دەبێـە دوو جۆرەوە:**

جۆری یەكەم: پێویستە لەسەری ڕاوەستێت و لەپاش خۆیەوە دەست پیٚ بكەیت، چونكە ئەگەر بدرێتە دەم بڕگەی پێش خۆیەوە، گومان دروست دەكات كەواتایەكی نەویستراو ببەخشێت، هەربۆیە هەندێك بە ڕاوەستانی (لازم) و هەندێك بەڕاوەستانی (واجب) ناوی دەبەن، ئەم جۆرە ڕاوەستانە (التام المقيد) واتە تەواوی مەرج بۆدانراوی پێدەوترێت.

نمونە: ﴿فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ﴾يس٧٦، ڕاوەستان لەسەر وشەی (قَوْلُهُمْ) پێویستە چونكە گەر بدرێتە دەم وشەی پاش خۆیەوە ﴿إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾يس٧٦، گومان دروست دەكات ئەم دوایین بڕگەیە وتەی بێباوەڕان بێت، خۆیشی وانیە، یان ڕاوەستان لەسەر وشەی (يَسْمَعُون) لەئایەتی ﴿إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ﴾الأنعام٣٦ پێویستە، چونكە گەر بدرێت بەدەم بڕگەی پاش خۆیەوە گومان دروست دەكات كە مردووەكانیش وەكو زیندووەكان بەشدارن لە گوێڕایەڵی.

حوكمی: پێویستە لەسەری ڕاوەستێت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، هەربۆیە ناونراوە بە ڕاوەستانی (اللازم).

---

[119] بڕوانە: الإضاءة في أصول القراءة / ٥١، بە وەرگرتن لە المريد في علم التجويد / ٢٠٦ – ٢٠٨ .

نیشانەكەی: میمێكی ئاسۆیی بۆ دادەنرێت بەم شێوەیە(مـ).

جۆری دووەم: ئەوەیە جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، بەواتایەكی تر، دەتوانیت بەدەم برگەی دوای خۆیەوە بیخوێنیتەوە مادام واتاكەی ناگۆڕێت، هەندێكیش لەزانایان بەم ڕاوەستانە دەڵێن: تەواوی ڕەها(التام المطلق).

هۆی ناونانی: چونكە وتەكە لەو شوێنەدا تەواو دەبێت و،پێویستی نابێت بە پاش خۆی، نە لەڕووی وشەو، نە لەڕووی واتا، زۆرجاریش ئەم جۆرە ڕاوەستانە لە كۆتایی ئایەتەكان و لە كۆتایی بەسەرهاتەكاندا دروست دەبێت، یان لەكۆتایی حوكمێكی دیاریكراو، لەوانەشە لە ناوەڕاستی ئایەت یان سەرەتای بێت.

نمونە: ئەم جۆرە ڕاوەستانە نمونەكانی **بەچوار شێواز دێن**:

شێوازی یەكەم: لەسەر ئایەتەكان، وەكو﴿ وَأُوْلَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾البقرة٥، كە ئەوە كۆتایی ئەو ئایەتانەیە پەیوەندیدارن بەحاڵی ئیماندارانەوە، لەپاش ئەوەش باسی بارودۆخی بێ باوەڕان دەكات.

شێوازی دووەم: لەپێش كۆتایی ئایەتەكە دەبێت، وەكو فەرموودەی خوای گەورە ﴿ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَداً إِلَّا اللهَ﴾الأحزاب٣٩، ئەمەش كۆتایی ستایش كردنی پێغەمبەرانە، لە پاش ئەوە دەفەرموێت ﴿ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيباً ﴾ .

شێوازی سێیەم: لە ناوەڕاستی ئایەتە وەكو خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءنِي﴾الفرقان٢٩، ئەمە كۆتایی قسەی كەسی ستەمكارە، پاشان خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولاً Ò ﴾الفرقان٢٩ .

شێوازی چوارەم: لەسەرەتای ئایەتەكان، وەكو خوای گەورە **دەفەرموێت**: ﴿ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ i وَبِاللَّيْلِ﴾الصافات١٣٧-١٣٨، ئەمە كۆتایی واتاكەیە ئەگەر چی (مُّصْبِحِينَ) كۆتایی ئایەتەكەیە.

حوكمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، ڕاوەستانیش لەسەری لەپێشترە تاكو بەردەوام بوون.

نیشانەكانی: دانانی وشەی (قلی) لەسەر پیتەكە كە وتمان جوانترە لەسەری ڕاوەستیت.

سوود: وشەی (قلی) کورتکراوەی ئەم برگەیە (الوقف اولى من الوصل) **واتە:** ڕاوەستان پێشترە لە بەردەوام بوون[120].

بەشی دووەم: ڕاوەستانی (الكافي).

پێناسەکەی: واتە ڕاوەستان لەسەر واتایەکی تەواو لە خۆیدا، بەڵام پەیوەندی ماوە بە واتای پاش خۆیەوە نەك لەڕووی وشەو ئیعرابەوە.

نمونە: ڕاوەستان لەسەر ئایەتی ﴿أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ۝﴾البقرة٦ و، دەستپێکردن بەئایەتی ﴿خَتَمَ اللّهُ عَلَى قُلُوبِهمْ﴾البقرة٧، کۆتایی ئایەتەکە واتایەکی تەواوە **هیچ** پەیوەندیەکی وشەیی یان ئیعرابی بەپاش خۆیەوە نەماوە، بەڵام لەڕووی واتاوە پەیوەندیان پێکەوە ماوە، چونکە هەردوو ئایەتەکە باس لە بارودۆخی بێ باوەڕان دەکەن.

حوکمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێ بکەیت، وەکو ڕاوەستانی تەواو، بەڵام ڕاوەستان لەسەر (وقف تام) جوانترە.

هۆی ناونانی: چونکە پێویستیت نابێت بە واتای پاش خۆی، ئەمیش زۆرترین جۆری ڕاوەستانە لەقورئاندا هاتبێت[121].

نیشانەی: پیتی (ج) لەسەر ئەو وشە دادەنرێت وەکو﴿لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ﴾المائدة٩٥.

بەپێی وتەی (إبن الجزري) لەکتێبی (النشر في القراءات العشر ج١/٣٢٠) ڕاوەستانی کافی هەمووی وەکو یەك نین، بەڵکو هەندێکیان لە هەندێکیان شیاو ترن، **وەکو:**

﴿فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ ﴾البقرة١٠، ئەمە (کافي)ە.

﴿فَزَادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً ﴾ البقرة١٠، ئەمە (کافي) ترە.

﴿بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾ البقرة١٠، لە**هەردووکیان** (کافي) ترە.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی جوان(الوقف الحسن).

پێناسەکەی: ڕاوەستانە لەسەر واتایەکی تەواو لەخۆیدا، بەڵام پەیوەندیدارە بە پاش خۆیەوە لەڕووی وشەو واتاوە.

---

[120] بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٥٤–١٥٥ بەوەرگرتن لە کتێبی/ غاية المريد في علم التجويد / ٢٠٩–٢١٠.

[121] بڕوانە: العميد في علم التجويد/ ١٨٥ بەوەرگرتن لە کتێبی/ غاية المريد في علم التجويد ٢١٠-٢١١.

هۆی ناونانی: چونکە سوودی ئەوەی هەیە ڕاوەستان لەسەری کارێکی جوان و گونجاوە.

جۆرەکانی:

یەکەم: لەناو ئایەتەکەدا بێت، وەکو ڕاوەستان لەسەر فەرموودەی خوای گەورە: ﴿بِسْمِ اللهِ﴾الفاتحة١، یان لەسەر ﴿الْحَمْدُ لِلّهِ﴾الفاتحة٢، ئەوە واتایەکی تەواوە، بەڵام لەهەردوو ڕووەکەوە پەیوەندی بەپاش خۆیەوە ماوە.

حوکمی: دەگونجێت لەسەر ئەو وشە ڕاوەستیت و، ناگونجێت لەپاش خۆیەوە خوێندنەوە دەست پێبکەیت، چونکە پەیوەندی نێوانیان بەهێزە.

دووەم: سەری ئایەت بێت، **ئەوەش دوو شێوازی هەیە:**

یەکەم: ڕاوەستان لەسەر ئایەتەکە هیچ گومانی واتای نەویستراو دروست نەکات، وەکو ڕاوەستان لەسەر ﴿الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ یان لەسەر ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾البقرة١٨٩، یان لەسەر ﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾المزمل١ ئەمەش بەپێی شارەزایانی ئەم زانستە **وەکو:** (السجاوندي) و، دانەری کتێبی (الخلاصة) و، کەسانی تر: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و، باش نیە لەپاش خۆیەوە دەست پێبکەیت[١٢٢]...

دووەم: ئەوەیە ڕاوەستان لەسەر ئایەتەکە گومانی واتایەکی نەخوازراو دروست بکات، وەکو ڕاوەستان لەسەر ﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ﴾الماعون٤، ئەمەش بەپێی بۆچوونی(إبن الجزري) و، زۆرێك لەزانایانی تر، دروست نیە لەسەری ڕاوەستیت، بەڵکو پێویستە لەگەڵ پاشی خۆیدا پێکەوە بخوێنرێتەوە، چونکە نوێژگەران ناوێکی ستایشکراوە، بۆیە نەگونجاوە گوێگر واتیَ بگات وەیل بۆ ئەوانە، ئەوانەی لەسەر ئەم ڕێڕەوەن پێیان وایە ڕاوەستان لەسەر ئەم ئایەتە ڕاوەستانێکی ناشیرینە (وقف قبيح).

تێبینی: لەوانەیە ڕاوەستان جوان بێت، بەڵام دەستپێکردن لەپاش خۆیەوە ناشیرین بێت **وەکو:** ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ﴾الممتحنة١، ڕاوەستان جوانە لەسەری، بەڵام دەست پێکردن لەدوای ئەوەوە ناشیرینە ﴿وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾، چونکە ئەوە واتای هۆشداری لە ئیمان هێنان بەخوا دەگەیەنیَ.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ناشیرین (القبيح).

---

[١٢٢] بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٦١، بەوەرگرتن لە کتێبی / غاية المريد في علم التجويد/ ٢١٢.

پێناسەی: ڕاوەستان لەسەر واتایەك تەواو نەبووبێت خۆی لەخۆیداو،واتایەكی ڕاستیشی نەگەیاندبێت، بە هۆی توندی پەیوەندیەكەی لەگەڵ پاش خۆیدا.

هۆی ناونانی: چونكە ڕاوەستان لەو جێگەیەدا واتا ناگەیەنێت، بۆیە خوێنەر بۆی نیە بەئەنقەست لەسەری ڕاوەستێت مەگەر بۆ پێویستیەكی ناچاری.

ڕاوەستانی ناشیرین دوو جۆرن:

جۆری یەكەم: ڕاوەستان لەسەر بڕگەیەك كە واتا نەبەخشێت، وەك: ﴿بِسْمِ﴾ لە ﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ﴾، ڕاوەستان لەو جێگەیەدا ناشرینە چونكە نازانرێت بەناوی كێ.

جۆری دووەم: ڕاوەستان لەسەر وشەیەك گومانی واتایی دروست بكات كە خوای گەورە ئەوەی نەویستبێت، وەكو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي﴾البقرة٢٦ یان ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ﴾ الإسراء٥٤، یان ﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ﴾النساء٤٣، ئەم جۆرە ڕاوەستانانە زۆر ناشرینە، ئەگەریش بە ئارەزووی خۆی ڕاوەستێت و، مەبەستی ئەوە بێت، ئەو كارە لە بێباوەڕیەوە سەر دەر دەكات پەنابەخوا، بەڵام ئەگەر بەناچاری ڕاوەستا با بگەڕێتەوە و، پێكەوە ئایەتەكان بخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی واتاكان ڕوون ببنەوە.

تاكو ئێرە باسی جۆرەكانی ڕاوەستان لە قورئان تەواو بوو[١٢٣]، ئێستاش باسی دەستپێكردن (الإبتداء) دەكەین.

پێناسەی (الإبتداء):

لەزمانەوانیدا **واتە:** دەستپێكردن.

لەزاراوەدا **واتە:** دەستپێكردنی قورئان خوێندن، ئیتر ئایا لەپاش بڕینی خوێندن بێت و جارێكی تر گەڕابێتەوە، یان لەپاش ڕاوەستان بێت. بەڵام ئەگەر لەپاش بڕینی خوێندن بێت پێویستە ڕەچاوی حوكمەكانی (إستعاذة) و (بسملة) بكات لەكاتی دەستپێكردندا، بەڵام ئەگەر لەپاش ڕاوەستان بێت پێویست بەوە ناكات چونكە ڕاوەستانەكە بۆ پشوو دان و هەناسەدان بووە.

لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) پیشەوا (إبن الجزري) **دەفەرمویت:**

دەست پێكردن هەمیشە بە ویست و ئارەزووە، بەپێچەوانەی ڕاوەستانەوە كە لەوانەیە بەناچاری بێت، بۆیە دروست نیە دەستپێكردن بە واتایەكی تەواو و قسەیەكی سەربەخۆوە نەبێت، **دەستپێكردنیش دوو جۆرە:**

---

[١٢٣] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر/٢١٠-٢١٤.

١. دەستپێكردنی جوان.

٢. دەستپێكردنی ناشیرین.

یەكەم: دەكرێت لەهەر ئایەتێكەوە كە واتایەكی ڕوون و ئاشكرای هەبێت دەست بكەیت بە قورئان خوێندن، نمونەی ئەم جۆرەش زۆرە.

دووەم: دەستپێكردن بە قسەیەك واتاكە بشێوێنێت، یان بیگۆڕێت، ئەمەش دابەش دەبن بۆ چەند جۆرێك، **نمونە:**

دەست پێكردن بە ﴿أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾المسد١، دەستپێكردنێكی ناشیرینە چونكە واتاكە دادەبڕێت، بەڵام دەستپێكردن بە (يد الله مغلولة) ناشرین ترە، یان دەستپێكردن بە ﴿عُزَيْرٌ ابْنُ اللّهِ﴾التوبة٣٠، یان ﴿وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ﴾الممتحنة١، یان ﴿لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾يس٢٢، زۆرتر ناشیرینە، بۆیە پێویستە خوێنەر خۆی لەو جۆرە دەستپێكردنانە بپارێزێت.بەم شێوەیەش باسەكانی ئەم بابەتەمان تەواو بوو، جگەلە دوو پێناسەی گرنگ كە بریتین لە: (السكت) و (القطع).

پێناسەی بێدەنگی (السكت):

لەزمانەوانیدا **واتە:** لێكترازانی نێوان دوو ئاواز بەبێ هەناسەدان.

لەزاراوەدا **واتە:** بێدەنگی بۆ ماوەیەك كەمتر لەماوەی ڕاوەستان (وقف) بەبێ هەناسەدان بەمەبەستی بەردەوام بوون لە خوێندنەوە.

تێبینیەكی گرنگ:

مامۆستا (محمود خليل الحصري) لە كتێبی (أحكام التلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٦١، دەگێڕێتەوە كە (إبن الجزري) **فەرموویەتی:** بێدەنگی تەنها پەیوەستە بە (سماع)ەوە، **واتە:** بەپێی ڕیواتە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان لە هاوەڵانی كە پێمان گەیشتبێت، بۆیە بێدەنگی دروست نیە لەشوێنێكدا نەبێت كە ڕیوایەتی ڕاستی لەسەر هاتبێت[١٢٤].

جێگەكانی بێدەنگی لە قورئاندا:

یەكەم: لەسەر وشەی (عِوَجَا) لە ئایەتی ﴿وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجَا % قَيِّماً﴾الكهف١، هۆكاری بێدەنگیش لێرەدا ڕوونكردنەوەی واتاكەیە، بۆئەوەی كەس گومانی بۆ دروست نەبێت (قَيِّماً) **واتە:** ڕاست، وەسف بێت بۆ (عِوَجَا) **واتە:** لار، بەڵكو (قَيِّماً) ستایشە بۆ قورئان.

---

[١٢٤] بڕوانە: احكام التلاوة القرءآن الكريم / ٢٦١، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية /٨٨.

دووەم: لەسەر وشەی (مرقدنا) لەئایەتی﴿ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا ﴾یس٥٢، **هۆکاری** بێدەنگی لێرەدا ئەوەیە بزانرێ کە وشەی (هَذَا) تەواوکەری قسەی بێباوەڕان نیە.

سێیەم: لەسەر وشەی (مَنْ) لە ئایەتی ﴿ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴾القیامة٢٧.

چوارەم: لەسەر وشەی (بَلْ) لەئایەتی ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم﴾المطففین١٤، **هۆکاری بێدەنگی** لەهەردوو جێگەی سێیەم و چوارەم لە قورئاندا ئەوەیە گومان دروست نەبێت بۆ خوێنەر کە (مَنْ رَاقٍ) و(بَلْ رَانَ) تێهەڵکێشن و بە (مرّاق) و (برّان) بیخوێنێتەوە.

پێنجەم: پیتی (ه) لەسەر وشەی (مَالِيهْ) لە ئایەتی ﴿ مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيهْ ½ هَلَكَ ﴾ الحاقة٢٨، بەڵام ئەم ئایەتە بە دوو شێوە دەخوێنرێتەوە، بێدەنگی یەکێکیانە، دروستیشە بە ئاشکراکردن (أظهار) بخوێنرێتەوە، هەروەها دروستیشە بەبێ بێدەنگی (عدم سکت) بخوێنرێتەوە ئەوکاتەش تێهەڵکێش دەکرێت، چونکە دوو پیتی هاوشێوەن، بۆیە بە (ماليهّلك) دەخوێنرێتەوە.

شەشەم: (عَلِيمٌ) لە کۆتایی سورەتی (الأنفال) لە ئایەتی ﴿إِنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ È ﴾٧٥، لەکاتێکدا لەگەڵ سورەتی (التوبة) بخوێنرێتەوە، **ئەوەش یەکێکە لە سێ شێوازی خوێندنەوە کە دروستە پێی بخوێنرێتەوە:**

١. بەشێوازی هەڵگێڕانەوە (قلب) واتە (عليمُمْبرآءة...).

٢. ڕاوەستان (الوقف) **واتە:** ڕاوەستان لە کۆتایی سورەتی (الأنفال) و، هەناسەدان و پاشان دەستپێکردن بە سورەتی (التوبة).

٣. بێدەنگی (السکت) **واتە:** بەبێ هەناسەدان، کە ماوەیەکی کورترە لە (وقف).

پێناسەی (القطع):

لەزمانەوانیدا **واتە:** بڕین ولابردن.

لەزاراوەدا **واتە:** بڕینی خوێندنەوە بەیەکجاری و ڕۆشتنە ناو حاڵەتێکی ترەوە، **واتە:** ئەگەر بگەڕێتەوە بۆ خوێندنەوە بە (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) دەگەڕێتەوە، بڕینیش تەنها لەکۆتایی ئایەتەکاندا دروستە، (إبن الجزري) لە (عبدالله بن أبي الهذيل) کە یەکێکە لەسەرانی تابیعیەکان دەگێڕێتەوە کە **فەرموویەتی:** "ئەگەر کەسێکتان ئایەتێکی دەخوێنێ با نەیبڕێت، تاکو تەواوی دەکات" هەروەها لێی دەگێڕنەوە کە **فەرموویەتی:** "هاوەڵان حەزیان نەدەکرد لەناوەڕاستی ئایەتدا ڕاوەستی پێش تەواو کردنی هەموو

ئایەتەكە" ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی كەس بۆی نیە لەهەر شوێنێكی ئایەتدا ڕاوەستێت لە نوێژ بێت یان لەدەرەوەی نوێژ، تاكو ئایەتەكە تەواو نەكات"[١٢٥].

بابەتی پچڕاو و پێك گەیشتوو

(المقطوع والموصول)

[١٢٥] بڕوانە: احكام تلاوة ال ... ٩١.

یەكێك لە پێویستیەگرنگەكانی خوێنەری قورئان ئەوەیە پچڕاو و پێك گەیشتوو لە ئایەتەكاندا بزانێت، **واتە:** لەسەر كامیان دروستە ڕاوەستیت و لەسەر كامیان دروست نیە.

ئەم بابەتەش دەبێتە سێ بەشەوە:

بەشی یەكەم: پێویستە پێكەوە بخوێنرێتەوە.

بەشی دووەم: پێویستە بە پچڕاوی بخوێنرێتەوە.

بەشی سێیەم: جیاوازی لەسەرە. زانایان بە (واجب)یان داناوە لەسەر خوێنەری لێهاتووی قورئان لەم بابەتە شارەزابێت، چونكە هەر وشەیەك بڕاو بێت لە وشەكانی تر، دروستە خوێنەر لەسەری ڕاوەستێت بەمەبەستی فێربوون، یان تاقیكردنەوە، یان هەناسە كورتی و، هۆكاری لەم شێوە، بەڵام ئەگەر لەگەڵ وشەی پاش خۆی پێكگەیشتبێتن دروست نیە ڕاوەستیت لەسەر وشەی دووەم نەبێت، خۆ ئەگەر جیاوازی لەسەر هەبێت لەنێوان زانایاندا ئەوا دروستە خوێنەر ڕاوەستێت لەسەر وشەی یەكەم و دووەمیش.

٧٩. وَاعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا فِي مُصْحَفِ الإِمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى[١٢٦]

پێشەوا (إبن الجزري) ڕوو دەكاتە خوێنەری قورئان و پێی **دەڵێت:** ئەی خوێنەری قورئان، زانا و شارەزابە بە وشە پچڕاو و پێك گەیشتووەكانی قورئانی پیرۆز، ئەوەش بزانە كە پچڕاو لەپێشترە چونكە ئەوە بنچینەیە، هەروەها پێویستە شارەزاییت هەبێت دەربارەی پیتی (ت)

[١٢٦] مەبەستی لە موسحەفەكانی ئیمامی عوسمانە كە فەرمانی كرد بە نووسینەوەیان پاش ئەوەی ناكۆكی خەڵكی بینی لەشێوازی خوێندنەوەی قورئان، پێشتر أبوبكر قورئانی كۆكردبوویەوە و، لەلای (حفصة)ی دایكی ئیمانداران دایناببوو (ﷺ)، نووسینەوەی قورئان كەسانێك پێی هەڵسان لە قورەیش بەسەرۆكایەتی (زيد بن ثابت) (ﷺ)، لە شێوازی ڕێنووسی قورئان لێرنەكە ئەوەیان ڕەچاو دەكرد ئەو وشەی زیاتر لە خوێندنەوەیەكی تێدا بێت بەشێوازێ بنووسرێت ئەو خوێندنەوانە هەڵبگرێت، نوقتە و جووڵەشیان بۆ پیتەكان نەدەكرد، بۆ نموونە: ﴿فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ﴾الحجرات٦، بەم شێوە (فىىىو)یان نووسیوە، بۆیە دەكرێت بە (فتثبتوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایان (حمزة) و (الكسائي) و (خلف العاشر) دەیخوێننەوە، هەروەها دەكرێت بە (فتبینوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایانی تر دەیخوێننەوە، بەڵام كاتێك دەیانبینی شێوازی وشەیەك ناكرێت بەشێوەیەك بنووسرێت كە دوو خوێندنەوە هەڵبگرێت، لە موسحەفێكدا بە شێوەیەك دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەك، لە موسحەفێكی تریشدا بەشێوەیەكی تر دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەكی تر، بۆ نموونە (تجري تحتها الأنهار) لە موسحەفی مەككە بە (تجري من تحتها الأنهار) نووسیان بە زیادكردنی وشەی (من)، ئەوەش خوێندنەوەی (إبن كثير المكي)یە، لەپاش نووسینەوەی موسحەفەكان ئیمامی عوسمان (ﷺ) فەرمانی كرد بەناردنیان بۆ شارە ناودارەكان **وەكو:** (بصرة)، (كوفة)، (شام)، (مكة) موسحەفێكیشی لەلای خۆی بەجێهێشت كە بە (المصحف الأمام) ناسراوە یەكێكیشی بۆ خەڵكی مەدینە تەرخان كرد، لەگەڵ هەموو موسحەفێكیشدا هاوەڵێكی نارد بۆ خوێندنەوە و فێركردنی خەڵكی، بۆیە فەرمانی كرد بە (زيد بن ثابت) بە موسحەفی مەدینە قورئان بخوێنێت وە (عبدالله بن السائب)ی نارد بۆ مەككە و، (المغيرة بن أبي شهاب المخزومي) نارد بۆ شام و، (أبو عبدالرحمن السلمي) و (عامر بن عبد القيس) بۆ بەسرە، بەم شێوەیەش هەموو ناوچەیەك بە موسحەفی خۆی قورئانی دەخوێند، ئوممەتی ئیسلامیش یەك دەنگن لەسەر ڕاستی ئەو شێوازە ڕێنووسانەی كە قورئانیان پێنووسراوەتەوە.

بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم/٢٦١.

لەكاتێكدا ژێردار بێت، یان بەشێوازی (ـة)ی كۆتایی بنووسرێت لە قورئاندا، نمونەی (مقطوع) وەكو: ﴿ فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ ﴾ الأنبياء ٨٧ و، (موصول) وەكو: ﴿ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ﴾القيامة٣.

٨٠. فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لا   مَـعْ مَلْجَـإٍ وَلاَ إِلَـهَ إِلاَّ

٨١. وَتَعْبُـدُوا يَاسِـينَ ثَانِي هُـودَ لاَ   يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلَنْ تَعْلُوا عَلَى

٨٢. أَنْ لا يَقُولُوا لاَ أَقُـولَ إِنَّ مَـا   بِالرَّعْدِ وَالْمَفْتُوحَ صِلْ وَعَنْ مَـا

(فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لا) فەرمانی كردووە بە پچڕانی (ان) لە (لا) لە (١٠) جێگەی قورئاندا.

١. لەگەڵ وشەی (مَلْجَأَ) لەئایەتی ﴿وَظَنُّواْ أَن لاَّ مَلْجَأَ مِنَ اللّهِ﴾التوبة١١٨.

٢. لەگەڵ وشەی (وَلَا إِلَـهَ إِلاَّ) لەئایەتی ﴿ وَأَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴾ هود١٤.

٣. لەگەڵ وشەی (تَعْبُدُوا) لەسورەتی (يَاسِـين) لەئایەتی:﴿أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ﴾٦٠.

٤. لەئایەتی ﴿أَن لاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ﴾هود٢٦، بۆیەش فەرمووی (ثَانِي هُـودَ) لەبەر جیاكردنەوەی لە جێگەی یەكەم ﴿أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ﴾ هود٢.

٥. لەگەڵ وشەی (يُشْرِكْنَ) لەئایەتی ﴿يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً ﴾ الممتحنة١٢.

٦. لەگەڵ وشەی (تُشْرِكْ) لەئایەتی﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئاً ﴾الحج٢٦.

٧. لەگەڵ وشەی (يَدْخُلَن) لەئایەتی ﴿أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ﴾القلم٢٤.

٨. لەگەڵ وشەی (لا تَعْلُوا عَلَى) لەئایەتی ﴿ وَأَن لَّا تعلو عَلَى الله ﴾ الدخان١٩.

٩. لە (أَن لاَّ يِقُولُوا) لە ئایەتی ﴿أَن لاَّ يِقُولُواْ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾الأعراف١٦٩.

١٠. له (لَاَّ أَقُولَ) لەئایەتی ﴿حَقِيقٌ عَلَى أَن لاَّ أَقُولَ عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾ الأعراف١٠٥.

سوود: جیاوازی هەیە سەبارەت بە پچڕانی (أَن لَّا) لە ئایەتی ﴿فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ﴾الأنبياء٨٧، پچڕانیشی لەپێشترە.

(إِنَّ مَا بِالرَّعْدِ) فەرمانە بە پچڕانی (ان) لەگەڵ (م) لەیەك جێگەدا، لە ئایەتی ﴿وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ﴾الرعد٤٠.

(وَالْمَفْتُوحَ صِلْ) فەرمانە بە پێك گەیاندنی (أن) لەگەڵ (ما) هەرچۆنێك هاتبێت، بەم شێوەیە (أمّا).

٨٣. نُهُوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنِّسَا — خُلْفُ الْمُنَافِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَّسَا

٨٤. فُصِّلَتْ النِّسَا وَذِبْحِ حَيْثُ مَا — وَأَنْ لَمِ الْمَفْتُوحِ كَسْرُ إِنَّ مَا

٨٥. لأنْعَامِ وَالْمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا — وَخُلْفُ الانْفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا

(عَنْ مَا نُهُوا) **واتە:** (عن) لە (ما) ببچڕێنن تەنها لەیەك لەئایەتی ﴿فَلَمَّا عَتَوْاْ عَن مَّا نُهُواْ عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ﴾الأعراف١٦٦.

(اقْطَعُوا مِنْ... الْمُنَافِقِينَ) **واتە:** (من) لە (ما) ببچڕێنن **لە دوو جێگەی قورئان بەبێ جیاوازی و ناکۆکی:**

یەکەم: لەئایەتی ﴿هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم﴾الروم٢٨.

دووەم: لەئایەتی ﴿فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ﴾النساء٢٥.

ئاماژەشی بۆ ئەم دوو جێگەیە کردووە (بروم والنسا)، لە جێگەیەکی تریشدا هەیە بەڵام جیاوازی لەسەرە لە ئایەتی ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ﴾المنافقون١٠، پچڕاندنیشی لەپێشترە.

(ام من...وذبح) **واتە:** (ام) لە (من) **لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ جیاوازی لەیەکتر ببچڕێنن:**

١. لەئایەتی ﴿خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ﴾التوبة١٠٩.

٢. لەئایەتی ﴿خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾فصلت٤٠.

٣. لەئایەتی ﴿ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً ﴾النساء١٠٩.

٤. لەئایەتی ﴿ أَم مَّنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُم ﴾الصافات١١.

ئاماژەشی كردووە بۆ جێگەكەی سورەتی (الصافات) بە (وَذِبْح) بەهۆی بەسەرهاتی سەربڕینی (اسماعیل) لەو سورەتەدا.

(حَيْثُ مَا) واتە: (حيث) لە (ما) لەهەر شوێنێكدا هات لە قورئاندا بیپچڕێنن، تەنها لە دوو جێگەشدا هاتووە لە قورئاندا:

یەكەم : ﴿ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ ﴾البقرة١٤٤.

دووەم: ﴿ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ ﴾البقرة١٥٠.

(وَأَنْ لَمِ الْمَفْتُوحَ كَسْرُ) واتە: (أَنْ) كە هەمزەكەی سەری هەبێت لە (لم) لەهەر شوێنێكی قورئاندا بێت بیپچڕێنن.

(إِنَّ مَا الاَنْعَامِ) واتە: (ان) لە(ما) **لەیەك جێگەی قورئاندا لەیەكتر بپچڕێنن**، لەئایەتی ﴿ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لآتٍ ﴾الأنعام١٣٤، (وَالْمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعًا) **واتە:** (أن ما) لەگەڵ وشەی یدعون لەیەكتر بپچڕێنن **لە دوو جێگەدا:**

یەكەم: لەئایەتی ﴿ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ ﴾الحج٦٢.

دووەم: لەئایەتی ﴿ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ ﴾لقمان٣٠.

(وَخُلْفُ الاَنْفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا) **واتە: جیاوازی هەیە لەدوو جێگەدا:**

یەكەم: لەئایەتی ﴿ وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ ﴾الأنفال٤١.

دووەم: لەئایەتی ﴿ إِنَّمَا عِندَ اللّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾النحل٩٥، پێك گەیاندنیشیان لەپێشترە.

تێبینیش دەكرێت كە جێگەی كۆتایی تایبەتە بە (إن ما) نەك (أن ما) بەم شێوەیە:

(إن ما) لە سورەتی الأنعام دا بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، بەڵام لەسورەتی (النمل) دا ناكۆكی لەسەرە و، پێك گەیاندنی لەپێشترە، (أن ما)یش بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، لە

سورەتی (الحج) و (لقمان)دا، لە سورەتی (الأنفال)یش دا ناکۆکی لەسەرەو، پێك گەیاندنی لەپێشترە. خوای گەورەش زاناترە.

تێبینی: لەم چەند دێڕە هۆنراوەیەدا، وشەی (الأنعام) و(الأنفال) بە (لَنْعام) و (لَنْفال) دەخوێنرێتەوە.

٨٦. وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ | رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ

٨٧. خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا | أُوحِي أَفَضْتُمْ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا

٨٨. ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلاَ | تَنْزِيلُ شُعَرَاءٍ وَغَيْرَ ذِي صِلاَ

(إبن الجزرى) فەرمان دەکات بە پچڕاندنی (كُلِّ) لە (مَا) لەیەك جیگەی قورئاندا، بەیەك دەنگی زانایان، لەئایەتی ﴿وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ﴾ إبراهيم٣٤، ناکۆکیش هەیە سەبارەت بە جیاکردنەوەی (كُلِّ) لە (مَا) لەچوارجێگەدا[١٢٧]:

یەکەم: لەئایەتی ﴿كُلَّ مَا رُدُّوٓاْ إِلَى ٱلْفِتْنَةِ﴾النساء٩١.

دووەم: لەئایەتی ﴿كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ﴾المؤمنون٤٤.

سێیەم: لەئایەتی ﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا﴾الأعراف٣٨.

چوارەم: لەئایەتی ﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا﴾الأعراف٣٨، لەجێگەی یەکەم و دووەم بڕاندنە، بەلاّم لەجیگەی سێیەم و چوارەم پێك گەیاندنە، جگە لەم جێگانەش ئاماژەمان پیکرد، هەمووی بە یەك دەنگی زانایان بە پێك گەیاندن دەخوێنرێتەوە.

فەرمان دەکات بە پێك گەیاندنی (بِئْسَ) لەگەلّ (مَا) بەبیّ ناکۆکی **لەدوو جێگەدا**:

یەکەم: لەئایەتی ﴿بِئْسَمَا اشْتَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُواْ﴾البقرة٩٠، ئەوە جێگەی یەکەمە لە سورەتی (البقرة).

---

[١٢٧] بڕوانە: (الفتح المجيد) / للقمحاوي، (الدقائق المحكمة) و (أحكام تلاوة القرآن الكريم لاپەڕە/٢٨٠، بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية /٩٢-٩٦.

دووەم: لەئایەتی ﴿قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِيَ﴾الأعراف١٥٠، ئەوەش لە وتەی (إبن الجزري) (وَالوَصْلُ صِفْ خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا) دەردەكەوێت، باسی ئەوەشی كردووە كە لە ئایەتی ﴿قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ﴾البقرة٩٣، ناكۆكی لەسەر هەیە چونكە **فەرموویەتی:** (كَذَا قُلْ بِئْسَمَا) بەڵام زیاتر كار بە پچڕاندن دەكرێت لەم جێگەیانەدا، هەروەها فەرمانی كردووە بە پچڕاندنی (فِي) لە (مَا) لە (١١) جێگەدا بەبێ ناكۆكی:

١. ﴿قُل لَّآ أَجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ﴾الأنعام١٤٥

٢. ﴿لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ﴾النور١٤

٣. ﴿وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾الأنبياء١٠٢.

٤. ﴿لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُم فَاسْتَبِقُوا الخَيْرَاتِ﴾المائدة٤٨.

٥. ﴿لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ﴾الأنعام١٦٥.

٦. ﴿فِي مَا فَعَلْنَ فِيَ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ﴾البقرة٢٤٠، كەئەمەش جێگەی دووەمە لە سورەتی (البقرة) و، (إبن الجزري) بە (ثَانِي فَعَلْنَ) ئاماژەی پێكردووە.

٧. ﴿وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾الواقعة٦١.

٨. ﴿ضَرَبَ لَكُم مَّثَلاً مِنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾الروم٢٨.

٩. ﴿فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾الزمر٣.

١٠. ﴿فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾الزمر٤٦، تێبینی بكە چۆن ئاماژەی كردووە بۆ هەردووە جێگەكەی سورەتی (الزمر) بە (كِلاَ تَنْزِيلُ).

١١. ﴿أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ﴾الشعراء١٤٦، جگە لەم جێگایانەش پێکەوە دەخوێنرێتەوە بەبێ ناكۆكی، ئەوەش لە فەرموودەی (إبن الجزري) (وَغَيْرَ ذِي صِلا) دەردەكەوێت.

٨٩. فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنِّسَا وُصِفْ

واتە: وشەی (فَأَيْنَمَا) لەهەركوێیەك هات لە قورئاندا لەگەڵ پیتی (ف) پێكیان بگەیەنە، وەكو چۆن (أَيْنَمَا) لەسورەتی (النَّحْل) پێك دەگەیەنی.

كەواتە: وشەی (أَيْنَمَا) **لە دوو جێگەی قورئاندا دێت:**

یەكەم: ﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾البقرة١١٥.

دووەم: ﴿أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ﴾النحل٧٦.

(وَ مُخْتَلِفْ) **واتە: لەسێ جێگەی تردا ناكۆكی لەسەرە.**

یەكەم: ﴿وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ﴾الشعراء٩٢.

دووەم: ﴿مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا﴾الأحزاب٦١.

سێیەم: ﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ﴾النساء٧٨.

پچڕاندنیشی لەپێشترە لە سورەتی (الشُّعَرَا) بەڵام پێك گەیاندنیشی لەپێشترە لە هەردوو جێگەی سورەتی (الأَحْزَاب) و (وَالنِّسَا) چونكە **فەرموویەتی:** (وُصِفْ) **واتە:** وەسف كراوە.

٩٠. وَصِلْ فَإِلَّمْ هُودَ أَلَّنْ نَجْعَلا نَجْمَعَ كَيْلا تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى

٩١. حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ

لێرەدا فەرمان دەكات بە پێك گەیاندنی (إِن) و (لَم) لەیەك جێگەدا.

لەئایەتی ﴿فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ﴾هود١٤، **هەروەها فەرمانی كردووە بە** پێك گەیاندنی (ان) لەگەڵ (لن) **لەدوو جێگەدا:**

یەكەم: ﴿ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِداً ﴾الكهف٤٨ .

دووەم: ﴿ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ﴾ القيامة٣ .

بۆ جێگەی یەكەم بە (نَجْعَلا) و بۆ جێگەی دووەم (نَجْمَعَ) ئاماژەی كردووە.

سوود: مامۆستا (محمود خليل الحصري) باسی جیاوازی كردووە لە ئایەتی ﴿أَن لَّن تُحْصُوهُ﴾ المزمل٢٠، كە پچڕاندنی تێیدا لەپێشترە، هەربەوەش كاردەكرێت، وادیارە ڕێڕەوی (إبن الجزري) پچڕاندنێتی و، خوای گەورەش زاناترە.

هەروەها فەرمانی كردووە بە پێك گەیاندنی (كَيْلا) **لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ ناكۆكی.**

یەكەم: ﴿لِّكَيْلاَ تَحْزَنُواْ عَلَى مَا فَاتَكُمْ ﴾آل عمران١٥٣ .

دووەم: ﴿لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ ﴾الحديد٢٣ .

سێ یەم: ﴿لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً ﴾ الحج٥ .

چوارەم: ﴿لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ﴾ الاحزاب٥٠، كە جێگەی دووەمە تێیدا، لە (٣) جێگەكەی تریش بەبێ جیاوازی لەیەكتر پچڕاون، كە **بریتین لە:**

یەكەم: ﴿ لِكَيْ لاَ يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً ﴾ النحل ٧٠ .

دووەم: ﴿لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ﴾الاحزاب ٣٧، كەجێگەی یەكەمە لە سورەتەكە.

سێ یەم: ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ﴾ الحشر٧ .

هەروەها فەرمانی كردووە بە پچڕاندنی (عَنْ) لە (مَنْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ جیاوازی:**

یەكەم: ﴿ وَيَصْرِفُهُ عَن مَّن يَشَاءُ ﴾ النور٤٣ .

دووەم: ﴿ فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّى عَن ذِكْرِنَا ﴾النجم٢٩ .

(عَنْ مَنْ)یش تەنها **لەم دوو جێگەی قورئاندا هاتوون.** پاشان فەرمانی كردووە بە پچڕاندنی (يَوْمَ) لە (هُمْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ ناكۆكی:**

یەكەم: ﴿يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَى ﴾غافر١٦ .

دووەم: ﴿يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ﴾الذاريات١٣.

٩٢. ومَـالِ هَـذَا وَالَّذِيـنَ هَـؤُلاَ ... تَ حِينَ فِي الإمَامِ صِلْ ووُهِّـلاَ

لێرەدا ئاگادارمان دەكاتەوە كە پیتی (ل) كە لە پاش (ما) دێت، بەجیاكراوەیی دەنووسرێت **لەچوار جێگەی قورئاندا :**

یەكەم: ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾الفرقان٧.

دووەم: ﴿وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ﴾الكهف٤٩.

سێیەم: ﴿فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ﴾المعارج٣٦.

چوارەم: ﴿فَمَا لِهَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾النساء٧٨، **ماموّستا (محمود خليل الحصري)** له (أحكام تلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٨٤ **دەفەرموێت:**

لەو حاڵەتەشدا خوێنەر بۆی هەیە لەسەر پیتی (ما) یان (ل) ڕاوەستێت بەهۆی كورتی هەناسە یان تاقیكردنەوە و شتی هاوشێوە، بەڵام دروست نیە لە لامەكەوە یان لە (بهؤلاء) و (بالذي) دەست پێبكات، بەڵكو پێویستە لە (ما) دەست پێ بكات.

(تَ حِينَ فِي الإمَامِ صِلْ) **واتە:** پیتی (ت) بە پیتی (حين) بگەیەنە **وەكو لەم ئایەتەدا هاتووە:** (ولات. . .مناص) **وەكو:** لە موصحەفی (الإمام)ی عوسماندا هاتووە (ﷺ).

(ووُهِّـلاَ) **واتە:** بەهەڵە دەخوێنرێتەوە خاوەنی ئەو وتەیە، جیاوازی هەیە لەسەر پچراندن و پێك گەیاندنی (ت) لە (حين) بۆچوونی ڕاست و پەسەندیش ئەوەیە لەیەكتر جیابكرێتەوە، **واتە:** (لات) وشەیەكە و (حين) وشەیەكی ترە، بۆچوونێكی تریش هەیە بەڵام ناپەسەندە، بریتیە لە پێك گەیاندنی (ت) لەگەڵ (حين) لەو حاڵەتەشدا دەبێتە (ولا) (تحين) وەكو دوو وشە، ئەم بۆچوونەشی كارپێنەكراوە، بەبەڵگەی ئەوەی پێشەوا گەورەكانی خوێندنەوەی قورئان لەسەر وشەی (ولات) لەكاتی پێویستیدا ڕاوەستاون ئیتر چی بە (ت) بێت یان بە (ه)

لەجیاتی (ت) هیچ كەسێك لەو پێشەوایانە ڕانەوەستاون لەسەر (ولا) بەبێ (ت) ئەم مەسەلەش شتی زۆری لەسەرە، باسكراوە لە كتێب و سەرچاوەكانی تەجویدا[١٢٨].

٩٣. وَوَزَنُوهُـمْ وَكَالُوهُـمْ صِـلِ كَذَا مِنَ ال وَهَا وَيَا لاَ تَفْصِلِ

لەم دێڕەدا فەرمانی كردووە بە پێك گەیاندنی (هُـمْ) لەگەڵ هەردوو وشەی (وَوَزَنُوهُـمْ) و (كَالُوهُـمْ) لەئایەتی ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخسِرُونَ﴾المطففين٣، ئەمەش بە كۆدەنگی زانایان، دروستیش نیە ڕاوەستان لەسەر وشەی (كَالُو) یان (وَزَنُو) چونكە ئەوە وەكو ڕاوەستانە لەسەر وشەی (ثقفتموهم) لەئایەتی (حيث ثقفتموهم).

(كَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لاَ تَفْصِلِ) لێرەدا ڕوونی دەكاتەوە كە دروست نیە (ال) لە وشەی دوای خۆی جیابكرێتەوە **وەكو:** (المؤمنون، التقوى)، **هەروەها** دروست نیە (ها) جیابكرێتەوە **لەم جۆرە وشانە:** (هاأنتم، هؤلاء) **هەروەها** دروست نیە (ي) لەم جۆرە وشانە (يأيها، ياآدم) جیابكرێتەوە.

سوود: (ان) لەگەڵ (لو) **تەنها لە چوار جێگەی قورئاندا هاتووە:**

یەكەم: ﴿أَن لَّوْ نَشَاء أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ﴾الأعراف١٠٠.

دووەم: ﴿أَن لَّوْ يَشَاءُ اللّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعاً﴾الرعد٣١.

سێیەم: ﴿أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ﴾سبأ١٤.

چوارەم: ﴿وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقاً﴾الجن١٦، لە هەرسێ جێگاكانی یەكەم و دووەم و سێیەمدا پچڕاون لەیەكترو، **لەجێگەی چوارەمیشدا جیاوازی لەسەر هەیە**[١٢٩].

سوود: هەندێ وشەی تر هەیە هەمیشە پێكەوەن و جیاناكرێنەوە، **كە بریتین لە:**

١. (من) لەگەڵ (ما) لەهەركوێیەكدا بێت لەقورئاندا.

٢. (من) لەگەڵ (ما)ی پرسیاركردندا **وەكو:** ﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ الطارق٥.

[١٢٨] بڕوانە: النشر ج٢، تقريب النشر/٨١، اتحاف فضلاء البشر/١٠٦. بەوەرگرتن لە الدرر البهية **٢/٨٣.**

[١٢٩] بڕوانە: فتح المجيد شرح كتاب العميد/**٢٧٠**، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية/١٠٢.

٣. (إِلْ يَاسِين) لەئايەتى ﴿سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ﴾الصافات١٢٣، بەجيا دەنووسريَت بەلاَم ڕاوەستان دروست نيە لەسەر (ال).

٤. (نعما) تەنها لە **دوو جيَگەى قورئاندا هاتووە.**

- ﴿إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ﴾البقرة٢٧١.

- ﴿إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ﴾النساء٥٨.

٥. مهما لەئايەتى﴿وَقَالُواْ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِن آيَةٍ﴾الأعراف١٣٢.

٦. (يوم) لەگەلّ (إذ) هەرچۆنيَك بيَت.

٧. (حين) لەگەلّ (إذ) هەرچۆنيَك بيَت.

٨. پيتى (ل) لەگەلّ (إن) لە (لئن).

٩. (لأن) لەگەلّ (لا) لە وشەى (لئلا).

١٠. (ويْ) لەگەلّ (كَأَن) **لە دوو جيَگەى يەك ئايەتدا** لە سورەتى (القصص) ﴿وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ ٨٢.

١١. (يَبْنَؤُمَّ) لەئايەتى ﴿قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ﴾طه٩٤، بەجياكراوەيش هاتووە لە ئايەتى {قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ﴾الأعراف١٥٠، هەربۆيە دەكريَت لەسەر (إبن) ڕاوەستيت لە سورەتى (الأعراف) و، دروست نيە ڕاوەستيت لەسەر ئەو پيتە لەسورەتى طه.

١٢. (لولا) هەميشە بە پيَك گەيەنراوى هاتووە، واتە ڕاوەستان دروست نيە لەسەر وشەى (لو)، هەروەها لەسەر وشەى (لوما).

سوود: ڕاوەستان لەسەر وشەى (ما) لەئايەتى ﴿أَيًّا مَّا تَدْعُواْ فَلَهُ الأَسْمَاء الْحُسْنَى﴾الإسراء١١٠، هەروەها ڕاوەستان دروستە لەسەر (ايا) بەلاَم دەستپيَكردن دروست نيە تەنها لەسەر (ايا) ەوە نەبيَت[١٣٠].

---

[١٣٠] بۆ زياتر شارەزابوون لەم بابەتە بڕوانە:

بابەتی تائەکان

٩٤. وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ   لأعْرَافِ رُومٍ هُودٍ كَافِ الْبَقَرَهْ

(إبن الجزري) لەم دێڕی هۆنراوەکەیدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە وشەی (رَحْمَتُ) لە موصحەفی عوسماندا (رضي الله عنه) **لە حەوت جێگەی قورئاندا** بە پیتی (ت)ی کراوە **نووسراوە**:

یەکەم: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾ الزخرف٣٢.

دووەم: ﴿وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ الزخرف٣٢.

سێیەم: ﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ الأعراف٥٦.

چوارەم: ﴿فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ﴾ الروم٥٠.

پێنجەم: ﴿رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ هود٧٣.

شەشەم: ﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا﴾ مريم٢.

حەوتەم: ﴿أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ﴾ البقرة٢١٨.

سوود: (زَبَرَهْ) **واتە:** نووسی، مەبەست لە پێشەوا عوسمانە (رضي الله عنه)، هەر ئەویش بوو لە بەشی ڕابردوودا بە (في المصحف الإمام) ئاماژەی بۆ کرا.

- أحكام تلاوة القرآن الكريم / ٢٨٤.
- مختصر بلوغ الأمنية / ٢٣.

(الزبور) **واتە:** نووسراو (ولقد كتبنا في الزبور)[131].

٩٥. نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلِ إِبْرَهَـمْ   مَعًا أَخَيْرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هُـمْ

٩٦. لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّورِ   عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّـورِ

ئاگادارمان دەكات لەوەی كە وشەی (نِعْمَتْ) بە تائی كراوە نووسراوە، **لە پانزە جێگەی قورئاندا:**

یەكەمیان لە ئایەتی ﴿وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ﴾البقرة٢٣١، سێ جێگەشیان لە سورەتی (النحل) كە دانەر بە (ثَلاثُ نَحْلْ) ئاماژەی پێكردووە، كە **بریتین** لە:

یەكەم: ﴿أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ﴾النحل٧٢.

دووەم: ﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا﴾ ٨٣.

سێیەم: ﴿وَاشْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾النحل١١٤.

دوو جێكەشیان لە سورەتی (ئیبراهیم)دایە، كە دانەر بە (إِبْرَهَـمْ مَعًا) ئاماژەی بۆ كردووە:

یەكەم: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُواْ نِعْمَتَ اللّهِ كُفْراً﴾إبراهيم٢٨.

دووەم: ﴿وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا﴾إبراهيم٣٤.

(مَعًا أَخَيْرَاتٌ) **واتە:** كۆتایەكانی هەردوو سورەتی (النحل) و (إبراهيم) وەكو جیاكردنەوە بۆ سەرەتاكانی، یەك جێگەشیان لە سورەتی (المائدة) دایە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ﴾ ١١.

(عُقُودُ الثَّانِ) **مەبەستی دوو جێگەی لە سورەتی (المائدە)**، بۆئەوەی بزانرێ كە مەبەستی یەكەم جێگەی ئەو سورەتە نیە.

[131] بڕوانە: القاموس المحيط والمعجم الوسيط، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية.

(هُـمْ) کە کردارەکەی تێدایەو، بریتیە لە (هُـمْ)، دێڕی دووەمیش باسی **چوار جێگەی تری لەخۆ گرتووە:**

هەشتەم : ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ﴾لقمان٣١.

نۆیەم : ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾فاطر٣.

دەیەم : ﴿فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ﴾الطور٢٩.

یازدەهەم: ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاءً﴾آل عمران١٠٣.

(عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّورِ) **واتە:** وشەی (لعنت) **لە دوو جێگەدا لە قورئان بە تائی کراوە نووسراوە:**

یەکەم: ﴿ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾آل عمران٦١.

دوو: ﴿وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾النور٧.

٩٧. امْرَأَتُ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ

لێرەدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە وشەی (امْرَأَت) بە تائی کراوە نووسەراوە **لە حەوت جێگەی قورئاندا:**

یەکەم: ﴿وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ﴾يوسف٣٠.

دووەم: ﴿قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ﴾يوسف٥١.

سێیەم: ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾آل عمران٣٥.

چوارەم: ﴿وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ﴾القصص٩.

پێنجەم: ﴿اِمْرَأَتَ نُوحٍ﴾التحريم١٠.

شەشەم: ﴿وَامْرَأَتَ لُوطٍ﴾ التحريم١٠.

حەوتەم: ﴿امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ﴾التحريم١١.

قسەیەکی خۆش: هەموو وشەیەکی (أمرأت) ئەگەر لەگەڵ مێردەکەیدا باسکرابێت لە قورئاندا بە (ت)ی کراوە نووسراوە[132].

(مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ) **واتە:** وشەی (مَعْصِيَتْ) بە (ت)ی کراوە نووسراوە **لە دوو جێگەی سورەتی (المجادلة):**

یەکەم: ﴿ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ ﴾المجادلة٨.

دووەم: ﴿ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ ﴾المجادلة٩.

٩٨. شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ كُلاًّ وَالانْفَالِ وَحَرْفَ غَافِرِ

(شَجَرَتَ الدُّخَانِ) **واتە:** وشەی (شَجَرَتَ) بە تائی کراوە نووسراوە، لەئایەتی ﴿ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ W طَعَامُ الْأَثِيمِ ¡ ﴾الدخان٤٣-٤٤.

(سُنَّتْ) **واتە:** وشەی (سُنَّتْ) بە تائی کراوە نووسراوە، **لە پێنج جێگەی قورئاندا:**

یەکەم: ﴿ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ﴾فاطر٤٣.

دووەم: ﴿ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴾فاطر٤٣.

سێیەم: ﴿ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴾فاطر٤٣.

چوارەم: ﴿ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴾الأنفال٣٨.

پێنجەم: ﴿ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ ﴾غافر٨٥

٩٩. قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإِبْنَتْ وَكَلِمَتْ

١٠٠. أَوْسَطَ الاَعْرَافِ وَكُلّ مَا اخْتُلِفْ جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

(قُرَّتُ عَيْنٍ) **واتە:** وشەی (قُرَّت) بە پیتی (ت)ی کراوە نووسراوە، لە ئایەتی ﴿ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ ﴾القصص٩.

---

[132] بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم / ٣٠١.

(جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ) **واتە:** وشەی (جَنَّتْ) بە تائی کراوە نووسراوە، لەئایەتی: ﴿فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ﴾الواقعة٨٩.

(فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإِبنتْ) **واتە:** ئەم سێ وشانە بە تائی کراوە نووسراون لەهەرکوێ هاتبێتن **وەکو:** ﴿فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾الروم٣٠ و، لەئایەتی ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ﴾التحريم١٢، (وَكَلِمَتْ أَوْسَطَ الاَعْرَافِ) **واتە:** وشەی (كَلِمَتْ) بە پیتی (ت)ی کراوە نووسراوە، لە سورەتی (الاَعْرَافِ) ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى﴾ الأعراف١٣٧.

(وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ...عُرِفْ) **واتە:** هەموو ئەو جێگانەی کە زانایانی قورئان خوێندن ناکۆکیان هەبووە دەربارەی، **لەم جێگەیەدا بە تائی کراوە دەنووسرێت:**

بەکورتی: وشەی (كَلِمَتْ) **لە پێنج جێگەی قورئاندا بە (ت)ی کراوە نووسراوە:**

یەکەم: ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاً﴾الأنعام١١٥.

دووەم: ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾الأعراف١٣٧.

سێیەم: ﴿كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُواْ﴾يونس٣٣.

چوارەم: ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾يونس٩٦.

پێنجەم: ﴿وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا﴾غافر٦، موسحەفەکانیش جیاوازیان تێدایە لە شێوەی نووسینی وشەی (كَلِمَتْ) **لەسێ جێگەی ئەم پێنج جێگەیەدا،** کە بریتین لە سورەتی (الأعراف) و (یونس) و (غافر) هەر بۆیە دروستە بە (ت) و (ه) لەسەریان ڕاوەستیت، بەڵام ئەوەی زیاتر کاریان پێدەکرێت ڕاوەستانە لەسەریان بە (ت)[١٣٣].

هەروەها ئەم وشانە لە قورئاندا بە (ت) ی کراوە نووسراون:

١. (جِمَالَتٌ) ﴿كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾المرسلات٣٣.

٢. (بَيِّنَتٍ) ﴿فَهُمْ عَلَى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ﴾ فاطر٤٠.

٣. (غَيَابَتِ) ﴿أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ﴾يوسف١٥.

---

[١٣٣] دەگەڕێتەوە بۆ (سماع) لە قارئەکانەوە. ((م.دلێر گەرمیانی))

٤. **ناوی كۆكراوە كە بە پیتی (ت) كۆتایی هاتبێت، وەكو:** (الآيات، آيات، مبينات، بينات، متبرجات، المؤتفكات، المنشآت، والعاديات، الذاريات، العاديات، المرسلات، النازعات).

٥. ملكوت، جالوت، طالوت، التابوت، الطاغوت.

٦. (أبت) **لە سورەكانی** (يوسف، مريم، القصص، الصافات).

٧. (هيهات) **لەئایەتی** ﴿ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴾المؤمنون٣٦.

٨. (مرضات) **لەسێ جێگەی سورەتەكانی:** (البقرة ٢٠٧-٢٦٥)،(النساء ١١٤)،(التحريم ١).

٩. (ذات) **لەئایەتی** ﴿ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ﴾الأنفال١، ﴿ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ﴾النمل٦٠.

١٠. (ولات) **لەئایەتی** ﴿ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴾ص٣.

١١. (اللات) **لەئایەتی** ﴿ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ﴾النجم١٩.

بابەتی هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل)

بابزانین هەمزە لەسەرەتای وشەوە دوو جۆرە:

-**هەمزەی پچڕاندن (همزة القطع):** کە بریتیە لەو هەمزەی جێگیر دەبێت، لەحاڵی دەسپێکردن و بەردەوا بووندا.

-**هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل)**: بریتیە لەو هەمزەی کە لە سەرەتای وشەدا جێگیر دەبێت و، لەبەردەوام بووندا نامێنێت[١٣٤]، هۆکاری ناونانیشی بەهەمزەی پێك گەیاندن ئەوەیە سەرەڕای ئەوەی لەکاتی پێك گەیاندندا لادەبرێت، بەڵام پێش و پاشی خۆی بەیەکتر دەگەیەنێت، دەڵێنیش هۆکارەکەی ئەوەیە کە قسەکەر بەهۆیەوە دەتوانێت زەنندار (ساکن) دەربڕێت، (الخليل بن أحمد)یش بە (سُلّم اللسان) **واتە:** پەیژەی زمان ناوی دەبرد، چونکە هەمیشە دەستپێکردن بە پیتێکی بزواو دەبێت و ڕاوەستانیش بە زەنندار، بۆیە نیاز زۆر بوو بەئامرازێك بۆئەوەی بتوانین زەنندار دەربڕین، ئەو ئامرازەش هەمزەی پێك گەیاندنە.

بزوێنی دەستپێکردن لە کردارەکاندا لەوانەیە بە بۆر (ضمة) بێت و، لەوانەشە بە (کسرة)

١٠١. وَابْدأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ إنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ

بێت، ئەگەر بە بۆر بێت، مەرجی ئەوەیە سێیەم پیتی بۆری هەبێت، **بۆنمونە:** (لە ڕابوردوودا): (استُحفظوا، اجتُثت، وابُتلي) **وەکو: لەم ئایەتانەدا هاتووە.**

- ﴿ وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُواْ مِن كِتَابِ اللّهِ ﴾المائدة٤٤.

- ﴿ وَمَثلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴾إبراهيم٢٦.

- ﴿ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً ﴾الأحزاب١١.

نمونەی (فەرمان)یش:

- ﴿ ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ﴾النحل١٢٥.

---

[١٣٤] بڕوانە: شرح الأشموني و شرح إبن عقيل لەسەر الفية إبن مالك.

﴿اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ﴾العنكبوت٤٥، پێویستە بۆرەكەش (لازم) بێت، نەك توشهاتوو (عارض) وەكو: (ابْنُوا) لە ئایەتی ﴿فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَاناً﴾الكهف٢١، (وَامْضُوا) لەئایەتی ﴿وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ وَامْضُواْ حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴾الحجر٦٥، روون كردنەوەی ئەم جۆرە وشانەش كە (عارض)ن ئەوەیە، بۆ نموونە: وشەی (اقضوا) بنچینەكەی (أقضيوا)ە بۆیە بۆری (ي)ەكە گۆیزرایەوە بۆ (ض)ەكە و، هەردوو پیتی زەنندداری (ي) و (و) پێك گەیشتن، بۆیە (ي)ەكە بەهۆی یەككرتنی دوو (ساكن) لابرا و، وشەكەش بوو بە (اقضوا)، بەهەمان شێوەش لە وشەكانی تر.[135]

١٠٢. وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي لاسْمَاءِ غَيْرَ اللاَّمِ كَسْرَهَا وَفِي (وَاكْسِرْهُ

حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ) واتە: هەمزەی پێك گەیاندنەكە با (كسرة)ی هەبێت، ئەگەر لەسەرەتای كردارەكەبوو سێیەمی ئەو دوو كردارەش (كسرة) یان (فتحة)دار بوو، وەكو: (اغْفر، اتْهوا).

بەكورتی: بزوێنی دەستپێكردن بە ژێر (كسرة) مەرجەكەی ئەوەیە پیتی سێیەمی كردارەكەیان سەر (فتحة)ی هەبێت وەكو: ﴿وَإِذَا انقَلَبُواْ إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُواْ فَكِهِينَ﴾المطففين٣١، یان ژێر (كسرة)ی هەبێت وەكو: ﴿رَّبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾الدخان١٢.

(وَفِي الاسْمَاءِ) **واتە**: ئەو ناوانەی كە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەست پێدەكات.

(كَسْرَهَا) **واتە**: ژێر دانان بۆ هەمزەكە، جگە لە (ال) كە جیایكردووەتەوە.

(غَيْرَ اللاَّمِ) **واتە**: جگە لە هەمزەی (ال)ی ناساندن (التعريف)، چونكە لەو حاڵەتەدا سەر (فتحة)ی هەیە **وەكو**: (النهار).

١٠٣. إبن مَعَ إبنةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ وَامْرَأَةٍ وَاسْمٍ مَعَ اثْنَتَيْنِ

[135] لە بنەڕەتدا لەسەر وەزنی (يَفْعِل)ە كەواتە كەواتە عەینی فیعلەكە (كسرة)یە. ((م.دلێر گەرمیانی))

لەم دێڕەدا باسی هەندێ ناومان بۆ دەکات کە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەنووسرێت، لەکاتی دەست پێکردندا بە ژێر (کسرة) دەست پێدەکات، ئەو ناوانەش **بریتین لە**:

١. (إبن) **وەکو:** ﴿ إِنَّ ٱبۡنِي مِنۡ أَهۡلِي﴾هود٤٥.

٢. (إبنة) **وەکو:** ﴿وَمَرۡيَمَ ٱبۡنَتَ عِمۡرَانَ﴾التحريم١٢.

٣. (امرئ) **وەکو:** ﴿إِنِ ٱمۡرُؤٌاْ هَلَكَ لَيۡسَ لَهُۥ وَلَدٞ﴾النساء١٧٦.

٤. (اثنين) **وەکو:** ﴿ثَانِيَ ٱثۡنَيۡنِ إِذۡ هُمَا فِي ٱلۡغَارِ﴾التوبة٤٠.

٥. (امرأة) **وەکو:** ﴿وَإِنِ ٱمۡرَأَةٌ خَافَتۡ﴾النساء١٢٨.

٦. (اسم) **وەکو:** ﴿سَبِّحِ ٱسۡمَ رَبِّكَ ٱلۡأَعۡلَى ﴾الأعلى١.

٧. (اثنتين) **وەکو:** ﴿فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ﴾النساء١٧٦،

ڕوون کردنەوە: با بزانیت کە هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل) لەهەموو کردارێکی ڕابردوودا هەیە کەبریتیە لە زیاتر لە چوار پیت **واتە:** (پێنجی یان شەشی بێت) **وەکو:** (انطلق – استخرج) **هەروەها لە چاووگی ئەو کردارانەش وەکو:** (انطلاق – استخراج).

هەروەها ژێریشیان هەیە (مکسور)ن، لەو ناوانەی لای خوارەوە:

(إبن – إبنة – امرؤ – امرئ – امرأة – اثنان – اثنين – اثنتين – اسم).

بە هەمان شێوە بە ژێر (کسرة) دەست پێ دەکرێت ئەگەر سێیەم پیتی کردارەکە ژێری هەبێت، بەپێی بنچینەکەی دواتر بۆر (ضمة)ی توش هاتبێت، لەو جۆرەش لە قورئاندا پێنج کردار هاتووە:

١. (امشوا) **لەئایەتی**﴿أَنِ ٱمۡشُواْ وَٱصۡبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمۡ ﴾ص٦.

٢. (ابتوا) **لەئایەتی** ﴿ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ﴾الأحقاف٤.

٣. (إبنوا) **لەئایەتی** ﴿قَالُواْ ٱبۡنُواْ لَهُۥ بُنۡيَٰنٗا فَأَلۡقُوهُ فِي ٱلۡجَحِيمِ﴾الصافات٩٧.

٤. (اقضوا) لەئایەتی ﴿ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ﴾ يونس٧١.

٥. (امضوا) لەئایەتی ﴿وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ﴾الحجر٦٥.

چونکە بنچینەی ئەو کردارانە **بریتین لە**: (امشیوا)، (ایتیوا)، (إبنیوا)، (اقضیوا)، (امضیوا).

سوود: ئەگەر ڕاوەستایت لەسەر وشەی (بئس) بۆ پێویستی یان تاقیکردنەوە، یان هەر هۆکارێکی تر و، ویستت بە (الإسم) دەست پێبکەیت لە سورەتی (الحجرات) لەئایەتی ﴿بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾الحجرات١١، لەو حاڵەتەدا دوو **شێوازت لە بەردەمدایە بۆ خوێندنەوەی:**

١. دەست پێکردن بە **هەمزەی پێك** گەیاندن بەسەر (فتحة) و، **واتە**: (أَلسْمُ).

٢. **لابردنی هەمزەکەو**، دەست پێکردن بە لامێکی ژێردار، **واتە**: (لِسْمُ) بەلأم لەحاڵەتی پێك گەیاندنی (بِئْس) بە (الِإسم) تەنها بەیەك شێواز دەخوێنرێتەوە ئەویش لابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و دانانی ژێرە بۆ لامەکە، واتە وەکو حاڵەتی دووەم[١٣٦].

بابەتی ڕەوم و ئیشمام

[١٣٦] بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم ٤٢٣.

١٠٤. وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الحَرَكَهْ   إِلَّا إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ

١٠٥. إِلَّا بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِمْ   إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ

(وَحَاذِرِ) **واته:** ووریابە لەوەی.

(الْوَقْفَ بِكُلِّ الحَرَكَهْ) **واته:** بە هەموو جوڵەکە لەسەر پیتی کۆتایی وشەوە ڕاوەستیت، وەکو هەندێ –بۆ نمونە– لە وشەی (تَبّ) لەئایەتی: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾المسد١، ئەنجامی دەدەن، چونکە لە پیتی کۆتایی وشە پێویستە بە زەننە (سکون) ڕاوەستێت.

(إِلَّا إِذَا رُمْتَ) **واته:** مەگەر لە حاڵتێکدا بە ڕەوم ڕاوەستیت، لەو حاڵەتەدا ڕێگەت دراوە هەندێ لە جوڵەی پیتەکە دەربڕیت سەرەڕای ئەوەش کە لەسەری ڕاوەستاوی.

(إِلَّا بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ) **واته:** مەگەر لە حاڵتێکدا ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستابیت (فتحة)ی هەبێت، یان (منصوب) بێت، درووست نیە بە ڕەوم لەسەری ڕاوەستیت.

(وَأَشِمْ إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ) **واته:** بۆت هەیە ئەگەر ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستایت بۆر (ضمة)ی هەبێت یان (مرفوع) بێت، بە (إشمام) ڕاوەستیت.

(الرَّوم): **واته:** دەربڕینی هەندێ لە جوڵەی پیتەکە، داگرتنی دەنگ لەکاتی دەربڕیندا.

(الإشْمام): لە (شم)ەوە هاتووە، **واته:** بۆن، وەکو ئەوەی بۆنی سەروبۆر (حرکة)ت بە پیتەکە دابێت.

ئاگاداری: فێربوونی دەربڕینی (الرَّوم) و (الإشمام) لەلای مامۆستای شارەزا دەبێت، ناکرێت لە کتێبەوە وەربگیردرێت.

جۆرەکانی ڕاوەستان لەسەر کۆتایی پیتەکان:

١. زەننەی پەتی (السكون المحض)، بنچینەش ئەم شێوە ڕاوەستانەیە چونکە مەبەست پشوو دانە و، لابردنی سەروبۆریش کاریگەر ترە بۆ بەدەست هێنانی ئەو پشووە.

٢. ڕاوەستان بە ڕەوم: **واتە:** کەم کردنەوە و داگرتنی دەنگ بە بزوانی پیتەکە، بەشێوەیەك بەو لاوازکردنە زۆربەی بڕوات و نەمێنیٚ، هەندێکیش لە زانایان دەڵێن ڕەوم بریتیە لە دەربڕینی هەندێك لە جوڵەی پیتەکە، **واتە:** سێیەکی جوڵەکە بەپێی بۆچوونی هەندیٚ لە زانایان، ئەم حاڵەتەش لە پیتی بۆر (ضمة) دار و، ژێر (كسرة) دار دا درووست دەبێت نەك لەحاڵەتی (فتحة).

٣. ڕاوەستان بە (إشمام) کە بریتیە لە ئاماژە کردن بە لێو بەبیٚ دەربڕینی دەنگ لەپاش تەواو کردنی پیتی کۆتایی بە زەننە داری، بەکورتی (إشمام) بەچاو دەبینرێت و، بەگویٚ نابیسترێت، بۆیە کەسی نابینا هەست بە ئیشمام ناکات، بەپێچەوانەی ڕەوم کە لە ڕێگەی بیستنەوە هەستی پێدەکرێت.

سوودی ڕاوەستان بە ڕەوم و ئیشمام

زانای گەورە (إبن الجزري) لە کتێبی (النشر ج ٢ /١٢٥) **فەرموویەتی:**

(سوودی ئاماژە کردن لە ڕاوەستاندا بە ڕەوم و ئیشمام دەرخستنی سەروبۆرە کە لە کاتی بەردەوام بووندا جێگیر دەبێت، بۆئەوەی چۆنێتی ئەو سەروبۆرە لە سەری ڕاوەستیت ئاشکرا بێت).

ئەمەش شتێکی باشە لەحاڵەتێکدا بێت کەسێك گوێ لە خوێنەرەکە بگرێت، بەپێچەوانەی ئەوەی ئەگەر خوێنەر بەتەنها بێت لەو حاڵتەدا پێویستی بە ئەو دەرخستنە نیە، جا ئەگەر گوێگر شارەزا بێت بە دروستی خوێندنەوەی خوێنەرەکە دەزانێت، ئەگەر شارەزایش نەبێت بۆی دەبێتە ئاگادارکردنەوەیەك بۆئەوەی حوکمی ڕاوەستان لەسەر ئەو پیتە بزانێت، ئەگەر خوێنەرەکەش قوتابی زانست بێت بۆ مامۆستاکەی دەردەکەوێت خوێندنەوەکەی ڕاستە تاکو پەسەندی بکات، یان هەڵەیە و بۆی چاك بکاتەوە.

زۆرجاریش قوتابیە سەرەتاییەکانی زانست و کەسانی تر لێیان تێکدەچێت، بەتایبەتی ئەوانەی کە لەبەر دەستی مامۆستادا فێری قورئان خوێندن نەبوونە چۆن جیاوازی بکەن لە سەروبۆری کۆتایی وشەکاندا، **وەکو:** (وفوق كل ذى علم عليم) یان (اني لما انزلت اليى من خير فقير)، چونکە ئەوان هەمیشە ڕاهاتوون بە (سکون) لە کۆتایی وشەکاندا ڕاوەستن، بۆیە نازانن چۆن وشەی (عليم) و(فقير) لەکاتی بەردەوام بووندا بخوێننەوە ئایا بە (ضمة) یان بە (كسرة)؟ بۆیە زۆر لە مامۆستایانمان فەرمانیان پێدەکردین ئاماژە بکەین بە لێومان، هەندێکیشیان فەرمانیان پێدەکردین ڕانەوەستین لەسەر ئەو وشانە و بەردەوام بین، ئەوەش کارێکی جوانە.

دەڵێم:

ئەم وتەی پێشەوا (إبن الجزري) مەبەستی ئەو کەسەیە کە قورئان لەبەر بخوێنێتەوە — کە قوتابیانی ئەو سەردەمە بەگشتی لەبەر خوێندوویانەتەوە — چونکە لە موسحەفدا ئەو سەروبۆرانە ئاماژەیان پێکراوە.

١٠٦. وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ   مِنِّي لِقَارِئِ الْقُرْآنِ تَقْدِمَهْ

(وَقَدْ تَقَضَّى) **واتە:** کۆتایی پێ هات و تەواو بوو.

(نَظْمِي) **واتە:** هۆنراوەکەم کە لەم زانستەدا ڕێکم خستبوو.

(الْمُقَدِّمَهْ) **واتە:** وەکو دیاریەك.

واتە: هۆنینەوەم بۆ ئەم پێشەكیە لە زانستی تەجوید و خوێندنەوەی قورئان كۆتایی پێ هات، ئەوەش دیارییەكە لە منەوە بۆ خوێنەری قورئان.

١٠٧. (وَالحَمْدُ للهِ) لَهَا خِـتَـامُ ثُـمَّ الصَّلاَةُ بَعْـدُ وَالسَّـلاَمُ

١٠٨. عَلَى النَّبيِّ المُصْطَفَى وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وتَابِعِي مِنْوَالِهِ

واتە: كۆتایی بەم كارە دەهێنم بە سوپاس و ستایش كردنی خوای گەورەو، دروود و سلاو ناردن بۆ سەر گیانی پاكی پێغەمبەری هەڵبژاردە (ﷺ) هەروەها بۆسەر یارو یاوەرانی و شوێنكەوتووانی ڕێبازەكەی بە گشتی.

ئەمە دوا دێڕی هۆنراوەكەیە، كەتێیدا سوپاس و ستایشی خوای گەورە دەكات لەسەر ئەنجامدانی كارەكەی، هەروەها دروود و سلاو دەنێرێتە سەر گیانی پاكی موحەممەد (ﷺ) بەلام دێڕەكە جۆرێك لە نوقسانی تێدایە، چونكە ئاماژەی نەكردووە بۆ ئەو كەسەی كە دروود و سلاوی بۆ ناردووە ئەگەر چی ئاشكراشە كە پێغەمبەرە (ﷺ)، بۆیە یەكەمین كەسیش كەهەوڵیدا ئەوە چارەسەر بكات بە دێری ١٠٨ (عبدالدائم الأزهري) قوتابی (إبن الجزري) بوو كە لە ساڵی (870 ك) كۆچی دوایی كردووە[١٣٧].

١٠٩. أَبْيَاتُهَا قَـافٌ وَزَايٌ فِي الْعَدَدْ مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَدْ

واتە: هۆنراوەكەم بریتیە لە سەد و حەوت دێڕ، هەركەسێك بە جوانی شارەزابێت لە زانستی تەجوید ڕێنوێنی كراوە و، ڕێگەی زانستی دۆزیوەتەوە.

پیتی (زَايٌ) بەرانبەر ژمارە حەوتە.

پیتی (قَـافٌ) بەرانبەر ژمارە سەدە.

پاشكۆی ژمارە (١)

[١٣٧] بڕوانە: الشرح الوجيز على الجزرية / ١٥٣.

چەند تێبینیەكی گرنگ لەكاتی خوێندنەوەی قورئاندا بە ڕیوایەتی (حفص عن عاصم)

١. وشەی (ءَأَعْجَمِيٌّ) لە ئایەتی ﴿ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ﴾فصلت٤٤، بە تەسهیل دەخوێنرێتەوە، **واتە:** نە بەهەمزەی تەواو و نە بە ئەلیفی تەواو، تەنها پێویستە بەم شێوەش بخوێنرێتەوە.

٢. وشەی (مَجْرَاهَا) لە ئایەتی ﴿بِسْمِ اللّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا﴾هود٤١، بە (إمالة) دەخوێنرێتەوە، **واتە:** بەنزیك كردنەوەی (فتحة)كە بەرەو (كسرة) و،ئەلیفەكە بەرە و (ي).

٣. (ضَعْفٍ) لەئایەتی ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفاً وَشَيْبَةً﴾الروم٥٤، ئەو وشە لە هەرسێ جێگەی ئایەتەكەدا دەكرێ پیتی (ض) بە (فتحة) و بە (ضمة) بخوێنرێتەوە، بەڵام (فتحة) لەپێشترە.

٤. (□) لەئایەتی ﴿ □ □ □﴾البقرة٢٤٥، بە سینی پەتی دەخوێنرێتەوە.

٥. (بَصْۜطَةً) لەئایەتی ﴿وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً﴾الأعراف٦٩، بەسینی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٦. (ﮞ) لەئایەتی ﴿ ﮜ ﮝ ﮞ﴾الطور٣٧، بە (ص) و بە (س) دەخوێنرێتەوە، بەڵام دەربڕینی بە (ص) بەناوبانگترە.

٧. (بِمُصَيْطِرٍ) لەئایەتی ﴿لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ﴾ الغاشیة ٢٢، بە (ص) ی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٨. لابردنی ئەلیف لەكاتی بەردەوام بوون و، جێگیر كردنی لەكاتی ڕاوەستاندا، لەم وشانەی لای خوارەوە:

(أَنَاْ) لەهەركوێیەكی قورئاندا بێت، **وەكو:** ﴿وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَاْ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ﴾یوسف٤٥.

(لَّكِنَّا) لەئایەتی ﴿لَّكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَداً﴾الكهف٣٨، (الظُّنُونَا) لەئایەتی ﴿وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا﴾الأحزاب١٠، (الرَّسُولَا) لەئایەتی ﴿يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا﴾الأحزاب٦٦، (السَّبِيلَا) لەئایەتی ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا﴾

الأحزاب٦٧، (قَوَارِيرَا) الإنسان١٥، **له جێگەی یەكەمی ئایەتی:** ﴿وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا﴾الإنسان١٥، هەموو ئەم وشانە بە جێگیركردنی پیتی ئەلیف لەكاتی ڕاوەستاندا و لابردنی لەكاتی بەردەوام بووندا دەخوێنرێتەوە، بەلأم (قَوَارِيرَ) **لەجێگەی دووەمی سورەتی** (الإنسان) ﴿قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ﴾، لادەبرێت لەبەردەوام بوون و ڕاوەستاندا.

٩. (سَلَاسِلَا) لەئایەتی ﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالاً وَسَعِيراً﴾ الإنسان٤، له بەردەوام بووندا لامەكەی بە (فتحة) دەخوێنرێتەوە بەبێ تەنوین، لەڕاوەستانیشدا یان بە ئەلیف دەخوێنرێتەوە، یان بە (ساكن) كردنی لامەكە، هەردوو شێوە خوێندنەكەشی ڕاستن.

١٠. خوێندنەوەی ئەم وشانەی لای خوارەوە بە نون لەبەردەوام بووندا و، بە ئەلیف له ڕاوەستاندا:

(وليكونا)، (لنسفعا)، (واذا)، (وليكونا)، لەئایەتی ﴿قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِّنَ الصَّاغِرِينَ﴾يوسف٣٢، (لَنَسْفَعاً) لەئایەتی ﴿كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِيَةِ﴾ العلق١٥.

١١. (ءاتِنِ) لەسورەتی النمل٣٦، لەكاتی بەردەوام بووندا بە (ي) دەخوێنرێتەوە، لەكاتی ڕاوەستاندا دوو شێوە خوێندنی هەیە: جێگیركردنی (ي) و لابردنی.

١٢. (الِاسْمُ) لەئایەتی ﴿بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾الحجرات١١، لەكاتی دەستپێكردن لەو وشەوەوە دوو شێواز خوێندنەوەی هەیە: دەسپێكردن بەهەمزەیەكی (فتحة)دار و لامێكی (كسره)دار، یان بەلابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و، دەشتپێكردنی بە لامێك (كسرة)ی هەبێت و سینێكی زەنندار.

١٣. خوێندنەوەی ئەم وشانە بە (مد)ی درێژ (شەش جووڵە) یان بە (تسهيل)، وشەكانیش بریتین لە: (ءالذكرين) لەهەردوو جێگەی سورەتی (الأنعام) و (آلآن) لەهەردوو جێگەی سورەتی (يونس) و، (ءالله) لە سورەتی (يونس) و (النمل) درێژكردنەوەشی بۆ شەش جووڵە پەسەند ترە.

١٤. پیتی (ع) لەهەریەك لە ئایەتی ﴿كهيعص﴾ی سەرەتای مەریەم و، ﴿حم 6 عسق﴾ی سەرەتای (الشورى)، دروستە بە (توسط) چوار جووڵە، یان (اشباع) شەش جووڵە كەئەوەش چاكترە.

١٥. (تَأْمَنَّا) لەئایەتی ﴿قَالُواْ يَا أَبَانَا مَا لَكَ لاَ تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ﴾يوسف١١، بە (إشمام) یان بە (روم) دەخوێنرێتەوە.

١٦. **لەچوار جێگەی قورئاندا** بێ دەنگی (السكت) پێویستە لەلای (حفص) جیاواز لەهەموو خوێنەرەکانی قورئان.

- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی ﴿عِوَجَاً﴾الكهف١.
- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی ﴿ مَّرْقَدِنَا﴾يس٥٢.
- بێ دەنگی لەسەر نونی ﴿مَنْ رَاقٍ﴾القيامة٢٧.
- بێ دەنگی لەسەر لامی ﴿بَلْ رَانَ﴾المطففين١٤.

١٧. ساکن کردنی پیتی (هـ) لە وشەی ﴿أَرْجِهْ﴾ لە سورەتی (الأعراف) و (الشعراء)، هەروەها وشەی (أَلْقِهْ) لەسورەتی النمل، هەروەها خوێندنەوەی پیتی (هـ) بە (ضمة) و، بەبێ پێکگەیاندن (صلة) لەوشەی ﴿يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ لە سورەتی الزمر، بەڵام وشەی ﴿وَيَتَّقْهِ﴾ لە سورەتی النور لە ئایەتی٥٢ (حفص) بە (ساکن) کردنی پیتی (ق) و (کسرە) دانان بۆ پیپتی (هـ) خوێندوویەتیەوە بەبێ پێکگەیاندن.

١٨. دەرخستنی پیتی (ن) لەلای (و) لەهەردوو ئایەتی ﴿يس 6 وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾ و ﴿ن £وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾القلم١.

١٩. تێهەڵکێشانی پیتی (ث) بە پیتی (ذ) لەئایەتی ﴿يَلْهَث ذَّلِكَ﴾ لە سورەتی الأعراف١٧٦، هەروەها تێهەڵکێشانی پیتی (ب) بە پیتی (م) لەئایەتی٤٢ ﴿يَا بُنَيَّ اركَب مَّعَنَا﴾ لە سورەتی هود، بەشێوەیەکی تەواو بەهۆی ئەو هاوچەشنیەی کە لە نێوان هەردوو پیتەکەدا هەیە.

٢٠. وشەی (نَخْلُقكُّم) لەئایەتی ﴿أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاء مَّهِينٍ﴾المرسلات٢٠، جیاوازی هەیە سەبارەت بە تێهەڵکێشانی هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەتەواوەتی یان بە ناتەواوی، (إبن الجزري)یش بۆ ئەم جیاوازیە ئاماژەی کردووە و فەرموویەتی: (والخلف بنخلقكم وقع)،

هەردوو شێوازەكەش ڕاستن، تێهەڵكێش كردنی تەواو (أدغام كامل) **واتە:** پیتی (ق) بخرێتە ناو پیتی (ك) و دیارنەمێنێ، تێهەڵكێش كردنی ناتەواویش (أدغام ناقص) **واتە:** مانەوەی سیفەتی بەرزی لە (ق) و لاچوونی سیفەتی (قلقلة) تێیدا،بەلاّم (إبن الجزري) سیفەتی تێهەڵكێشی تەواوی هەڵبژاردووە[١٣٨].

پاشكۆی ژمارە (٢)

هەندێ لە داهێنان (بدعة)ی قورئان خوێنەكان كەزانایان وریاییان داوە دەربارەی[١٣٩]:

١. زۆر لەخۆكردن و توشبوونی گومان، وەسوەسە لە مەخرەجی پیتەكاندا، **واتە:** زێدە ڕەوی كردن و خۆگۆڕین لەكاتی دەربڕینی پیتەكان و قورس كردنەوەیان بەشێوەیەكی بەرچاو.

٢. دەربڕینی ئاواز و درێژكردنەوەی پیتەكان زیاد لە ئاستی خۆیان.

٣. ئاواز بۆدانانی سورەتەكان، وەكو چۆن ئاواز بۆ گۆرانی دادەنرێت.

---

[١٣٨] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد / ٢٦٣-٢٦٦.

[١٣٩] بڕوانە: بدع القراء القديمة و المعاصرة، بكر بن عبدالله أبو زيد، بەوەرگرتن لە كتێبی/ بسط المقال في شرح تحفة الأطفال / ٧٩-٨١.

٤. خوێندنەوەی قورئان لەچەشنی گۆرانی و زۆر دووبارە کردنەوەی ئایەتەکان هاوکات لەگەڵ خۆگۆڕین و زۆر لەخۆکردن و، ڕاهێنانی زۆر لەسەر ئاوازی جۆراوجۆر کە بە فێربوون و هەوڵی زۆر بەدەستی دەهێنن.

٥. لە خوێندنەوەی قورئاندا گوێگر خەریکی جگەرەکێشان بێت، یان گوێگران خەریکی خواردن و خواردنەوە بن.

٦. خوێندنەوەی قورئان بە (القراءات الشاذة)، کە جێگیر نەبوونە، پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵان بەو شێوەیە خوێندبێتیانەوە.

٧. کۆکردنەوە لەنێوان دوو شێوازی خوێندنەوە لە یەك ئایەتدا، لەنوێژدا بێت یان لەهەر شوێنێکی تر بێت بۆ خۆهەڵکێشان.

(**دەڵێم**: زۆرێك لە خوێنەرە بەناوبانگەکانی میسر هەڵدەستن بە کۆکردنەوە لە نێوان چەند خوێندنەوەیەکدا).

٨. تایبەت کردنی هەندێ ئایەت یان سورەت لەنوێژدا، یان لەهەر کات و شوێنێکدا، یان لەبەر پێویستیەکی دیاری کراو.

٩. وابەستە بوونی خوێنەر یان گوێگر بەهەندێ نزا و ویردەوە، کە بەڵگەی لەسەر نەهاتووە لەکاتی خوێندنەوەی ئایەتێك یان سورەتێك، بۆ نمونە: خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) لەپاش قورئان خوێندن، یان لەکاتی بیستنی سورەتی (الفاتحة) **بڵێیت**: (صلوا عليه وسلموا تسليما).

١٠. یان ئەوەی گوێگران بۆ خوێنەری قورئان **بڵێن**: (الله الله)، یان هەر وشەیەکی تر لەو بارەوە کە بۆ خوێنەر تەرخان بکرێت، خوای گەورە **فەرموویەتی**: (وإذا قرئ القرءآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون).

(**دەڵێم**: دیسان شوێن و سەرچاوەی سەرهەڵدانی ئەم هاوار و هاندان و ژاوەژاوە لەکاتی قورئاندا وڵاتی میسرە و لەوێیشەوە هەناردە کرا بۆ وڵاتانی تر، واشدەردەکەوێت ئەو قورئان خوێنانە پێخۆشحاڵ دەبن بەو هاوار و سەرسامی دەربڕینەی جەماوەر لە دەنگیان و، دەبێتە مایەی ئەوەی ئەوەندەی تر دەنگی خۆیان خۆش بکەنەوە و داهێنان بکەن لە ئاوازەکانی خوێندنەوەیاندا).

١١. خوێنەر هەردوو دەستی، یان دەستێكی بخاتە سەر گوێی لەكاتی قورئان خوێندنەوەدا وەكو زۆرێك لە خوێنەرە میسریەكان وخوێنەرانی تر دەیكەن[١٤٠].

١٢. وتنی (صدق الله العظیم) چونكە هیچ بنچینەیەكی شەرعی نییە لە كرداری پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵاَن و شوێنكەوتوانیان، چاكەیەكیش ئەوان ڕێگەیان پێ نەبردبێت چاك نیە.

١٤٠ بڕوانە: بسط المقال في شرح تحفة الأطفال ٧٩-٨١.

پاشکۆی ژمارە (٣)

پێناسەی هەندێك لەو زانایانەی ناویان لەم کتێبەدا هاتووە

الفراهيدي:

خەلیلی کوڕی ئەحمەد، سەرگەورەی زانایانی زمان و وێژەیە بەگشتی لە زانستدا، یەکەمین کەسە کە زانستی (العَروض)ی داهێنا، مامۆستای (سيبويه) و (الأصمعي) و زۆر لە زانایانی تر بوو، لە بەسرە، دانەری کتێبی (العين)ە، کە یەکەمین فەرهەنگە لە زمانی عەرەبیدالە ساڵی ٧٨٦ ك کۆچی دوایی کردووە.

سيبويه:

عەمری کوڕی عوسمانی کوڕی قەمبەر، پێشەوای خەڵکی بەسرە لە زانسی (النحو)، (سيبويه) **واتە:** بۆنی سێو بە فارسی، یەکێکە لە گەورەترین زانایانی زمانی عەرەبی لە درێژایی مێژودا لەساڵی (٦١ یان ٨٨ یان ٩٤) ك وەفاتی کردووە.

الفراء:

یەحیای کوڕی زیادی کوفی، بە (أمير المؤمنين) دەناسرێت لە زانستی (نحو)، ناونرا بە (الفراء) **واتە:** "لەتکەر"، چونکە وتەکانی لەت دەکرد و لێی ورد دەبوویەوە، خۆیی و (الكسائي) شارەزاترین خەڵکی کوفە بوون لە (نحو)، لەساڵی ٢٠٧ك وەفاتی کردووە.

الشاطبي:

(القاسم بن فيرُّه)ی نابینا، لەساڵی ٥٣٨ ك لە ئەندەلوس لەدایك بووە، قیرائاتی لەوێ تەواو کردووە دواتر کۆچی بۆ میسر کردووە و (القاضي الفاضل)ی وەزیری (صلاح الدين الأيوبي) ڕێزی زۆری لێگرت و کردی بە مامۆستای قوتابخانەی (الفاضلية)، کتێبی زۆری لە قیرائاتدا داناوە بەتایبەتی ئەو هۆنراوەی کە بە (الشاطبية) دەناسرێت، پێشەوایەکی گەورە و سەرسوڕهێنەر بوو لە زانستەکاندا، دونیا نەویست و خواپەرست بوو لەساڵی ٥٩٠ ك وەفاتی کردووە.

زكريا الأنصاري:

كوڕی موحەممەدی كوڕی موحەممەدی میسری شافیعی، (مفسر و حافظ)ی فەرموودەكانی پێغەمبەرە (ﷺ)، لەساڵی ٨٢٣ ك لەدایك بووە و، لە ٩٢٦ ك وەفاتی كردووە، یەكێكە لەو زانایانەی پێشەكی (إبن الجزري) لێكداوەتەوە.

طاش كبري زادة:

ئەحمەدی كوڕی موستەفا، لە ساڵی ٩٠١ ك لەدایك بووە، زانایەكی توركی حەنەفی گەورەیە، نووسینی لە زۆر لە زانستەكاندا هەیە، لەوانەش لێكدانەوەی بۆ پێشەكی (الجزرية)، لەساڵی ٩٦٨ ك كۆچی دوایی كردووە.

ملا علي القاري:

ناوی سوڵتانی كوڕی موحەممەد نورەددین، لەشاری (هزە) لەدایك بووە و كۆچی كردووە بۆ مەككە و تێیدا جێگیر بووە و هەر لەوێیش كۆچی دوایی كردووە لەساڵی ١٠١٤ك، زانایەكی حەنەفی بووە لەسەرانی زانست لەسەردەمی خۆیدا، دەڵێن ساڵانە بە خەتی خۆی موسحەفێكی بە پەراوێزی قیرائات و تەفسیرەوە دەنووسی و دەیفرۆشت و خەرجی ساڵەكەی بۆ دابین دەكرد.

محمد المتولي:

سەرگەورەی قورئان خوێنە میسریەكانە، لە ڕۆژگاری خۆیدا، نابینا بوو، زاناو لێكۆلەرەوەیەكی گەورە بوو لە زانستەكانی قورئاندا، نزیكەی (٤٠) كتێبی هەیە، لەساڵی ١٣١٣ ك لە دونیا دەرچووە.

خالد الأزهري:

زانا و زمانناسێكی میسریە، ناوی خالیدی كوڕی عەبدوڵلایە، كتێبی زۆری داناوە كە یەكێكیان لێكدانەوەی پێشەكی (إبن الجزري)، لە ١٤٩٩ ز لە دونیا دەرچووە.

محمود خليل الحصري:

لە ساڵی ١٩١٧ ز لەدایك بووە، لە ئەزهەر خوێندوویەتی، دواتریش خۆی تەرخان كرد بۆ زانستەكانی قورئان بەهۆی لێهاتووی زۆری لە قورئان و دەنگ خۆشی لە خوێندنەوەیدا، یەكەم كەسە هەموو قورئانی بە دەنگی خۆی تۆمار كردووە بە ڕیوایەتی (حفص) و (ورش) و (قالوُن) و (البزّي)، لە ئاسیاو ئیفریقیا و ئەوروپا و ئەمریكا و زۆر لە وڵاتە عەرەبی و ئیسلامیەكان قورئانی خوێندووە و، چەندین كەسیش لە گوێگرانی لەسەر دەستی موسوڵمان بوونە لە ساڵی ١٩٨٠ ز كۆچی دوایی كردووە.

پاشکۆی ژمارە (٤)

وێنەی ئیجازەی نووسەر لە خوێندنی قورئاندا

هذا وقد أجزت الأخ (**إحسان برهان الدين أمين**) ان يروي و يقرأ بما تلقاه مني من طريق الشاطبية و التيسير و اوصيه بتقوى الله في السر و العلن و ان لا يتوانى عن تعليم كتاب الله و ان يكون خادما في حياته لكتاب الله تعالى نفعنا الله جميعا بالقرآن الكريم في الدنيا والآخرة وصلى الله على سيدنا محمد و على آله وصحبه وسلم وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

خادم القرآن

وافد القراء / ابو عبد الله دلير بن احمد

الجامع للقراءات العشر من الشاطبية و الدرة و الطيبة

سەرچاوەكان

١. ابحاث تجويدية / د. ايمن سويد / دار الغوثاني.
٢. الاتقان في علوم القرآن / جلال الدين السيوطي / المكتبة التوفيقية.
٣. الاجابات الواضحات لسؤال القراءات / احمد الحفيان / دار الكتب العلمية.
٤. احكام التجويد و التلاوة /محمود الزلط /مؤسسة قرطبة.
٥. البرهان في تجويد القرآن / محمد الصادق القمحاوي / المكتبة الثقافية.
٦. بسط المقال في شرح تحفة الاطفال / اسامة مراد / دار العالمية للنشر والتوزيع.
٧. التجويد الميسر / د. عبد العزيز القاري / مكتبة الدار بالمدينة المنورة.
٨. التسهيل لقراءات التنزيل / محمد فهد خاروف.
٩. تقريب النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الحديث.
١٠. تنبيه القراء الى ماخفي و شاع من الاخطاء / محمد محمود حوا / له ئينتەرنێتەوە.
١١. الجامع في تجويد قراءة القرآن الكريم / كامل المسيري / دار الإيمان.
١٢. دراسات اسلامية معاصرة / انور الجندي.
١٣. الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / اسامة عبد الوهاب / مكتبة الإيمان.
١٤. السعود في قراءة عاصم بن أبي النجود / حامد العاني / ديوان الوقف السنّي.
١٥. الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري الحمد / معهد الإمام الشاطبي.
١٦. شرح طيبة النشر في القراءات العشر/ محمد بن علي النويري / دار الكتب العلمية.
١٧. شيخ القراء إبن الجزري / د. محمد مطيع الحافظ / دار الفكر.
١٨. علم الوقف و الابتداء في القرآن الكريم واللغة العربية / د. عبد الرزاق الحربي / ديوان الوقف السنّي.
١٩. غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر.

٢٠. فتح المجيد في علم التجويد / محمد بن السيد ابراهيم المالكي / دار البشائر.

٢١. القراءات احكامها ومصادرها / د. شعبان محمد إسماعيل / دار السلام.

٢٢. قرة العيون بروايتي شعبة و قالون / محمود محمد ديري / دار القرآن الكريم.

٢٣. كتاب القراءات لأبي عبيد جمع و دراسة الدكتور جاسم الدليمي / الوقف السنّي.

٢٤. اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمدالعبد / شرح المقدمة الجزرية.

٢٥. المختصر المفيد في جداول التجويد / احمد الطويل / جمعية تحفيظ القرآن.

٢٦. معجم المؤلفين / عمر رضا كحالة / دار إحياء التراث العربي.

٢٧. المنجد في اللغة والأعلام / دار المشرق .

٢٨. المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / دار السلام.

٢٩. الميسر في علم التجويد / محمد فريد الجمل / مكتبة الإيمان.

٣٠. النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الكتب العلمية.

٣١. النور المبين في تجويد القرآن الكريم / محاضرات د. ايمن سويد / تفريغ ميسون دهمان / دار افنان.

٣٢. الواضح في احكام التجويد / د. محمد عصام القضاة / دار النفائس.

نووسەر لەچەند دێرێکدا

- لەدایکبووی ساڵی ١٩٧٤ لەشاری دوزخورماتوو.

- دەرچووی کۆلێژی پەروەردەیە بەشی زمانی عەرەبی لەزانکۆی کەرکوك.

- دەرچووی پەیمانگای تەکنیکی یە لەشاری کەرکوك.

- مۆڵەتی قورئان خوێندنی هەیە بە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص).

- قوتابی قیرائاتی عەشرەی قورئانە.

تاکو ئێستا ئەم نووسینانەی بە چاپ گەیشتووە:

١. ژیاننانەی پێغەمبەر (ﷺ) (٢) بەرگ (نارین) دار المعرفة / بیروت. (وەرگێڕان)

٢. زەکاتی ماڵی بازرگانی چاپی دووەم. (دانان)

٣. ژیاننانەی (عبد العزيز بن عبدالله بن باز). (دانان)

٤. ڕابەری ئەوانەی کە عومرە دەکەن (بەوێنە). (ئامادەکردن)

٥. ڕابەری حاجیان (بەوێنە). (ئامادەکردن)

٦. نزار قباني ولوثة الفكر الحداثي في شعره / کتێبخانەی نارین چاپی بەیروت. (توێژینەوە)

٧. سەردەمی خیلافەتی ڕاشیدە (مجلد) پرۆژەی تیشك. (وەرگێڕان)

٨. کۆتایی جیهان / نیشانە گەورە و بچوکەکانی قیامەت (بەوێنە) (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

٩. علماء الاسلام من هم و ماهي صفاتهم / کتێبخانەی تەفسیر (وەرگێڕان بۆ عەرەبی).

١٠. (الجامع الصغير)ی السيوطي (٢) بەرگ / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١١. شانۆگەری (زاناو ستەم کار)ی یوسف القرضاوي / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١٢. باوەڕ بە ڕۆژی دوایی (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

- جگە لە چەند کتێبێکی تریش چاپ کراون و هەندێکیان چاوەڕوانی چاپ کردنن.